

magazin istoric

ANUL X Nr. 11 (116) NOIEMBRIE 1976

magazin istoric

Revistă de cultură istorică
Anul X - Nr. 11 (116)
noiembrie 1976

Redactor șef
CRISTIAN POPIȘTEANU
Redactor șef adjunct
NICOLAE MINEI
Colegiul redacției
DUMITRU ALMAȘ
CONSTANTIN ANTIP
ADOLF ARMBRUSTER
VIRGIL CÂDEA
NICOLAE COPOIU
LUDOVIC DEMENY
TITU GEORGESCU
DINU C. GIURESCU
ȘTEFAN PASCU
M. PETRESCU-DIMBOVIȚA
ȘTEFAN ȘTEFANESCU

COPERTELE NOASTRE

① ② ③ ④

- ① Stema Cantacuzinilor în aur, rubine, smaralde și perle. Tezaurul Muzeului de Istorie al Republicii Socialiste România
- ② Asediul Vienei — moment crucial în istoria europeană a secolului XVII — în viziunea pictorului Franz Geffels (*Gîndul și gătirea lui Șerban vodă*, p. 33)
- ③ Tizian (autoportret) — pictorul căruia Carol Quintul i-a acordat titlurile de conte palatin și Cavaler al Pintenului de aur (*De la împărat la scutier*, p. 58)
- ④ Biblia lui Matei Corvin. Frații del Fora l-au reprezentat pe Matei sub chipul regelui David, cîntînd la harpă. Biblioteca Laurentiana, Florența. Imaginea figurează în albumul *Le Grand Atelier, Italie 1460-1500*, din colecția l'Univers des formes, condusă de André Malraux (*André Malraux pe drumurile istoriei*, p. 46)

SUMAR

NICOLAE CEAUȘESCU: Scrieri scelti, vol. VI	2
Martie-aprilie 1866 — evenimentele din Principatele Unite Române în dezbaterile Conferinței de la Paris: N. COPOIU	3
Monedele-săgeți și cele 26 veacuri ale Tomisului: ADRIAN RĂDULESCU	10
Doi cărturari francezi despre români. Un trimis al Regelui Soare în Transilvania: SERGIU IOSIPESCU, CRISTINA ANTON-MANEA • „Păstrăm legile și limba celui dintîi popor al lumii”: CONSTANTIN REZACHEVICI	12
O știință complexă în plin avînt	19
Neamuri și triburi tragice. Astii, Bisaltii, Zaielli: GH. POENARU BORDEA	22
Timișoara 1906 — tabăra muncitorească din centrul orașului: THOMAS BREIER	23
24 iunie 1922. Atentatul de pe Königsallee: V.P. BOROVIČKA	25
Coloana de pe „Colnicul Hora”: FLĂRIAN TUCĂ	28
1877 — un bănașean scrie de pe front: SEXTIL PUȘCARIU	29
Gîndul și gătirea lui Șerban vodă: MATEI D. VLAD	33
Incursiuni în arhivele britanice. Stolnicul Constantin Cantacuzino și schița asediului cetății Petrovaradin: PAUL CERNOVODEANU	37
Mihail Frunze — un strateg al revoluției: ALEKSANDR SAPSAI	42
Itinerar istoric — Moscova, Kiev, Erevan: I. DRAGOMIRESCU	44
André Malraux pe drumurile istoriei: CRISTIAN POPIȘTEANU	46
Champs Élysées: ANDRÉ MALRAUX	47
Skanderbeg în Europa: KASEM BIÇOKU	49
Începuturile rezistenței antihitleriste în Belgia: PAUL B. MARIAN	52
1911-1912. Război de cîtoprire în Libia: GHEORGHE UNC	55
De la împărat la scutier: VICTOR IONESCU	58
● Concursul Magazin istoric, ediția 1975... 9 ● Cărți sosite la redacție... 41 ● Poșta Magazin istoric... 62	

CEAUȘESCU

Scritti scelti
1975

Edizioni del Calendario

Recent, a fost editat de către Edizioni del Calendario din Milano cel de-al VI-lea volum de **Scritti scelti** („Scriseri alese”) ale tovarășului Nicolae Ceaușescu, secretar general al Partidului Comunist Român, președintele Republicii Socialiste România.

Volumul cuprinde largi fragmente din cuvântările, expunerile, interviurile, mesajele secretarului general al Partidului Comunist Român rostite sau scrise în anul 1975, anul unor mari realizări obținute de poporul nostru, sub conducerea partidului, a secretarului său general, pe calea edificării societății socialiste multilateral dezvoltate. Prin glasul celei mai reprezentative personalități a României socialiste, cartea relevă victoriile reputeate de oamenii muncii pe frontul economic, ca și preocupările consacrate problemelor consolidării Partidului și Statului, dezvoltării continue a democrației socialiste, avântul științei, artei și culturii, ridicarea înălțămîntului pe noi trepte, politica dinamică dusă de partidul și statul nostru pe plan extern.

Lucrarea se încheie cu un capitol consacrat perspectivelor luminoase deschise României prin politica P.C.R., în frunte cu secretarul său general.

Ca și volumele anterioare, cartea este prefăcută de profesorul universitar Carlo Salinari, personalitate de seamă a vieții politice a Italiei. Autorul prefeței cunoaște îndeaproape marile realizări obținute de poporul nostru, sub conducerea partidului. El a vizitat în mai multe rânduri România, a fost prezent la Congresul al XI-lea al P.C.R. Subliniind deosebita valoare a noii lucrări

a tovarășului Nicolae Ceaușescu „un tablou bogat și atotcuprinzător al diverselor aspecte ale realității României socialiste, ale politicii sale economice și sociale și ale prezenței sale pe scena internațională”, Carlo Salinari remarcă — în acest context — semnificația pe care anul 1975, primul an în care munca poporului nostru s-a desfășurat sub semnul marilor idei ale Congresului XI, a avut-o pentru istoria României: „Poate să pară banală afirmația că și 1975 a fost pentru România un an de mare importanță, care a deschis ample perspective pentru viitor. Dar într-o țară în continuă transformare, cum este România socialistă, fiecare an nou își are importanța sa pentru cuceririle viitoare, pentru realizările în diferite sfere ale vieții economice, sociale, culturale”. „1975 — remarcă în continuare autorul prefeței — a fost anul de încheiere a planului cincinal 1971-1975 realizat înainte de termen. Pe parcursul acestui cincinal au fost consolidate bazele tehnico-materiale ale industriei socialiste, baze care vor reprezenta premisa realizării depline a sarcinilor stabilite de cel de-al XI-lea Congres al P.C.R. pentru cincinalul 1976-1980”.

Referindu-se la atenția deosebită care se acordă în continuare problemelor economice în țara noastră, profesorul italian subliniază că „toate eforturile sînt concentrate asupra îndeplinirii mărețului Program lansat de Congresul al XI-lea al P.C.R., care prevede pentru 1980 transformarea României din țară socialistă în curs de dezvoltare în țară socialistă puternic dezvoltată”.

Autorul prefeței evidențiază, de asemenea, capitolele din volum care ilustrează politica dinamică desfășurată de partidul și statul nostru pe plan extern, scriind că în domeniul internațional „evenimentul — fără îndoială — cel mai important și semnificativ al anului trecut a fost încheierea cu succes a Conferinței pentru securitate europeană. La această conferință, în cursul tuturor lucrărilor ei și în faza finală, delegația română și președintele Ceaușescu personal — care nu a precupețit nici un efort pentru a promova politica de tindere și de colaborare internațională — au adus o contribuție bogată și inteligentă”.

„Aceste scriseri și cuvîntări, subliniază în încheiere Carlo Salinari, oferă o contribuție importantă la dezbaterile asupra temelor și problemelor socialismului, atât de utile și actuală într-o perioadă ca aceasta, caracterizată printr-o largă și crescîndă «crere a socialismului» și în țara noastră [Italia — n.n.]”.

Noul volum din scrierile tovarășului Nicolae Ceaușescu se înscrie în seria lucrărilor secretarului general al partidului, președintelui Republicii, apărute în diferite țări ale lumii, ca o elocventă mărturie a înaltului prestigiu de care se bucură pe toată meridianele politica internă și externă a țării noastre, personalitatea președintelui României. Prima — ca și volumele anterioare — cu viu interes de opinie publică italiană, recentă lucrare reprezintă, cum atît de plastic remarcă Umberto Terracini, membru al Direcției Partidului Comunist Italian și unul dintre fondatorii acestuia, o nouă și vie ilustrare a identității dintre un popor — un partid — un om.

Martie-aprilie 1866:

EVENIMENTELE DIN PRINCIPATELE UNITE ROMÂNE ÎN DEZBATERILE CONFERINȚEI DE LA PARIS

Publicarea în Monitorul oficial a zeii și zeii de telegramme venite din partea organelor administrative locale, județene, orașenești sau comunale prin care acestea își exprimau aderența la alegerea prințului Filip de Flandra ca domnitor al României¹; a avut ca principal obiectiv să demonstreze puterilor garante unitatea de voință a poporului român în înfăptuirea actelor sale politice. Prin aceasta se înlătura orice pretext pentru intervenții din afară, atât de așteptate și pregătite de cele trei imperii vecine — otoman, țarist și austriac.

Abdicarea lui Cuza era apreciată de opinia publică ca o necesitate politică în vederea apărării intereselor țării. Publicând actual abdicării, gazeta Trompeta Carpaților din 13/25 februarie 1866, deși ostilă fostului domnitor, scria: „Conservăm faptele lui ca înălțătoare pentru poporul român. Legile cele mari ale fostului domn Alexandru Ioan I sînt religioase noastre, socială mai cu seamă [...] Actul din 2 mai², recunoscut în principiu de către Locotenența domnească și de guvernul său actual prin convocarea Adunării și a Senatului, create de Statutul din 2 mai, este astăzi Evanghelia noastră”.

Un fapt deosebit de semnificativ era pus în evidență de aceeași gazetă, în numărul din 19 aprilie 1866, sub titlul Principele Cuza și românii transilvăneni: „Numele Cuza era atât de popular la țărani din Transilvania nu numai la românii ei la străini, ci și odinioară al lui Iancu. Această popularitate, cu ocaziunea impropretărilor țărănilor din România, sporî și mai mult”.

După abdicarea domnitorului, situația politică a statului român împunea Locotenenței domnești misiunea fundamentală de a apăra principatul Unirii. Acest principiu însepea să fie atins cu vehemență de acele puteri garante care erau nemulțumite atât de întărirea statului român sub domnia lui Cuza cît și de eforturile cercurilor politice românești de a aduce în fruntea țării un principe străin. Misiunea aceasta era de a continua pașii mari spre cucerirea independenței depline, realizați de înaltul său, și de a apăra Unirea cu toate consecințele care urmau din acest act istoric pentru poporul român.

Contele Filip de Flandra întrunea o serie de garanții în această privință, motiv pentru care, odată cu actul abdicării, Adunarea Electivă și Senatul au votat imediat și în unanimitate încredințarea tronului acestuia. Hotărîrea era conformă cererilor formulate de Adunările ad-hoc din 1857, dar încălca prevederea articolului 13 al Convenției din 19 august 1858³ care nesocotea cererea românilor de a se uni sub un principe străin. Din această cauză erau de așteptat reconsiderări de pozii din partea puterilor garante, mai ales a celor care nu vedeau cu ochi buni cauza unirii românilor. La numai cîteva zile după proclamarea lui Filip de Flandra ca domnitor, Locotenența domnească a emis un decret prin care numea pe Scaia Fălcioianu și Ion Brătianu ca „membri ai deputațiunii însărcinați cu apărarea votului Corpurilor legislative de la 11 februarie înaintea puterilor garante”. În același timp, printr-o telegramă, Ion Ghica, președintele Consiliului de Miniștri, comunica reprezentantului diplomatic al țării, la Paris, indicația de a transmite că alegerea contelui de Flandra se făcuse din convingerea că va primi asentimentul Franței.

Rolul Franței continua să fie preponderant în cadrul grupului celor șapte puteri garante în problemele române. Dar alegerea unei rude directe a împăratului pe tronul României marca o accentuare a influenței politicii franceze în această parte a Europei, din care cauză unele dintre puterile garante nu erau de acord cu principul aducerii unui domn străin, dînd de înțeles că se vor opune astfel lui Filip.

În timp ce în țară se succedau evenimentele menționate, la Paris, ambasadorii puterilor garante se întruneau într-o conferință, prevăzându-se de prevederile Tratatelor din 1856 și 1858, unde relau dezbaterile în contradicții cu privire la destinele poporului român. Primele trei ședințe, ținute între 25 februarie/9 martie și 19/31 martie, au avut un caracter de tatonări și de manevre.

De la 11/23 februarie, cînd Adunările legislative au ales ca domn pe Filip de Flandra, pînă la 18/30 martie 1866, cînd acesta a comunicat oficial că declină onoarea pe care i-o făcuseră românii, Locotenența domnească formată din Nicolae Gheorghe, N. Haralambie și Lascăr Catargiu a jucat un rol istoric deosebit de important, atît în interiorul țării, cît și în exterior. Ea a asigurat o situație normală în interior, a continuat activitatea corpurilor legislative (pînă

¹ Vezi Magazin Istoric, nr. 10/1976.

² Se referă la „lovitura de stat” din 2 mai 1864, cînd Cuza a decretat dizolvarea Adunării Elective care se opunea legiferării reformei agrare — n.r.

³ Vezi Magazin Istoric, nr. 10/1975.

la 17/29 martie) și a luat toate măsurile în exterior pentru a deținea manevrele unor puteri garantate. Începând înaintea 15/30 martie Leoteneu a devenit să luate în considerare eventualul refuz al lui Filip, pregătind simultan o altă propunere, tocmai pentru a nu lăsa vacant tronul țării în fața vreunui pretendent din interior sau propus imediativ de puterile garantate. Cercurile politice conducătoare românești au reușit în felul acesta, să dețea încărcările unor forțe reacționare interne, care, în complicitate cu sprâjitorii din afara țării, volau să compromită marea principă al Unității. De aceea, ele s-au gândit la un nou candidat care să obțină nu numai sprâjiniți Franței, ci și al altor mari puteri.

În ședința reprezentanților puterilor garantate de la Paris din 23 martie/4 aprilie 1866, reprezentantul guvernului țării a fost singurul care a prezentat propuneri cu privire la viitoarea organizare a României. Tezele sale, susținute și de trimisul Turciei, doveșeau că guvernul țării abandonase definitiv politica de sprâjiniți a unității moldovene cu Muntenia. Această schimbare de poziție a Rusiei se datoră eșecului ei de a impune în fruntea Principatelor Unite un prinț rus, recomandând acum separarea din nou a celor două principate românești. Următoarea ședință a Conferinței de la Paris (a VI-a, din

12/24 aprilie 1866) a dezbatut propunerea, de data aceasta prezentată sub forma unui document oficial, a reprezentanților Rusiei țariste de a anula Unirea. Declarația adoptată la sfârșitul acestei ședințe, pentru a fi transmisă guvernului provizoriu de la București, avea aparența unui compromis: se aprecia că teza plenipotențiarului țării putea fi luată în considerare numai în cazul cînd deputații moldoveni ar fi votat pentru despărțirea de Muntenia. Or, o asemenea perspectivă era total nerealistă. De altfel, dezbaterile și documentele conferinței prezintă o importanță istorică, ele dezvăluind poziția participanților; din punct de vedere practic, după cum se va vedea în numărul viitor, recomandările sale s-au dovedit a fi tardive, depășite de evenimentele petrecute în principate, încă din 1857, cînd acestea se rostiseră ferm pentru Unire și prinț străin.

Publicăm în numărul de față, după lucrarea lui D.A. Sturdza, Autoritatea faptului de înclădare executat în 1866 de cel îndreptățit, București, 1912, protocoalele ședințelor IV, V și VI ale Conferinței reprezentanților puterilor garantate. Au fost înlăturate numai acele pasaje care se repetau.

N. COPOIU

Protocolul IV al Conferinței din Paris din 19/31 martie 1866

DL plenipotențiar al Marii Britanii¹ zice că rezultă din informațiile venite guvernului său, din București, că hotărârile conferinței erau așteptate acolo cu o extremă nerăbdare și că, dacă plenipotențiarul ar înțiriza la lua o hotărâre, turburări mari ar fi iminente. În fața unui astfel de stări de lucruri, guvernul său a socotit că era urgent a întruși pe plenipotențiarul.

DL plenipotențiar al Franței adaugă că informațiile generale date de comitele Cowley, că plenipotențiarul trebuie să fi știind că o depesă telegrafică, expediată din București în ajun, anunță că guvernul provizoriu a dizolvat Adunarea (la 17/29 martie) și a convocat una nouă. Acest incident poate pune conferința într-o situațiune dificilă. Ea a recomandat de început oamienilor investiți provizoriu cu puterea în principate a se abține și a aștepta; aceasta însemna că conferința lua îndatorirea să facă ea însăși ceva. Tărăgănind stabilirea hotărârilor sale, ea s-a expus a veni prea târziu; evenimentele o lău înaintea și conferința este obligată o hotărâre într-un fel, sau a renunța la mandatul său.

DL plenipotențiar al Rusiei se uneste cu ceea ce a spus dl. Drouyn de Lhuys. Găsește că guvernul provizoriu din București a lucrat prea pripit și fără a avea dreptul. De altminteri nu e de regretat întru nimic Adunarea dizolvată. Întreabă ce se propune?

DL plenipotențiar al Franței aminteste că plenipotențiarul au trebuit să consulte Curțile lor; e regretabil că nu sînt prezente cu instrucțiuni suficiente.

DL plenipotențiar al Italiei, observînd că evenimentele întîmpinate la București au putut face inaplicabile, cel puțin în parte, instrucțiunile pe care plenipotențiarul se rezervase de la cere de la guvernele lor asupra ces-tiunilor puse în conferință, dl. Drouyn de Lhuys răspunde că sînt principii, a căror examinare e totdeauna oportună: sîntem pentru o adunare sau pentru două adunări? Ne putem lua în totul după dorința populațiilor? Guvernul împăratului n-ar cere altceva mai bun: dar se pare că se tînde a înlătura principiile străine.

DL plenipotențiar al Rusiei declară, în ceea ce-l privește, că nu are a se pronunța în acest moment asupra acestui punct; își așteaptă instrucțiunile. De altminteri crede că ar fi necesar a reîntra în termenii conveniți de la 1858; expresiunea dorințelor populațiilor ar rezulta în mod natural din această măsură.

DL plenipotențiar al Prusiei e de părere că evenimentul întîmpinat la București, departe de a avea ca efect suspendarea hotărârilor conferinței, ar trebui din contra să le grăbească. Sîntem în prezența unei țări în revoluție; ceea ce se petrece acolo e supărător fără îndoială și foarte regretabil; dar în sfîrșit acestea sînt faptele care creează situațiune va înceta cu atât mai curînd, cu cît se va fi adoptat o bază, pe care să se poată stabili o linie de partură.

DL plenipotențiar al Italiei presupune că conferința ar lua, o hotărâre la care principiile se refuză a se supune, și întreabă ce ar fi de făcut atunci?

DL plenipotențiar al Turciei răspunde că totul e prevăzut prin tratate, în asemenea caz.

DL comite Cowley, întrebînd pe dl. plenipotențiar al Franței, care e părerea sa în fața celor întîmpinate la București, dl. Drouyn de Lhuys răspunde că s-a pronunțat de la început a se recurge la o singură Adunare. Dacă conferința s-ar fi hotărît pentru convocarea unei singure Adunări, ea nu s-ar fi aflat întrecută de eveniment și în prezența unei hotărâri luată fără voia ei sau cel puțin în afara de ea. De altminteri această măsură nu e deloc în opozițiune cu vederile guvernului împăratului.

DL plenipotențiar al Rusiei observă că discuțiunea asupra principiilor străine a fost pentru moment seacă din deliberațiunile conferinței. În ce privește unirea, dl. baron de Budberg contestă, cum a făcut-o și mai înainte, că ea ar fi în dorința populațiilor. Moldova nu vrea unirea, și dacă se înțirizează se avea în vedere tendințele sale, se vor ivi cu siguranță demonstrațiuni în sens contrar. În sprîjiniți acestor acțiuni, dl. plenipotențiar al Rusiei citește o depesă a consulului rus din Iași cu data de 5 și o alta cu data de 9 martie, în care se spune, că agenții guvernului provizoriu lucrează prin toate mijloacele în favoarea unirii. S-a adus chiar din Muntenia la Iași o baterie de artilerie. Cu toate acestea, moldovenii resping unirea, afară numai dacă ea se va face cu un princip

străin. DL baron de Budberg este convins de exactitatea acestor rapoarte; totuși n-ar putea să ceară celorlalți plenipotențiar să aibă aceeași încredere. Aceștia însă vor fi convinși că Rusia nu poate consimți ca libertatea opiniunilor să fie asuprită în Moldova.

DL plenipotențiar al Franței observă că, departe de a voi vrea asigurarea faptului de înclădare executat la București, guvernul împăratului a consimțit ca populațiunile să fie puse în măsură de a-și exprima din nou dorințele lor. De altminteri, convocîndu-se o singură Adunare, s-a făcut ceea ce Franța dorea să vadă făcîndu-se de către conferință.

DL plenipotențiar al Prusiei zice că evenimentul, oricît de regretabil ar fi, are cel puțin folosul de a simplifica ces-tiunea: la București s-a luat hotărâre, pe care d-sa însuși vroia s-o propună.

DL baron de Budberg exprîmînd din nou dorința ca să se acorde timpul pentru a-și primi instrucțiunile, și cel mai mulți plenipotențiarilor să se refere guvernurilor lor, dl. plenipotențiar al Franței rezumă starea ces-tiunilor. După ce a spus că această situațiune n-ar putea să se prelungească fără a aduce o atingere a autorității morale și chiar a demnității conferinței, adaugă că, după părerea sa, nu sînt de-cît trei căi de urmat: a lăsa populațiunile cu totul stăpîne de a dispune de soarta lor, cum se vor pricepe; a le conduce și a le satisface, lîndu-le toate hotărâri drepte, potrivit cu trebuințele lor și cu împrejurările, în sfîrșit, a nu ține nici o socoteală de dorința populațiilor, apoi a le impune cu silă hotărârile conferinței. Primul sistem, dacă ar fi adoptat de celelalte puteri, nu ar contraria desigur guvernul împăratului; el corespunde în totul părerii sale, fiindcă ar lăsa drumul cel mai liber aspirațiunilor țării, și n-ar da puterilor altă responsabilitate decît atunci, cînd din eveniment e rezulta vrea pericol pe care ele ar fi ținute să-l preîntîmpine. Al doilea ar fi, desigur, cel mai bun, dacă toate puterile ar putea să se unească curînd în privința hotărârilor de luat. Cît despre al

¹ În lipsa unor argumente istorice cît de cît întemeiate și nevoit să adopte o poziție diametral opusă celei pe care se situase Rusia anterior, trimisul țării lui ca pretext ridicolă manifestatie, organizată la Iași (3 aprilie 1866), de către un obscur candidat la tron, N. Roetti-Roznovanu încurajat de agenții Cabinetului de la Petersburg. (N.C.)

¹ Sublinierile aparțin lui D.A. Sturdza.

Plenipotențiarii puterilor garante la Conferința de la Paris

FRANȚA	Drouyn de Lhuys
TURCIA	Safvet pașa
RUSIA	baronul Budberg
ANGLIA	contele Henry Richard Cowley
PRUSIA	contele Robert von der Goltz
AUSTRIA	prințul Richard von Metternich
ITALIA	contele Constantin Nigra

treilea sistem, dl. Drouyn de Lhuys nu știe dacă ar găsi mulți partizani; ar fi în aparență cel mai favorabil pentru drepturile Porții, însă ar deschide calea pentru cele mai periculoase complicații, și plenipotențiarul Franței se îndoaie dacă guvernul otoman ar trebui să se recunoască aceluia care i-ar impune mișcarea de a face să domnească în Principatele Moldo-Valeahe o ordine de lucruri pe care ele n-ar voi-o.

Protocolul V din 23 martie/4 aprilie 1866

Dl. plenipotențiar al Franței amintește că conferința s-a ținut la 4 aprilie, după dorința exprimată de cea mai mare parte din membrii ei, pentru a primi înștiințările guvernelor lor. În ceea ce-l privește, a organizat cu chibzuită această supusă în acest moment conferinței, și după ce a luat ordinul împăratului, a recomandat modul de a vedea al guvernului său într-o depeșă, cu data de ieri (3 aprilie), adresată reprezentanților Măiestrii Sale pe lângă Curțile semnatare ale Tratatului de la Paris. Dl. Drouyn de Lhuys citește această depeșă, în care, întemeindu-se pe aceleași considerațiuni pe care le-a prezentat conferinței mai înainte, întreabă dacă dintre cele trei sisteme indicate în ultima sesință, cel mai bun n-ar fi a lăsa populațiunilor țării grija de a-și regăsi soarta, rezervându-se intervenția conferinței numai pentru cazul unei violări a drepturilor constituite prin stipulimintele internaționale. În rezumarea principatelor ar lucra pe răspunderea lor, fără altă restricție decât aceea de a nu auză nici o atingere drepturilor curții suzerane sau ale puterilor garante. Dacă s-ar întîmpla o abatere de la acestea din partea lor, conferința va trebui să fie chemată a vedea ce e de făcut. Această linie de purtare ar fi la armonie cu voiața manifestată unanim de membrii conferinței, de a ține soarta de dorința populațiunilor; mai mult, ea ar fi de acord cu Actul adițional din 1864 (Statutul dezvoltător al Convenției de la Paris sau Actul adițional la Convențunea din 7/19 august 1865) care a recunoscut principatelor facultatea de a-și schimba ele singure regimul lor intern, fără a aduce de altminteri o atingere drepturilor Curții suzerane sau ale puterilor garante.

Dl. plenipotențiar al Turciei observă că sistemul ce s-a expus e așezat pe un principiu cu totul nou și care nu are precedente — a lăsa populația-

nile libere a dispune de soarta lor; aceasta ar fi contrar tuturor tratatelor. Astfel lăsat în voia lor, principatele vor reveni numaidecât la unire cu principe străin. În adevăr, nu trebuie să se uite că guvernul provizoriu este statul a conduce alegerile după placul său și că poate face tot ce va voi. Deci, conferința trebuie să intervină și să facă cunoscute hotărârile sale la București. Dacă guvernul provizoriu ar refuza să se conformeze hotărârilor ei, conferința ar putea decide să numească în locul lui un singur calmacam.

Dl. plenipotențiar al Franței răspunde lui Safvet pașa că pînă în prezent e greu a admite că guvernul provizoriu nu s-a pus hotărîrilor conferinței, pentru că aceasta nu a hotărît nimic. Nu numai că nu s-a transmis principatelor nici o direcțiune, dar li s-a interzis și lor însile a hotărî ceva.

Dl. plenipotențiar al Marii Britanii zice că s-a spus pînă acum a indica foarte sumar modul de a vedea al guvernului său și că s-a abținut a răspunde la observațiunile cărora el nu putea să le dea consimțimintul său; speră că, evitînd astfel discuțiunea, va avea mai mulți sortii de a ajunge la o înțelegere comună. Astăzi, cînd această speranță se risipește din ce în ce mai mult, crede că trebuie să se explice categoric. Guvernul Măiestrii Sale Britanice, încă de la cele dintîi negocieri destinate a regula relațiunile între principate și Curtea suzerană, se gîndise că ar fi mai bine a menține separațiunea cu care populațiunile erau obișnuite, pentru că prevedea că, pînă la cele două principate sub o singură administrație, s-ar provoca aspirațiuni de independență incompatibile cu integritatea Imperiului otoman și li s-ar impune prea mari cheltuieli.

Dl. plenipotențiar al Rusiei face observațiunea că cele prezentate de comitele de Cowley se aplică mai mult la trecut decât la situațiunea prezentă.

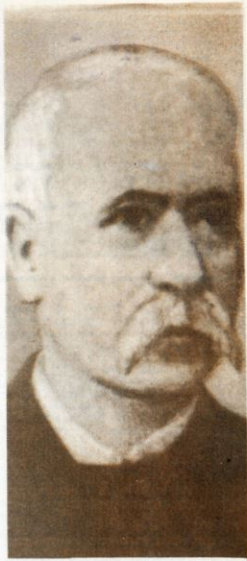
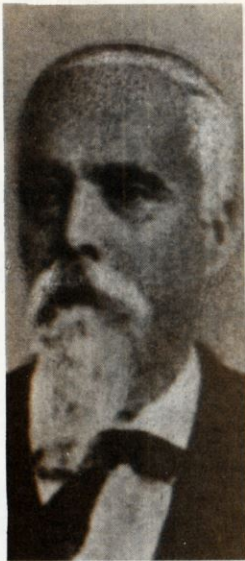
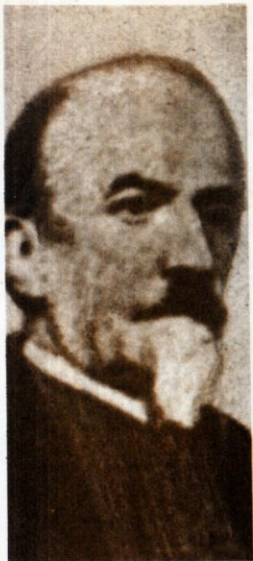
Dl. plenipotențiar al Rusiei citește nota următoare și cere inserarea ei textuală în Protocol:

„În sesința de la 19/31 martie, s-a convenit că plenipotențiarilor vor supune guvernelor lor respective o serie de chestiuni, împărțite în cinci puncte și de pe care s-a dat copie fiecăruia dintre membrii care au luat parte la întrunire. Pentru a simplifica negocierile și a face să se lăse cât mai curînd posibili populațiunile principatelor din starea actuală de nesiguranță, ar fi de dorit a grupa opiniunile în jurul citorva liniilor principale. În acest scop,

plenipotențiarul Rusiei are onoare a declara că, după părerea sa, atențiunea conferinței ar trebui să se îndrepteze în mod particular asupra celui de-al cincilea punct, care stipula convocarea a două Adunări, una la București și una la Iași, după cum s-a mai făcut și la 1857 pentru Divanurile ad-hoc. Recomandînd primirea acestei combinațiuni, plenipotențiarul Rusiei crede că trebuie să dezvolte motivele care au produs-o. Obiectul esențial al conferinței este incontestabil de a ajunge la o organizație a principatelor, care să poată oferi garanții serioase de durată și de stabilitate, cu singura rezervă a intereselor generale de ordin european. În aceste limite, care necesarmente trebuie să aibă înțelitate asupra considerațiunilor de interes local, o soluțiune multumitoare n-ar putea fi obținută decît ținînd seama de ceea ce populațiunile însile ar dori să stabilească pentru bunul trai și prosperitatea lor. Discuțiunile precedente au dovedit că nici un guvern n-ar vrea să silnicească dorințele populare și că, alături cu respectul tratatelor, toți doresc să cunoască expresiunea adevărată a opiniunii majorității din Principatele Unite. Alegerile făcute în vederea consultării acestor dorințe ar da fără nici o îndoială garanția cea mai serioasă de sinceritate și ar permite conferinței a se pronunța cu o desăvîrșită cunoștință de cauză. În acest moment n-avîr fi destul a se călăuzi numai de dorințele exprimate mai înainte de populațiuni. În adevăr, studiind cu nepărtinire dezvoltarea ideii Unirii, se ajunge la convingerea că, dacă pînă la 1858 ea a întrunit majoritatea voturilor, de atunci înc-acum s-a pus în discuție îndoială în spirite după folosul unei combinațiuni. Administrațiunea principelui Cuza, prăbușindu-se fără a face cea mai mică încercare de rezistență, este un fapt prea considerabil pentru a fi permis să nu se țină seama de această experiență ieșită rea. Prin urmare, se prezintă ca drumul cel mai firesc și cel mai sigur de urmat, textul tratatelor este în favoarea acestui mod de a proceda și cînd este posibilitatea de a înfrîni aceste două elemente, stricta legalitate cu aspirațiunile legitime ale unui popor, ar fi regretabilă ca să nu se profite de aceasta. Desigur că nu e în intențiunea puterilor de a reînnoi aceași experiență după o teorie precizată sau după o hotărîre odată luată, fără a se îngrijii de consecințele ce ar putea rezulta pentru liniștea țării însăși sau pentru siguranța generală. Nimeni n-ar vrea să ia asupra-si o asemenea răspundere. În sfîrșit, explicîndu-se asupra propunerii d-lui plenipotențiar al Franței, baronul Budberg declară că se unește cu aceasta, pentru că conferința nefîind ascultată la București, ea n-ar decît să se abțină, lăsînd guvernului provizoriu răspunderea ce și-a luat asupra-si”.

Dl. plenipotențiar al Franței repetă că era greu a fi ascultat la București, cînd în realitate conferința n-a spus nimic, mîrgînîndu-se a recomanda abținerea, fără a lua vreo altă hotărîre, fără a indica un principiu, care să fi putut servi de regulă de purtare

Guvernul țarist se pronunțase în 1858 pentru Unire, în speranța că Unirea se va face sub un print rus. Escocul acestei tentative reprezenta „experiența rea” la care face aluzie Budberg (N.C.).

Membrii Locotenenței domnăști (de la stînga): Nicolae Gulescu, N. Haralambie și Lascăr Catargiu

unei țări în stare de criză și în așteptare. Dacă acum s-ar invita guvernul provizoriu să convoace două Adunări, urmînd sistemul pe care l-a susținut dl. baron de Budberg, e evident că ar fi prea tîrziu.

Dl. plenipotențiar al Italiei adaugă că, referindu-se pur și simplu la tratate, este a sancționa separațiunea; propune deci un proiect de declarațiune astfel conceput: „Conferința, considerînd că în cestiunea principatelor sînt două principii de ecrotit — integritatea Imperiului otoman și satisfacerea dorințelor populațiilor — și vrînd să împace pe cît posibil aceste două principii, declară că încredințează înțelepciunii populațiilor române grija de a-și regula propria lor circumire și administrație, numai suveranitatea Porții și integritatea Imperiului otoman să nu sufere vreo atingere. În cazul cînd s-ar aduce vreo atingere suveranității sau integrității Turciei, conferința s-ar întruni imediat, după convocarea uneia din puterile interesate”.

Dl. plenipotențiar al Turciei întreabă pe dl. Nigra ce înțelege prin atingere la integritatea Imperiului otoman.

Dl. plenipotențiar al Italiei răspunde că aceasta va să zică că principatele nu vor rupe legăturile ce le leagă de Turcia.

Dl. plenipotențiar al Turciei doarește, înainte de toate, ca conferința să declare formal că puterile nu vor primi sub nici un titlu și sub nici o formă numirea unui principe străin. Fără aceasta va fi chiar inutil a se

referi la Articolul XIII, căci se va căuta a-l ocoli interpretîndu-l. Ar trebui deci ca conferința să se explice foarte hotărîtor în această privință și să se declare că la nevoie ea va recurge la mijloacele necesare, pentru ca hotărîrile sale să se respecte, fiindcă toată lumea e de acord a înălțura principele străin.

Dl. plenipotențiar al Franței observă d-lui ambasador al Turciei că Poarta ar putea face mai dinainte cunoscut că nu va acorda investitura unui principe străin. Crede Salvat pașa că un astfel de demers din partea guvernului său nu ar fi îndestulător? În ceea ce-l privește, dl. Drouyn de Lhuys n-ar putea să se asocieze la suprimarea expresă și absolută a unui sistem care este înălțurat, fără îndoială, prin dispozițiunile internaționale, dar pe care guvernul împărătuului n-a încetat a-l considera în principiu, ca cel mai bun.

Dl. plenipotențiar al Marii Britanii, exprimînd părerea că menționarea celor trei articole, de care e vorba, ar putea fi inserată numai în depeșă, care nu e decît o simplă instrucțiune și cu acest titlu nu angajează decît pe acel care o scriu, dl. plenipotențiar al Rusiei zice că ar prefera ca această menționare să figureze chiar în declarațiune, dar se va uni cu părerea comitetului Cowley.

Dl. plenipotențiar al Franței, în acest caz, s-ar vedea nevoit a modifica instrucțiunile ce va adresa consuliului împărătuului. Primește declarațiunea propusă de comitele Cowley, dar nu va semna depeșă în termenii de care

s-a vorbit. Nu l-ar fi cu putință să proclamăm irevocabil un principiu care mai tîrziu ar fi modificat. Dorește deci ca depeșă să rămîna redactată în termeni generali.

Dl. plenipotențiar al Rusiei, stăruie asupra necesității ca populațiunile să știe bine mai dinainte că nu trebuie să aleagă un principe străin, și dl. plenipotențiar al Austriei adaugă că dacă această facultate nu le este interzisă, nu începe îndoială că ele vor alege un principe străin.

După un schimb de alte cîteva observațiuni între mai mulți membri ai conferinței, dl. comite Cowley observă că eventualitatea numirii unui principe străin poate fi considerată ca implicit prevăzută în mențiunea generală, pe care o face declarațiunea — „despre îndatoririle ce subzistă între puteri și Sublima Poartă”. Deci n-ar fi necesar să se introducă în depeșă cîte consuli o altă mențiune mai explicită. **Dl. plenipotențiar al Franței**, în acest caz, n-ar mai avea nici o obiecțiune ca să accepte depeșă, precum și declarațiunea.

Dl. plenipotențiar al Rusiei crede că trebuie să amintească declarațiunea făcută mai înainte de dl. Drouyn de Lhuys, că dacă membrii conferinței ar ajunge să fie de acord asupra unei combinațiuni, care l s-ar părea satisfăcătoare, și dacă, de exemplu, unirea ar fi consfințită, ar fi dispus să stăruie mult mai puțin pentru principele străin, decît unirea nu e nici-decum înălțurată, și n-ar fi aceasta și o satisfacțiune dată Franței, și care să poată îndruma pe dl. Drouyn

de Lhuys a renunțat la rezervele sale în favoarea principelui străin?

DI. plenipotențiar al Austriei se unește cu observațiunea d-lui baron de Budberg.

DI. plenipotențiar al Franței răspunde că nimeni nu poate spune încă cu siguranță care va fi combinațiunea ce va rămâne biruitoare definitiv. Nu-i convine, deci, ca pe singura nădejde a unei orfinduiri, ce nu se va îndepinde, să abandone pentru guvernul său onoarea de-a rămâne credincios unui principiu, pe care îl consideră mereu ca cel mai bun și de a rămâne consecvenți cu el însuși. De altminterie, nu cere altă decît să nu-și renege o opinie anterioară și atitudinea ce dorește să păstreze se mărginește numai la neplăcerea de a se pronunța în mod absolut contra principelui străin.

Declarațiunea și depeșa propuse de dl. comite Cowley sînt adoptate, după cîteva mici schimbări de redacțiune, în termenii următorii:

„Declarațiunea. Dizolvarea Adunării moldo-valahie de către guvernul provizoriu din București, și convocarea unei noi Adunări fiind aduse la cunoștința conferinței ca fapte împlinite, conferința a crezut că trebuie să se întrunească pentru a delibera asupra unei stări de lucruri altă de neprevăzute.

În neștiința motivelor care au dat loc la această măsură, conferința lasă guvernului provizoriu toată răspunderea măsurii, precum și a urmărilor ce ar putea rezulta din ea.

Dar conferința crede că trebuie să aducă aminte atențiunii guvernului provizoriu și populațiunilor moldo-valahie, că dacă pe de o parte privilegiile și scutirile principatelor sînt puse sub protecțiunea colectivă a puterilor semnate Tratatului din Paris, aceste puteri nu sînt mai puțin legate prin acest tratat de datoria de a veghea ca starea relațiunilor dintre principate și Curtea suzerană să fie riguros menținută, precum și îndatoririle ce subzistă între puteri și Sublima Poartă.

Puterile au arătat destulă bunăvoință către Principatele Unite ale Moldovei și Valahiei, pentru a aștepta din partea lor ca nimic să nu se facă de natură a provoca o neînțelegere oarecare în privirea datoriilor deopotrivă înțelese de toți.

Conferința așteaptă știri din principate, pentru a-și relua seșinele, afară de cazul de a se întruni după cererea uneia sau a mai multor.

Paris, în 4 aprilie 1866.

Depeșă de adresat consulilor din București

„Domnule! Veți găsi aici alăturat duplicatul unei hotărâri luate de conferință în seșina sa de la 4 ale acestui luni. Veți vedea din ea că față cu evenimentele care s-au petrecut la București, ea a socotit de cuviință să aștepte informațiuni ulterioare, înainte de a se gîndi la măsurile de luat. Conferința este puțin informată despre împrejurările care au însoțit ultimele acte ale guvernului provizoriu, pentru a aprecia cu deapărtare judecătoria și însemnătatea lor. Astfel, ea lasă răspunderea pe seama aceluia care au dat statul să se facă; dar e foarte necesar ca nici guvernul provizoriu, nici populațiunile moldo-valahie să nu se înșele asupra adevăratelor lor pozițiuni.

Veți profita deci de orice ocaziune pentru a aminti membrilor guvernului

și frunțașilor țării înțelegerile internaționale, și pentru a-i abate de la orice act care ar tinde să schimbe relațiunile existente între principate și Curtea suzerană.

Tot ceea ce se va face însă de către noua Adunare, ca reprezentanta dorințelor populațiunilor, în conformitate cu aceste relațiuni și în aceste înțelegeri internaționale, va fi obiectul unei atențiuni binevoitoare din partea puterilor reprezentate în conferință, totdeauna inspirate de dorința de a ajunge la o stare de lucruri, care să întărească odihna, bunul trai și prosperitatea Principatelor Moldo-Valahie.

Veți binevoi a încunostiința guvernului provizoriu de hotărîrea aci enunțată.

DI. plenipotențiar al Turciei exprimă înțelegerea de a nu aproba nici una din aceste comunicări decît ad referendum, cere un termen de două zile pentru a da socoteală guvernului său și a primi instrucțiuni. Dar după observațiunea ce i s-a făcut de d-nii plenipotențiarilor ai Franței și Marii Britanii, guvernul otoman n-ar putea obiecta ceva la o declarațiune care constă în drepturile sale, Săvet pașa nu insistă.

Protocolul VI din 12/24 aprilie 1866

Împuternicirile d-lui ambasador al Turciei sosindu-i de la ultima seșintă încoace, ele sînt prezentate conferinței și recunoscute în bună și cuvenită formă.

DI. plenipotențiar al Rusiei zice că și-a permis a provoca întrunirea plenipotențiarilor, pentru că a primit ordinul de a le citi o depeșă, care expune vederile guvernului său și de a cere înscrierea ei în protocol. Această comunicare, care poartă data de 4/16 aprilie, este următoarea:

„Depeșile Excelenței Voastre de la 25 martie/9 aprilie, relative la cerștile Principatelor Dunării, au fixat atențiunea Măiestrii Sale Împărătușii. Depeșile expun situațiunea așa cum se prezintă, după cele trei dinți seșine ale conferinței.

Am ordinul Augustului nostru stăpîn de a preciza punctul de vedere sub care noi primim cerștile. Dacă ne-am pus din capul locului pe terenul Convenției de la 1858, aceasta e numai ca un punct de plecare, care trebuie în mod necesar să se lege: orice examinare, în conferință, a pozițiunilor principatelor.

Dar nu pot să vă repet deajuns și d-voastră nu puteți întrebuința în destulă claritate întru a constata că noi n-avem nici o hotărîre luată, nici pentru, nici contra Unirii.

Antecedentele noastre mărturisesc aceasta destul de clar, ca să nu mai am trebuință de a insista asupra acestui punct.

Noi am fost cei dintîi a pune bazele unirii administrative a Moldovei și a Valahiei, într-un timp cînd noi eram singurii a ne ocupa de soarta lor în înțelegere cu Curtea suzerană. Am aderat la acest principiu în Congresul de la 1856 și în conferințele următoare, crezînd că această fuziune a intereselor celor două principate ar fi folositoare pentru prosperitatea lor.

Cu toate acestea, încă din anul 1855 și mai tîrziu în 1859 și în 1861, noi am semnalat inconvenientele ce prezintă în ochii noștri modul cum această fuziune s-a săvîrșit.

Prevesteam că va leși rău o operă bazată pe iluziuni, pe reticențe și pe obscurități.

Ne-am învoit la ea ca la o transacțiune, menită a îndrepta încercături mai mari, și ca la o experiență de făcut.

Actualmente, experiența e făcută. Ea e dinaintea ochilor moldo-valahilor și a puterilor care se interesează de soarta lor.

Aprecierile pot fi deosebite în această privință. Dar există fapte vizibile încontestabile.

Dezordinile administrațiunii principelui Cuza, căderea sa, aclamațiunile unanime ce au însoțit căderea, mizeria țării, foametea pricinuită de legile agricole ce el a promulgat, abuzurile, delapidările de tot felul, care au fost semnalate, sînt de notorietate publică.

Dacă aceste fapte nu sînt conchizitoare, cel puțin trebuie să facă pe puteri care, ca și noi, se interesează de bunăstarea principatelor, a fi la îndoaială, dacă Unirea a avut fructele folositoare ce se așteptau de ea. Această îndoaială s-a prezentat poate și în spiritul moldo-valahilor. Și aici aprecierile pot fi deosebite, dar faptele vorbesc. Măsurile administrative, militare și de poliție, luate de către guvernul provizoriu din Moldova, desigur că nu arată o completă unanimitate în dispozițiunile celor două principate, în ceea ce privește Unirea.

Deci convingerea noastră profundă este că cea dintîi datorie a conferinței este a rezolva întoilele și a nu le perpetua.

Altă vreme cît era de făcut o încercare, conferința a putut, a trebuit poate, să primească această bază neșigură pentru opera ce avea să întemeieze. Noi ne-am asociat la ea fără a ne face iluziuni.

Astăzi, în fața rezultatelor constatate, noi nu credem că puterile pot să consimtă a prelunge această obscuritate. Rusia, ca putere limitrofă, ar putea mai puțin ca oricare altă să aprobe ca să se clădească în întunecime.

Ceea ce dorim noi, înainte de orice și în mod exclusiv, este lumina. Această lumină nu poate fi obținută decît printr-un nou recurs la vutul celor două principate, vot înconjurat de toate garanțiile ce pot să-i asigure sinceritatea.

Am înțeleg că altă mai puțin ca conferința să ezite a căuta lumina în acest izvor, cu cît Unirea n-a încetat de a fi în dorințele moldo-valahilor, precum alte cabinete înclină a crede, după propriile lor date; ea ar primi dintr-un astfel de vot o nouă și strălucită confirmare care ar risipi orice nesigurantă și ar pune la adăpost constința și responsabilitatea puterilor.

N-am putea admite, într-un asemenea caz, temerea că un recurs la vutul populațiunilor poate să aducă o agitațiune periculoasă.

Dacă unanimitatea există, ea se va manifesta fără piedică. Dacă agitațiuni sînt de temut, aceasta înseamnă că acea unanimitate nu există și atunci e pentru conferință un motiv îndestulător pentru a dori să se lumineze.

Aprecieri calomnioase la adresa lui Cuza erau expresia nemulțumirii Curții de la Petersburg față de politica de independență promovată de domnitor. Referitor la amplul program de măsuri luate de Cuza, care a schimbat radical structurile economico-politice și sociale ale țării, vezi Magazin Istoric, nr. 5/1976.

Dar pentru ca votul să fie sincer, prima condiție cerută este ca nici o nesiguranță să nu fie lăsată populațiilor moldo-valahie, în ce privește limitele între care trebuie să se țină dorințele lor, ca să se poată împăca cu pozițiunea de drept ce tratatele hotărăsc și pe care puterile înțeleg s-o mențină.

Avem convingerea că această nesiguranță este cauza principală a instabilității, a asubiniilor și a pornirilor, care s-au produs în aceste țări și care au făcut și vor face încă imposibil orice guvern regulat. S-a lăsat să se nască în spiritul populațiilor speranța de a ajunge la independență sub un princip străin.

Sub această impresiune, ele au intrunit voturile lor asupra principelui Cuza, în speranță că această Unire, la început provizorie, ar conduce la uniunea definitivă, care ea însăși nu ar fi decât îndrumarea către independență sub un princip străin.

Orice guvern care nu ar realiza acest scop suprem al aspirațiilor lor, evident că n-ar fi în ochii populațiilor decât un provizorat fără prestigiu și fără garanție de stabilitate.

Totuși, puterile consideră acest rezultat final ca incompatibil cu tratatele, care au regulat echilibrul Orientului și al confederației Imperiului otoman, și, de aceea, ele nu sînt dispuse a asigura principatelor realizarea lui.

Aceasta este o pozițiune echivocă, ce din parte-ne n-am putea-o primi.

Este clar în ochii noștri, că atîta vreme cît populațiunile moldo-valahie vor avea speranța de a ajunge la independență sub un princip străin, atîta vreme cît atitudinea conferinței va fi de natură a le lăsa să creadă că această combinațiune, a cărei încercare a fost primul act al guvernului provizoriu, nu întîmpină altă pledică decât refuzul candidaților asupra căreia s-a fixat alegerea și o altă încercare ar putea fi mai fericită, populațiunile vor fi aduse să mențină Unirea cu toate inconvenientele sale, ca o scară necesară pentru a atinge încoronarea aspirațiilor lor.

Deci în aceste condiții ar fi imposibil a se bizui pe un vot sincer în chestiunea Unirii.

Așadar, dacă puterile intrunite în conferință doresc, ca și noi, să asigure principatelor o organizare stabilă, conformă cu nevoile și cu dorințele lor reale și care să împace cerințele bunastării lor cu pozițiunea politică ce tratatele existente le-au dat lor; adevărat, nu se pare că este a rezolva, înainte de orice, în mod neted și categoric, chestiunea principelui străin, pentru ca populațiunile moldo-valahie să fie cu desăvîrșire lămurite, asupra limitelor între care ele au să-și exprime dorințele lor. În sfîrșit a consulta aceste dorințe separat în cele două principate, prin votul unor Adunări alese într-acest scop, în afară de orice presiune morală sau materială, fie din lăuntru, fie din afară, sub control neadormit și nepătrîntor al consilierilor străini.

În urmă, conferința va fi în măsură de a se pronunța cu toată siguranța conștiinței și în plină cunoștință de cauză.

Aceasta este profesuniunea noastră de credință. Ea ne este dictată de tradițiunile noastre simpatice pentru principate, de interesele noastre ca putere limitrofă și de datorile noastre de putere europeană interesată la liniștea Orientului.

Am fi fericiti a o vedea împărțită de celelalte cabinete.

Augustul nostru stăpîn vă orădonă a citi depeșa aceasta în conferința care va avea loc în 15 septembrie. Ținem a se constata că Rusia nu urmărește în această chestiune decât un scop imparțial, fără reticențe, fără gînd ascuns, fără idei preconcepționale, că ea nu are în vedere decât o operă trinită, întemălată și pe dorințele reale ale principatelor și pe necesitățile dreptului internațional, și că ea respinge orice parte de responsabilitate într-o operă trecătoare, care ar tinde să perpetueze printre moldo-valahii niste iluziuni irealizabile și să-i mențină într-o stare de anarhie, care ar lăsa viitorului drept mostenire germele unor grave complicațiuni.

dl. baron de Budberg adaugă că, în rezumat, după părerea guvernului său, ar fi vorba, în primul loc, de a înlătura formal alegerea unui princip străin, apoi a consulta populațiunile, chemîndu-le să voteze separat — în Valahia și în Moldova.

dl. plenipotențiar al Turciei amintește rezervele ce a făcut de la început contra eventualității unui princip străin. Conferința a crezut că trebuie să amine soluțiunea acestei chestiuni. Un princip străin a fost proclamat pentru a doua oară în principate. Salvete pașa adaugă că a primit instrucțiuni în privința acestui incident, și nu poate decât să stăruiască în declarațiunile sale anterioare.

dl. comite Cowley întreabă dacă plenipotențiarul de Rusia ar trebui să aibă ca consecință anularea a tot ce s-a făcut pînă în prezent în principate; și la răspunsul afirmativ al d-lui de Budberg, întreabă — ce ar fi de făcut dacă guvernul provizoriu ar refuza să considere ca neavenite măsurile luate de dinsul.

dl. plenipotențiar al Rusiei răspunde că s-ar găsi atunci în cazul prevăzut de protocolul din 6 septembrie 1859; adică ar fi locul atunci de a se trimite la București un comisar otoman cu delegați ai puterilor garante. Pentru moment, trebuie să avertizeze guvernul provizoriu, ca să iasă din drumul fals pe care a fost lăsat să intre.

dl. plenipotențiar al Marii Britanii observînd că, dacă comisarul și delegații trimisi la București nu ar fi asigurați, ar fi nevoie să se ia un pas mai mult, — dl. baron de Budberg amintește că acest caz a fost în adevăr prevăzut în transacțiunile precedente, — și Salvete pașa citește pasajul din protocolul de la 1859, care prevede că delegații și comisarul, dacă nu se dă ascultare intervențiilor lor — vor face cunoscut domnitorului că față de refuzul de a li se da ascultare, se va aviza la întrebîntarea mijloacelor de constrîngere; și că în acest caz Poarta se va înțelege fără întîrziere cu reprezentanții puterilor garante la Constantinopol asupra măsurilor ce vor fi de luat.

dl. plenipotențiar al Rusiei adaugă că în genere toți s-au referit la acest articol. Socote, de altminteră, că o voință unanimă exprimată de conferință ar fi de ajuns, ca să asigure executarea hotărîrilor ce ea ar lua. Insistă ca conferința să transmită la București o declarațiune, care să fixeze limitele între care populațiunile

vor trebui să se mărginească pentru a-și exprima dorințele lor.

dl. plenipotențiar al Franței zice că ceea ce se cere conferinței i se pare că a fost deja făcut, în măsura posibilității. Hotărîrea adoptată și transmisă la București, după propunerea d-lui plenipotențiar al Angliei, n-a avut alt obiect decât de a amîni guvernului provizoriu și populațiilor moldo-valahie că au a se conforma stipulațiilor internaționale. Cît despre a doua parte a propunerii Rusiei, ea are ca obiect de a face separațiunea electorală; dl. Drouyn de Lhuys nu poate decât decîl să amîneasce ceea ce a zis, într-o altă sedință, contra unei combinațiuni care are gravul inconvenient de a prejudeca soluțiunea chestiunii și anume, de a ști dacă Unirea va fi sau nu menținută. Se propune ca deputații moldoveni să formeze o Adunare deosebită și să voteze în Moldova; dar faptele care, foarte de curînd, s-au petrecut la Iași nu sînt oare de natură a provoca îndoieli asupra sincerității și libertății voturilor în acest principat? dl. plenipotențiar al Franței se crede decîl mai mult decât oriînd întemălat a menține observațiunile sale precedente; mai mult încă, sistemul ce a avut ocaziunea să prezinte ar satisface toate interesele, pentru că, ținînd socoteală, într-o dreață măsură, de demonstrațiunile de atîtea ori repetate în trecut în favoarea Unirii, acel sistem ar asigura garanțiile dorite moldovenilor, care ar voi astăzi să se pronunțe într-un sens contrar. dl. Drouyn de Lhuys n-ar putea decât să revină asupra celor ce a zis în această privință și să dea aprobarea sa unui mod de procedare ce li pare în dezacord cu adevărata stare de lucruri. Cît despre eventualitatea privitoare la principele străin, aceasta se găsește cuprinsă în hotărîrea adoptată de conferință în 4 aprilie, și dl. plenipotențiar al Franței nu crede că e necesar a se face mai mult în această privință.

dl. plenipotențiar al Rusiei întreabă dacă nu ar fi nimerit să se redacteze niste instrucțiuni care să se adreseze agenților respectivi ai puterilor în principate, pentru a le recomanda să vegheze ca operațiunile electorale să se facă în mod regulat.

După scurte explicațiuni schimbate între dl. comite de Goltz și cîțiva dintre colegii săi asupra chestiunii de a ști în ce măsură ultimul plebiscit a putut să modifice caracterul noului Adunări convocate de guvernul provizoriu, dl. plenipotențiar al Marii Britanii observă că propunerea baronului de Budberg, trebuind să aibă ca consecință anularea acestei convocări, poate că n-ar putea fi aplicată fără a ajunge de-a dreptul la o intervențiune armată; în ceea ce-l privește, nu se crede autorizat a merge pînă acolo.

dl. plenipotențiar al Rusiei răspunde că recurgerea la măsuri de con-

¹ Este vorba despre manifestația din 3 aprilie 1866 (vezi nota de la p. 4).

stringere n-ar fi dect al doilea pas; mai întâi nu e vorba dect a reproduce în termeni mai clari și mai formali hotărârea de la 4 aprilie.

DI. plenipotențiar al Franței, ca și al comite Cowley, nu poate adera la un demers care ar ajunge la o intervențiune. Mai mult încă, el n-ar putea să se pronunțe în mod definitiv în contra principelui străin, fără a cunoaște rezultatul operațiunilor electorale începute în acest moment sau aproape de a se începe în principate, și fără a fi în măsură de a aprecia dacă combinațiunea finală, produsul unor elemente așa complicate, va răspunde într-un mod satisfăcător la interesele poliției generale și ale țării puse sub garanția puterilor. Cît despre formarea a două Adunări, el o respinge, pentru că, cum a mai spus-o, nu se crede nicicum autorizat a se asocia la o măsură care, fără a ține socoteală de trecut, pune în discuțiune menținerea Unirii. De altminteră, alegeri separatiste s-ar putea oare face cu guvernul ce este astăzi la București și care e partizan declarat al sistemului Unirii? Ar trebui deci schimbat, și în același timp anulat tot ce s-a făcut de el; evident că aceasta ar fi o cauză de complicațiuni, care ar conduce la intervențiune și guvernul împăratului dorește ca să nu ajungă lucrurile la această extremitate.

DI. plenipotențiar al Rusiei zice că toți plenipotențiarilor voiesc, fără îndoială, ca voturile să fie date cu sinceritate. Deci, e vorba de a se ști care dintre două sisteme este acela care ar oferi cele mai bune garanții de sinceritate? În toate cazurile, ar trebui declarat mai dinainte că conferința exclude principele străin; fără aceasta, conferința va continua a se învîrți într-un cerc vicios. Atît timp cît se va lăsa populațiunilor speranța de a avea un principie străin, e clar că vor vota neconcent în acest sens; ar fi altminteră dacă conferința s-ar pronunța în termeni formali.

DI. plenipotențiar al Marii Britanii zice că dacă ar fi a se conforma tratatelor, n-ar mai fi îndoială; ar trebui alegeri separate.

D-nii plenipotențiar al Franței și Italiei răspund d-lui comite Cowley că, de la tratate încoace, au fost fapte împlinite și alte stipulațiuni internaționale de care încă trebuie ținută socoteală.

DI. plenipotențiar al Prusiei amintește că, alături cu cesțiunea principelui străin, este aceea de a se ști dacă operațiunile electorale deja în curs de execuțiune vor fi anulate și dacă se vor provoca altele noi. N-ar fi mai bine a se adresa Adunării,

care e pe punctul de a se întruni, și a-i notifica declarațiunea conferinței?

DI. plenipotențiar al Rusiei răspunde că cesțiunea principelui străin este, în ochii guvernului său, prealabilă tuturor celorlalte și că dorește ca conferința să se explice de pe acum cu populațiunile, cît și cu guvernul provizoriu din București.

DI. plenipotențiar al Turciei adere la observațiunea d-lui de Budberg; cesțiunea principelui străin este și pentru el cea principală.

DI. plenipotențiar al Austriei exprimă părerea de rău că nu s-au putut preveni alegătorii de la început, declarându-le că nu trebuie să numească dect un domn pămîntean.

DI. plenipotențiar al Prusiei, făcînd observațiunea că conferința n-a avut timpul pentru aceasta și că a fost surprinsă de evenimente, **DI. plenipotențiar al Rusiei** recunoaște aceasta, dar este de părere că s-ar putea adresa astăzi consilierilor o depeșă telegrafică, pentru a face să se știe la București că puterile n-au renunțat nicicum la aplicarea articolului XIII al Convențiunii de la 1858. Aceasta ar fi o măsură la care toată lumea se poate asocia.

DI. plenipotențiar al Franței crede că ar fi mai bine a rămîne la hotărârea adoptată în sedința de la 4 aprilie.

DI. Drouyn de Lhuys, după cererea citorva dintre colegii săi, propune un proiect de declarațiune, a cărei redacțiune, după ce a dat loc la diverse observațiuni din partea membrilor conferinței, e stabilită în termenii următori:

„Proiect de declarațiune a Conferinței, pe care consuli de la București vor fi însărcinați a o remite guvernului provizoriu:

Adunarea ce are să se întrunească la București este chemată a procedea la alegerea de domn. Alegerea nu va putea cădea dect asupra unui pămîntean, după termenii articolului XIII al Convențiunii de la 19 august 1858.

Dacă majoritatea deputaților moldoveni din Adunare ar cere, el vor avea facultatea de a vota separat. În caz cînd majoritatea moldovenă s-ar pronunța contra Unirii, acest vot ar avea ca consecință separarea celor două principate.

Consuli sînt însărcinați a veghea în comun acord la libera exprimare a voturilor și vor semna declarațiunea oțierie atîngere s-ar aduce liberel expresiuni”.

Conferința hotărâște ca această declarațiune să fie adresată în numele său colectiv diferiților agenți la București.

S-a convenit afară de aceasta, ca fiecare plenipotențiar să supună proiectul fără întîrziere guvernului său, și că conferința se va întruni din nou, de îndată ce toți membrii săi vor primi instrucțiuni Curților lor.

2 793 RĂSPUNSURI EXACTE LA 100 ÎNTREBĂRI

Mărgărit Romeo - Ploiești; Andreescu Mircea - B; Cara Șerban - Cîmpina; Puscasu Anica - B; Puscasu Ilie - B; Buzdugan Ion - B; Bonica Nistor - Oradea; Molnar Eugen - B; Birău Traian - Drobeta-Tr. Severin; Mircea Iulian - BC; Albescu Livia - Vulcan, HD; Mirică Ioan - Pitești; Drăgănescu Cornelia - Căldărași; Constantinide Anton - B; Petcu Bogdan - B; Huțanu Cezar - Leorda, BT; Rădulescu Maria - Timosu, PH; Popescu Ioan - Giurgiu; Nechita Aurel - Pitești; Berbecariu Octavian - Bistrița, BN; Sin Ruxandra - B; Maria Pop Coman - Oradea; Liviu Pop Coman - Oradea; Ioan Duma - Reghin; Botoș Traian - Oradea; Fedak Janos - Craiova; Ștefanu Octavian - Teremia Mare, HD; Dancu Aurel - Văradia, CS; Ioan Pop Coman - Oradea; Sin Gheorghe - B; Ion Zamfirescu - HD; Tomovici Gh. - B; Nicolae Amariei - B; Bătă Ovidiu - Rădăuți; Chiritoiu Vasile - B; Boicea Marin - B; Călcăean Doru - Beregsu Mare, TM; Sandu Valeriu - Buzien; Carol Drodă - Dena; Popescu C-tin - CT; Cojocaru Corneliu - Depa; Ctraciu Cristian - Gh.Gh. Dej, BC; Ududoi Alex. - Voineasa, OT; Gavril Giurgiu - Bistrița, BN; Dinulescu Mircea - Timișoara; Olteanu Iulia - B; Nemnes Vasile - SM; Chichi Enache - TL; Petcu Margareta - B; Poniș Gh. - B; Gavrilă Maria - CT; Lungu Alexandrina - Focșani, VN; Ionescu Elena - B; Mogoi Viorel - B; Moise Sava - Focșani, VN; Coman Sofron - Dobra, HD; Rotaru Marcel - Bradesti VS; Nicolar Leuca - Timișoara - B; Ionescu Silviu - B; Deliu Nicolai - B; Prohib Viorela - Tecuci; Maftei Eugen - AR; Opris Lucia - Baia Mare; Lisel Mircea - Craiova; Luca Gavril - Drăgășeni, SV; Gr. Păstrăvanu - IS; Gherasim Grigore - CT; Constantin Mihail - Lugoj, TM; Chirăniș Ioan - BR; Dron C-tin - Ploiești; Popescu Meris - Brosteni, MH; Dron Georgeta - Ploiești; Rotaru Rodica - Vînderei, VS; Toia Florian - Oradea; Nuleă Sîdionia - Segarcea, DJ; Oprescu Gh. - B; Mereuță Mihail - B; Benea Teodor - Oradea, HD; Bocuveau Ștefan - Slobozia, RG; Popescu Vasile - Alba Iulia; Prioteasa Ion - B; Sassu Paulina - B; Stepan Dorina - B; Octavian Cezar - IS; Manolache Gh. - B; Răpeanu Hristache - B; Turcas Anne-Marie - B; Rosu Dorin - BV; Tancou Mircea - SB; Petrescu Vasile - Sibiu, PH; Tan Gh. - CT; Băltăreț Ion - Puł, HD; Strescu Elena - Curtea de Argeș; Martiniuc Octavian - B; Jean Gusețoiu - Vîldești, VL; Ohanesian Eduard - B; Anta Petru - AR; Gradu Gh. - Pitești; Popoceanu Carmen - Timișoara; Gheorghe Costandache - B; Eliza Costandache - B; Postecă Eugen - SB; Ciulean Alexandru - Baia Mare; Postecă Steluța - SB; Vîlcu Doru - IS; Vîlcu Nicolae - IS; Miron Viorela - IS; Pavel Miron - IS; Gavril Hădăreanu - Bietuș, BH; Opris Ioan - Baia Mare; Grigore Ion - Vaduștii-Voronei, AG; Wahlers Elke - Gura Rîului, SB; Popa Coriolan - SB; Ianuș Vasile

(Continuare în p. 18)

Monedele- săgeți și cele 26 veacuri ale Tomisului

ADRIAN RĂDULESCU

Histria, Tomis, Callatis. Porturi-cetăți întemeiate în timpul colonizării grecești, ele își continuă existența și azi, fie sub înfățișarea actuală a orașelor Constanța și Mangalia, fie — în cazul Histriei — prin impunătoare ruine.

Tradiția literar-istorică a fost mai darnică cu Histria și Callatis, păstrându-ne datele întemeierii lor. Astfel pentru începuturile Histriei¹, data 657-656 î.e.n. este aproape certă, iar pentru Callatis, o informație dintr-o lucrare atribuită lui Scymnos (istoric din Chios din secolul II î.e.n.) că fundarea acestui așezări ar fi fost făcută de către „locuitori din Heracleia Pontică, la porunca unui oracol, către vremea cînd în Macedonia stăpînea regele Amyntas”, îi fixează întemeierea între anii 540-495 î.e.n.

Spre deosebire de cele două orașe amintite, începutul dezvoltării Tomisului a rămas multă vreme incert. Într-unul din episoadele în care se povestește expediția argonauților, se vorbește despre zidirea unui oraș pe un promontoriu asemenea celui pe care se ridică azi o parte a Constanței. Dar faptele argonauților sînt necontrolabile, asemeni altor legende. Prima mențiune certă a orașului datează din anul 260 î.e.n. Este un fragment de inscripție ce relatează lupta între cetatea Bizanț (susținătoarea Tomisului) și coaliția histro-callatiană, luptă încheiată prin înfrîngerea acestora din urmă. Neîndoielnic însă de la adevărata întemeiere a orașului și pînă la această primă menționare trecuseră veacuri.

Numeroși istorici au formulat în scrierile lor diverse ipoteze în legătură cu originile și vechimea Tomisului. Astfel, în comunicarea sa **Zidul cetății Tomis**, Vasile Părvan arată că „pe vremea stăpînirii lui Lysimachos în Scythia Minor, orașele grecești vor fi fost poate chiar ajutate să-și ridice ori completeze întăriturile lor. Destul că și în altă direcție Tomis se arată din acest timp (sfîrșitul sec. IV, începutul sec. III î.e.n. — n.a.) independent, începînd a bate moneda proprie”. Referindu-se, în lucrarea sa **Tomitana**, la începuturile orașului, Iorgu Stoian considera că „punct de escală intermitent, poate încă din epoca cretano-miceniană, Tomisul este fără nici o îndoială una din numeroasele factorii (emporii) [centru de schimb — n.a.], devenite apoi colonii (polis), întemeiate, începînd cu sec. VII î.e.n., de către înfloritoarea [...] cetate a Miletului, pe coastele Pontului Euxin, cu ai căror locuitori se puteau lega, pașnic sau cu forța, fructuoase legături comerciale”.

Aceste ipoteze au început să capete contur odată cu descoperirea, în 1959, a unor amfore de Chios, a căror datare certă este plasată în sec. V î.e.n. Vorbind despre aceste amfore și semnificația lor, D.M. Pippidi arată: „Cînd este vorba de data întemeierii așezării, descoperiri încă întîmplătoare de ceramică de import, databilă în sec. al V-lea î.e.n., ne obligă să părăsim opinia mai veche și să admitem — cel puțin cu titlu provizoriu — posibilitatea ca viitoarea cetate a exilului lui Ovidiu să fi luat ființă încă din sec. al VI-lea”.

În absența izvoarelor scrise — literare sau epigrafice — descoperirile arheologice au ră-

¹ Vezi Magazin Istoric, nr. 1/1967.

mas singurele dovezi capabile să ateste vechimea oraşului. Dar în cazul Tomisului, unde peste aşezarea antică s-au suprapus straturile oraşului modern Constanţa, calea menţionată s-a dovedit deosebit de dificilă. În aceste condiţii trebuia găsită o zonă în care să nu fi fost executate lucrări edilitare. Un astfel de loc, o adevărată „insulă” pentru studierea trecutului istoric al oraşului, a fost descoperit pe promontoriu, în curtea actualii Catedrale, unde, deşi la începutul secolului s-au făcut unele lucrări de amenajare, totuşi, în adâncime, straturile de civilizaţie antică au rămas intacte. Aici arheologii au desfăşurat lucrări de cercetare timp de patru ani, între 1971-1974, rezultatele întrecind toate aşteptările. În afara stratului superior, corespunzător sec. V-VII e.n. (distrus ca urmare a amintitelor lucrări de amenajare) au putut fi identificate 12 straturi de viaţă, fiecare cu caracteristicile sale, continuându-se şi prelungindu-se în timp, pe mai bine de zece secole. O descoperire cu adevărat excepţională care a oferit cercetătorilor posibilitatea de a studia un mileniu din istoria Tomisului, de la întemeierea sa şi pînă în sec. V e.n.

Cum era şi firesc, un interes deosebit l-au prezentat primele straturi de locuire, legate de începuturile oraşului. În aceste straturi, care au putut fi cercetate pentru prima oară după criterii ştiinţifice, au fost găsite documente arheologice de excepţională valoare. Între acestea un loc aparte îl ocupă monedele histriene din aşa-numitul tip „cu roată”, avînd pe avers patru spiţe, iar pe revers legenda **ISTROS**, monede bătute în cetatea pontică în sec. V î.e.n. Aceste monede, adăugate amforelor de Chios descoperite anterior, demonstrează că Tomisul a funcţionat, cu mult înainte de prima atestare documentară, ca un veritabil centru comercial, cu o dezvoltată circulaţie bănească.

Monedele „cu roată” nu reprezintă însă cea mai veche dovadă a existenţei oraşului. Continuarea săpăturilor a dat la iveală, în straturile XI şi XII, piese arheologice — ceramică, semne premonetare ş.a. — aparţinînd incontestabil sec. VI î.e.n. Dar şi mai importantă,

din punctul de vedere al studiului istoric, s-a dovedit descoperirea unor locuinţe-bordie cu podeaua bine bătătorită şi cu pereţii în formă de albie, specifice unei perioade în care băştinaşii geţi şi călătorii veniţi de peste mări, grecii, au convieţuit. Din studiarea locuinţelor s-a putut stabili că spre sfîrşitul sec. VI î.e.n. ele au avut de suferit de pe urma unui incendiu. Evenimentul s-ar putea asocia cu expediţia lui Darius din anii 514-513 î.e.n.

În interiorul bordeielor de la Tomis abundă o ceramică greacă arhaică din sec. VI î.e.n., reprezentînd tipuri şi categorii variate: amfore de Chios cu ornamente în benzi roşii făcute cu vopsea sau cu semne incizate şi litere pictate (acestea din urmă marcînd capacitatea vasului), ceramică clazomeană şi corintiană, vase din argilă cretoasă. Toată această gamă de ceramică de import, alături de numeroase obiecte getice, atestă o intensă dezvoltare a Tomisului încă din a doua jumătate a sec. VI î.e.n. Semnificative pentru această încadrare cronologică sînt şi cele 24 virfuri de săgeţi cu trei muchii, precum şi cele 30 exemplare foliforme, fără virf şi cu pedunculul groşi. În epoca arhaică, în întreaga zonă a ţărmului Mării Negre, săgeţile respective au fost folosite drept „monede” de schimb, constituînd deci şi ele un argument care ilustrează intensul comerţ practicat între grecii veniţi de peste mări şi populaţia băştinaşă — geţii.

In lumina descoperirilor de pe promontoriul conştanţean, întemeierea coloniei Tomisului trebuie privită ca un proces istoric ce s-a desfăşurat începînd aproximativ de la jumătatea sec. VI î.e.n. Iniţial aşezarea a avut caracterul unei emporii, evoluînd apoi spre un polis. Bazele acestei colonizări pot fi situate între anii 546-494 î.e.n., perioadă în care — foarte plauzibil — un grup de corăbieri, meşteşugari şi agricultori milesieni vor fi fugit din oraşul lor de băştină, fie pentru a scăpa de dominaţia ahemenidă sub care se afla Miletul în acea perioadă, fie pentru a găsi, potrivit obiceiului vremii, noi posibilităţi de cîştig prin practicarea comerţului şi a agriculturii.

În p. 10: săgeţile folosite pentru schimbul de produse pe meleagurile Dobrogei străvechi

Argonauţi — de a căror expediţie legendară se leagă şi începuturile Tomisului — aşa cum sînt înfăţişaţi pe un vas grecesc (British Museum, Londra)

Doi cărturari francezi despre români

UN TRIMIS AL REGELUI SOARE ÎN TRANSILVANIA

SERGIU IOSIPESCU, CRISTINA ANTON-MANEA

În anul 1736, de sub teacurile unei tipografii din Rouen a apărut un volum elegant, intitulat *Mémoires historiques du comte Bethlen Niklos*, conținând l'histoire des derniers troubles de Transilvanie („Memoriile istorice ale conțelui Nicolae Bethlen, cuprinzând istoria ultimei răzmerițe din Transilvania”). Cartea promitea să se bucure de succes — căci apariția ei coincidea cu războiul austro-ruso-turc (1735-1739), care readusese țările române în atenția opiniei publice europene. Deși avea alt autor, foaia de titlu a cărții purta ca loc de apariție orașul Amsterdam și numele conțelui Bethlen. Pentru ce fusese nevoie de aceste piste false?

Contele Nicolae Bethlen, descendent al unei familii maghiare din Transilvania, căreia îi dăduse un conducător energic, principele Gabriel Bethlen (1613-1629)¹ și mai mulți înalți demnitari și cărturari, s-a născut în satul Boiul Mic (Topa, județul Mureș) în 1642, ca fiu al lui Ioan Bethlen, cancelar și istoric al țării. A făcut studii strălucite cu profesori renumiți la colegiile din Cluj și Alba Iulia; în 1661, profitând de plecarea unei solii la Viena, prin care principele Ioan Kemény (1661-1662)² a cerut ajutor împotriva otomanilor, Ioan Bethlen și-a trimis fiul în Europa Apuseană; astfel, el a putut cunoaște capitala im-

peratului Leopold I de Habsburg, vestitul centru universitar german, Heidelbergul, precum și Olanda, Anglia regelui Carol II Stuart, dar mai cu seamă Franța lui Ludovic XIV; aici l-a cunoscut pe marele Condé la Chantilly³, pe Henri de la Tour d'Auvergne, viconte de Turenne — celebri învingători în războiul de 30 ani — și pe unii proeminenți miniștri ai Regelui Soare, precum Colbert și marchizul de Berny, pe atunci ministru de Externe, cu care a stat mult de vorbă „mai ales despre treburile transilvănene, despre Turcia și despre români...”. Prezența lui Bethlen la Paris a oferit regelui Franței și ministrului său de

Externe prilejul de a iniția reluarea legăturilor directe cu Transilvania, așa că, la înapoierie el a adus și o scrisoare către principele Mihail Apafi (1661-1690), succesorul lui Kemény. Aceste relații au fost de folos citiva ani mai târziu când în Ungaria Superioară a izbucnit o mare răsccoală antihabsburgică, urmare a politici absolutiste și intolerante a împăratului Leopold I. Răscola a fost sprijinită de conducătorii Transilvaniei în primul rând de cancelarul Mihail Teleki, din a cărui inițiativă s-a apelat la ajutorul regelui Franței. Or, tocmai în acei ani (1672-1678), Franța — aliată cu Anglia și Suedia — purta un greu război împotriva Olandei, sprijinită de Spania și de Imperiul habsburgic; pentru a ușura situația trupelor franceze din Occident, o divisiune la frontierele răsăritene ale Imperiului habsburgic era binevenită; pentru a o pune la cale, în Transilvania a sosit în 1677 un sol francez: abatele Dominique Réverend. Prin mijlocirea acestuia, s-a încheiat la 31 mai 1677 un tratat între regele Franței pe de o parte, și conducătorul nobilimii maghiare, Emeric Thököly și principele Mihail Apafi, pe de altă parte. Dar, încetarea operațiilor războinice în Apus, în 1678, a slăbit interesul Franței pentru această „diversiune” răsăriteană, mai ales după ce Pacea de la Nimwegen (1679) i-a adus însemnate câștiguri teritoriale.

Astfel, când moartea principelui Apafi (15 aprilie 1690) și a atotputernicului cancelar Mihail Teleki (21 august 1690) l-au impus pe Nicolae Bethlen printre principalii oameni politici ai Transilvaniei, principatul se afla într-un moment de răscruce din istoria sa; pe de o parte, presiunea Habsburgilor atinsese — după victoria de la Viena (1683) și eliberarea Budei (1686)⁴ — punctul maxim, pe de altă parte, ostile otomane intraseră în sudul țării, fiind victorioase la Zărnești au proclamat principe pe Emeric Thököly⁵. Ca să nu piardă Transilvania,

¹ Vezi *Magazin Istorie*, nr. 5/1974.

² Vezi *Magazin Istorie*, nr. 3/1974.

³ Vezi *Magazin Istorie*, nr. 7/1967.

⁴ Vezi *Magazin Istorie*, nr. 12/1974.

⁵ Vezi *Magazin Istorie*, nr. 7/1975.

Curtea de la Viena a hotărât emiterea unei diplome care să reglementeze raporturile principatului cu imperiul. Cel care a negociat, la Viena, condițiile acestui act — obținând modificarea lor într-o formă relativ favorabilă pentru Transilvania — a fost Nicolae Bethlen. Redactat în toamna anului 1690, dar semnat de împărat abia la 31 decembrie 1691, actul e cunoscut sub numele de **Diploma leopoldină**; mai mult de un veac și jumătate, Transilvania a fost condusă după prevederile acestui document.

După reușita negocierilor pentru **Diploma leopoldină**, Nicolae Bethlen spera să fie ales guvernator al Transilvaniei, dar Dieta, întrunită în ianuarie 1691 la Făgăraș, a acordat această demnitate lui Gheorghe Bánffy; la o diferență de șase voturi, Bethlen a trebuit să se mulțumească a fi doar cancelar. În 1696, a primit titlul de conte al Sfântului Imperiu.

Izbucnirea răscăleii anti-habsburgice în 1703, de sub conducerea lui Francisc II Rákóczy¹, a silit guvernul Transilvaniei să-și mute sediul la Sibiu. Aici, la începutul anului următor, Bethlen a elaborat un manifest intitulat **Noul porumbel al lui Noe**, pledând „pentru stingerea incendiului care a cuprins Ungaria și Transilvania, pentru tocirea păcii depline și veșnice între nemți, unguri, transilvăneni, turci, munteni, moldoveni”, sub egida împăratului de la Viena, a reginei Ana Stuart a Marii Britanii și a altor regi și principii creștini. Acuzat de autoritățile imperiale că intenționează să trimită acest document reprezentanților diplomați ai marilor puteri acreditați pe lângă Curtea habsburgică, Nicolae Bethlen a fost arestat și a rămas multă vreme întemnițat la Viena, murind în 1717. **Autobiografia** redactată în acești ani în temniță, nu are însă nimic comun cu cartea tipărită la Rouen.

Ambasadorul și secretarul său

Memoriile apărute 19 ani mai târziu sub numele contelui Bethlen aveau ca autor pe altcineva: abatele Dominique Révérend, același care în 1677 reprezentase pe Ludovic XIV în tratativele cu nobilimea maghiară. Născut la Rouen, în 1648, în familia unor burghezi parizieni cu legături în armată și în justiție, Révérend și-a făcut studiile la Beauvais și Paris, luându-și bacalaureatul la Sorbona. Apoi, sperind să moștenească funcțiile ecleziastice ale unui unchi, a îmbrăcat sutana. Printr-o întâmplare, a devenit unul din prietenii cei mai apropiați ai marchizului François de Béthune. În 1674, acesta a fost trimis de Ludovic XIV să prezinte felicitări lui Ioan Sobieski, cu prilejul alegerii sale ca rege al Poloniei, iar în 1676 a fost numit ambasador la Varșovia. Nu erau misiuni încredințate întâmplător: marchizul era căsătorit cu o soră a soției lui Sobieski. Abatele Révérend l-a însoțit în Polonia ca secretar particular. Așa se face că, atunci când marchizul de Béthune, doritor să joace un rol important în noua sa funcție, a sugerat lui Ludovic XIV ideea acelei „diversiuni” rășăritene, primind din partea Regelui Soare puteri depline în vederea încheierii unui tratat cu principele Transilvaniei și cu nobilii unguri, sarcina perfectării acestui tratat a fost încredințată (1677) abatelui Dominique Révérend. Însoțit de un anume de Forval, el a rămas în Transilvania până în 1680.

Rechemat în Franța odată cu marchizul de Béthune, abatele Révérend și-a reluat ocupațiile clericale, din care s-a retras în 1697 pentru a se consacra studiilor de istorie, filozofie, chimie și fizică. Manuscrisul așa-ziselor **Memorii** ale lui Bethlen l-a încredințat unui tipograf din Rouen, cu indicația să-l tipărească după moartea sa. Foarte bătrîn, abatele a închis ochii la 26 iulie 1734, la Paris. Doi ani mai târziu, **Memoriile** au fost tipărite la Rouen, dar, pentru a detura

¹ Vezi *Magazin Istoric*, nr. 12/1973 și 3/1976.

autoritățile, a fost indicat ca loc al imprimării orașul olandez Amsterdam.

Interesante sînt pentru noi în aceste apocrife *Mémoires historiques du comte Bellem Niklos*, crîmpeiele de viață transilvăneană surprinse de abatele Dominique Révérend. Intrînd în țară prin Maramureșul de Nord, a ajuns la Hust, de unde a urcat pe valea Tisei pînă la Slatina. Trecînd rîul pe aici, a făcut popas „într-un oraș destul de frumos, capitala Maramureșului, numit Sighet”. A doua zi, a mers în satul Dragomir (Dragomirești) pe Iza de Sus, de unde dimineața a pornit peste munți, prin pădurea cea mare de la Telciu (Bistrița-Năsăud). Drumul spre Făgăraș, reședința de atunci a principelui Apafi, i-a purtat pe călătorii francezi pe la cetățile Chioar, Gherla și Cluj. Trecînd prin Alba Iulia, despre care fusese informat că odinioară a fost un oraș „foarte însemnat și bine fortificat prin grija lui Ioan de Hunedoara, voievodul Transilvaniei”, a aflat cetatea ruinată. Amintirea lui Ioan de Hunedoara¹ îi aduce în memorie imaginea comitatului Hunedoara: „destul de roditor întru toate; se află aici și singurele topitorii din Transilvania care aduc un venit de 10 000 ducăți; este o sumă foarte importantă, căci nici o moșie din țară nu produce un asemenea venit în bani gheață”. În toate, Transilvania i s-a părut o țară mare și frumoasă, foarte roditoare, în care hrana se afla din abundență. Mai tirziu, întors în Franța, această constatare îi va fi sugerat, în 1694, ideea unui import de grîne prin portul Gdansk (Danzig) spre patria sa epuizată de războaie.

Dar, în Transilvania, Dominique Révérend a cunoscut, chiar dacă uneori superficial, și oamenii țării. A studiat nobilimea transilvăneană, adeptă a religiei calvine, „pretins reformate”, apoi „națiunea saxonă” — sașii, a căror limbă era „diferită de aceea a ungurilor și transilvănenilor”. La sași, călătorul francez a admirat arta fortificării așezărilor, neglijată de nobilime pentru orașe și curțile lor.

¹ *Vezi Magazin Istoric*, nr. 7/1967 și 6/1972.

Aici, românii „locuiesc din vremuri imemoriale“

Și iată-l pe Dominique Révérend, secretarul ambasadorului Regelui Soare în Polonia, față în față cu românii transilvăneni. La început, aceeași constatare a diferențierii confesionale între nobili și țărani, dar, în același timp, o trăsătură de unitate între „Transilvania, Țara Românească și Moldova, care [toate] urmează ritul grecesc” (ortodox). Analiza devine, apoi, mai pătrunzătoare, referindu-se la starea socială a românilor din principatul intracarpatic: „toți țărani, care fac să rodească pămînturile, sînt asemeni acelor ai seniorilor polonezi; legați de satele lor, fără posibilitatea de a le părăsi sau de a lipsi din ele dacă nu au permisiunea săptînilor”.

O altă ocupație a țăranilor români care i-a trezit curiozitatea a fost păstoritul. Turmele aparțineau nobililor transilvăneni, cărora, o dată pe an, li se dădea „sămă” de numărul oilor și de beneficiul realizat. Iernarea se făcea în Țara Românească, de-a lungul malului Dunării, acolo unde chiar și pe vremea cea mai aspră se găsea hrană pentru turme; în schimbul permisiunii pășunatului, se plătea proprietarilor acestor pămînturi o taxă.

Pe Révérend, descendent al unei familii de negustori, l-au interesat și produsele obținute de păstori: mari cantități de brînză din lapte de oaie și capră, de o varietate care l-a încîntat: în formă de roată, ca brînză de Gruyère sau frămîntată în burdufuri din piei de miel, bine prelucrate, sau încinse în coajă de mesteacăn. I-au plăcut mai ales oamenii, „de o cinste puțin obișnuită la oricărealtă națiune”. I-a văzut și vara și iarna, prin viscol și ploi, cu saricile lor miștoase de lînă; la masa obișnuită,

cu lapte acru și brânzeturi, și rareori, la sărbători, cu mîncări din carne de miel.

Aceste pagini ale abatelui Révérend, animate de simpatia și curiozitatea latină, nu au scăpat atenției istoricilor încă din veacul trecut. Pál Hunfalvy, în a sa *Ethnographie von Hungarn* („Etnografia Ungariei”), apărută la Budapesta în 1877, le-a citat, fără a indica sursa, pentru a-și argumenta teoriile sale de esență roesleriană. Atribuindu-le lui Nicolae Bethlen, le-au pomenit, aproape concomitent, Ștefan Metes și Andrei Veress (1925, 1927). S-a trecut însă cu vederea ceea ce de fapt era esențial, anume constatarea abatelui francez că românii „locuiesc din vremuri imemorabile pe văile adînci” ale riurilor, formînd „tot atîtea mici republici divizate prin întinderea văilor lor”¹. Observația se amplifică, prin înfățișarea atribuțiilor fiecăru cap de familie, „asemeni unui preot și judecător”.

Pentru a înțelege aceste remarci, se impune însă o paranteză. Abatele Révérend a stat în Transilvania, cu unele întreruperi, din 1677 pînă în 1680. După Pacea de la Nimwegen din 1679, misiunea lui s-a încheiat; comunicînd principelui Apafi și guvernului său că Transilvania va fi inclusă în tratatul general de pace și prezentînd principesei Ana Bornemissza darul personal al lui Ludovic XIV — un splendid serviciu de argint cizelat în valoare de 10 000 scuzi — abatele a pornit pe drumul de întoarcere spre Franța; îl însoțeau un sol al principelui Apafi și Nicolae Bethlen. În lunga călătorie prin Polonia, statele germane și Țările de Jos, cei doi s-au cunoscut mai bine și este probabil că, pe

lingă cele văzute în Transilvania de el însuși, abatele a beneficiat de explicațiile contelui Bethlen, cunosător al vieții poporului român de pe acele meleaguri. În plus, încă de la primul său contact cu Transilvania, Dominique Révérend a putut observa organizarea socială a românilor din Maramureș, care a păstrat mult timp caracterul ei original. Precizînd vechimea imemorială a acestei organizații în general — informația trebuie s-o fi avut de la Bethlen — călătorul francez ne conduce raționamentul spre identificarea acestor „republici” cu vechile cnezate de vale românești². Dreptatea acestei interpretări stă și în explicarea pe care o dă raportului dintre locuitorii lor — care nu sînt numiți niciodată de Révérend „serfs” (șerbi, iobagi) — și nobili (numiți „seigneurs”, și nu „maitres”, stăpîni), raport mijlocit printr-o persoană reprezentativă, care este „șeful micii sale republici”.

Relevînd cititorilor *Magazinului istoric* cele cîteva remarci de autentică valoare ale diplomatului preot, despre viața și vechimea românilor transilvăneni, îndrăznim a încerca totodată dezlegarea misteriosului transfer al numelui autorului. Probabil că Dominique Révérend — sau, poate, editorul său — impresionat de personalitatea contelui Bethlen, s-a gîndit că punînd scrierea sub girul demnitarului născut și trăit în Transilvania, ea va căpăta, negreșit, o mai convingătoare apartenență istorică. Iată însă că buna credință și pertinentele observații ale adevăratului lor autor fac ca, la trei secole de la călătoria abatelui Révérend pe pămîntul țării noastre, opera sa despre Transilvania să se recomandă singură drept o veritabilă sursă istorică.

² Vezi *Magazin Istoric*, nr. 2/1973.

¹ Informația aceasta a fost relevată și de autorii tratatului *Istoria României*, vol. III, București, 1964, însă la un capitol despre istoriografia Transilvaniei — n.r.

Doi cărturari francezi
despre români

„PĂSTRĂM LEGILE ȘI LIMBA CELUI DINTĂI POPOR AL LUMII”

CONSTANTIN REZACHEVICI

Între străinii care s-au aplecat cu înțelegere și competență asupra istoriei Moldovei, a limbii și obiceiurilor neamului românesc, stăruiind documentat asupra latinității și continuității acesteia, un loc de frunte îl ocupă Alexandre-Maurice Blanc de Lannette, conte d'Hauterive (1754-1830). Fiul unui mic nobil din provincia franceză Dauphiné, el a însoțit în 1784 pe Choiseul-Gouffier, noul ambasador al Franței la Constantinopol; în anul următor, în calitate de secretar al lui Alexandru Mavrocordat II, supranumit Firaris (Fugarul), a sosit odată cu acesta la Iași. Impresiile de călătorie și le-a notat într-un jurnal de volaj, urmat în același an de o descriere a Moldovei. A rămas un timp la Iași și după fuga lui Alexandru Mavrocordat, înminând în 1787, noului domn, Alexandru Ipsilanti, un Memoriu asupra stării vechi și actuale a Moldovei, după care s-a întors în Franța. Erudit filolog, diplomat, consul la New York (1792), lucrând mai târziu în Ministerul Relațiilor Externe, sub conducerea lui Talleyrand, secretar particular al lui Napoleon în vremea Consulatului, apoi redactor al actelor diplomatice externe ale împăratului și director al Arhivelor Afacerilor Externe, contele d'Hauterive a fost o figură luminoasă, un prieten sincer al poporului român, un premergător în acest sens al lui Jules Michelet, Edgar Quinet, Jean Vaillant, A. Ubicini etc.

Opera sa referitoare la Moldova, tipărită abia la sfârșitul secolului trecut și în primii ani ai veacului nostru, puțin cunoscută marelui public, conține pagini despre originea, limba, calitățile și obiceiurile neamului românesc, ce se cuvin mai atent relevante.

**„Există în Moldova
bătrini care își
numesc țara
«Țara Românească»”**

D'Hauterive a cunoscut țările române într-o perioadă complexă și frământată, perioada din ajunul războiului ruso-austro-turc din 1787-1792. Tînărul secretar domnesc sosise la Iași, trecînd prin Țara Românească, în februarie 1785, tocmai în vremea cînd la Alba Iulia erau executați Horea și Cloșca. Jurnalul său de călătorie mărturisește de la început un interes deosebit pentru viața și obiceiurile românilor. Nici o deosebire, remarcă el trecînd prin Focșani, între locuitorii de-o parte și de alta a Milcovului: „aceleași vicisitudini, aceleași nenorociri, aceeași istorie au adus pe munteni și pe moldoveni la uniformitatea psihică și morală cea mai desăvîrșită”. În descrierea Moldovei, el arată că moldovenii au aceeași origine ca și italienii, și aceștia din urmă nu au mai mult sînge roman ca poporul care „între Dunăre, Nistru și Marea Neagră, vorbește ca în Italia o limbă cu adevărat derivată din latină”. „Există în Moldova bătrini care își numesc țara «Țara Românească», iar moldovenii sînt la fel de mîndri de originea lor ca și italienii”.

Doi ani mai tîrziu, după ce cunoscuse mai bine Moldova, în Memoriu asupra stării vechi și actuale a Moldovei, prezentat noului domn Alexandru Ipsilanti (1786-1788), el a dezvoltat ideile exprimate în lucrările anterioare. D'Hauterive remarcă importanța deosebită a istoriei ca mijloc de păstrare a virtuților neamului, ca modalitate de răspuns celor care încercau să-l calomnieze, explicînd mai bine ca nimeni altul, pînă atunci, esența raporturilor Imperiului otoman cu țările române,

păstrarea autonomiei acestora. „Socotind, Măria Ta, istoria din acest punct de vedere, mi-am zis că, dacă aş fi din neamul peste care ai să domneşti, m-aş face pentru Măria Ta scriitorul istoriei acestui neam, şi m-aş sili, înaintea de toate, a-l înălţa în ochii Măriei Tale, pentru a răspunde la îndemnurile birfitoare care caută să-l înjosească, ca şi cînd n-ar fi vrednic sau în stare de a primi binefacerile unei cîrmuiri ferice. Aş avea îndrăzneala să spun lumii că, dintre toate popoarele care ne înconjură şi care se laudă cu o veche obîrşie, tot noi — continua d'Hauterive, solidarizîndu-se cu poporul român — sîntem acei ce păstrăm în obiceiuri şi în legi mai multă asemănare cu ale întemeietorilor [romani — n.a.]. Aş spune că în amestecătura generală a moravurilor, care ne arată preţutindeni aceeaşi ascultare oarbă, aceeaşi răbdare în supunere, aceeaşi nepăsare în privinţa altor înnoiri ce se fac în toate cîrmuirile aproape fără ştirea popoarelor, noi sîntem singurii a căror robire a rămas nehotărîtă [se referă la raporturile cu Imperiul otoman — n.a.], a căror stricăciune nu este îndeplinită; sîntem singurii, cărora le mai rămîne nădejde de viitor, sîntem singurii care, fără să facem parte întregitoare dintr-o împărăţie mare [se referă la autonomia ţărilor române faţă de Poartă — n.a.], mai păstrăm, în schimbul unui haraci, numele nostru şi aşezămintele cetăţeneşti; sîntem singurii care n-am pierdut mijloacele de a domoli puterea celor care domnesc peste noi; sîntem singurii care ştim chiar, prin unanimitatea strigătelor noastre de mulţumire sau de nemulţumire, să hotărîm despre deplinătatea sau despre trăinicia stăpînirii; sîntem singurii, în sfîrşit, care păstrăm legile şi limba celui dintîi popor al lumii [romanii — n.a.], ca titluri ale unei înrudiri ce dovedesc cea mai aleasă obîrşie...”

Într-o vreme cînd împăratul habsburg Iosif II şi ţarina Ecaterina II a Rusiei căutau să-şi asigure „protecţia” asupra ţărilor române, d'Hauterive, de pe aceeaşi poziţie a intereselor româneşti remarcă: „să respingem îndemnurile ascunse, care ne făgăduiesc bucurii închipuite în schimbul nestatorniciei noastre, ca şi cînd

Alexandru vodă Mavrocordat

o stăpînire absolută ar fi mai bună decît altă stăpînire absolută”, căci, afirma cu alt prilej, „oştile ce veneau de la miazănoapte şi cele ce veneau de la miazăzi erau deopotrivă de păgubitoare” pentru Moldova.

Faţă de Poartă, moldovenii erau doar „tributari”, iar ţara

nu era „cu totul supusă”. În anul izbucnirii războiului ruso-austro-turc (1787), d'Hauterive analiza pe larg „planul de a supune întregul sud stăpînirii nordului”, întrebîndu-se, retoric şi ironic, „dacă este folositor pentru o anumită putere să cucerească Moldova”, această putere fiind imperiul ţărilor

Tradiţia vie a vechii libertăţi

În legătură cu istoria străveche a ţărilor române, filologul şi diplomatul francez afirma că „dacii locuiau [şi] în Moldova, şi geografia veche ne-a păstrat numele unora din riurile şi oraşele ei”, iar stăpînirea romană s-a întins şi asupra teritoriului acesteia. Despre neamul românesc din Moldova, el scria că „nu este ca cele mai multe popoare din zilele noastre, o amestecătură în care să găseşti urmele unei mulţimi nesfîrşite de neamuri, unele muncitoare de pămînt, altele rătăcitoare, sălbatice, civilizate, cuceritoare şi cucerite. Limba italienească, cea spaniolă nu sînt mai latineşti decît graiul moldoveanului. Se mai poate cunoaşte la dînsul înălţimea şi firea voinică a soldaţilor romani, şi cine a văzut chipurile celor care au biruit pe daci cioplite pe Columna înălţată în amintirea cuceririi lui Traian, nu fără oarecare plăcere le regăseşte în Moldova în chipul urmaşilor lor”. „Moldovenii n-au pierdut nimic din firea aceasta de origine, care se răzvrăteşte împotriva oricărei apăsări noi [...] Ei sînt totdeauna gata să stea împotriva boierilor lor la judecată înaintea ispravnicului [...] Ei nu se tem să străbată toată ţara, ca să vină la Divan, să dea singuri jălbile cele mai îndrăzneţe. Ei vorbesc cu o putere de cuvînt cu atît mai pătrunzătoare, cu cît ea are toată simplitatea inspiraţiilor naturale,

fără a fi lipsită de mijloacele artei [...]. Mărturisesc că această tradiție vie a vechii libertăți romane este un lucru pe care nu mă așteptam deloc să-l găsesc aici, și mi-a plăcut foarte mult să-l află la 400 de leghe de Roma și după 18 veacuri de la Cicero".

În alte pagini, d'Hauterive arată că „moldovenii țin mult la virtuțile strămoșilor lor”, că „au păstrat dovezile coborîrii neamului lor, și urmele cele mai de preț, fără îndoială, sînt acelea care se mai găsesc în obiceiurile lor nemeșugite, în îmbrăcămintea lor, în fizionomia lor, dar numai în stratul poporului [de jos] trebuie căutate aceste vestigii...”. Francezul era impresionat și de alte calități ale românilor: „Nici un popor nu este mai primitiv de oaspeți. Sînt cuvincoși și îndatoritori, și este interesant să-i vezi păstrînd între dinșii o bună-cuviință, care este legată chiar de formele vorbirii lor, și care, prin urmare, va rămîne de a pururi. N-au nici pe *ilustrissime* al Italiei, nici formulele umflate ale limbilor din miazăzi, dar e destul să fii om, pentru ca dinșii să-ți dea numirea de Domnia-Ta". „Buna înțelegere și blîndețea sînt în firea lor” (a țaranilor). Cît privește obiceiurile, „moldovenii au însușiri prețioase care, amintind și perpetuînd cîntecul vremurilor de demult, vor feri obiceiurile lor de decădere atîta vreme cît vor păstra aceste gusturi".

Deși **Memoriul** din 1787 al lui d'Hauterive asupra Moldovei a rămas în manuscris pînă în 1901-1902, autorului său i se cuvine — prin observațiile științifice pe care le-a făcut asupra originii limbii românești — cum arăta I. Bîanu chiar în anul 1902, „un loc de frunte între premergătorii filologiei române”. D'Hauterive a fost primul care a demonstrat că limba română — stînd în Moldova și referindu-se la acest principat, el o numește limba moldovenescă — derivă din latina populară, vorbită, nu din cea „clasică”, și că influențele străine nu i-au alterat fondul de

bază: „Ea este cea din urmă rămasă a statorniciei firii romane. Ea s-a îmbogățit cu cuvinte din toate limbile de la miazănoapte și de la miazăzi, fără a-și schimba nici vorbele cele vechi, nici firea ei de la început. Este tot limba romană, dar nu a lui Cicero și a veacului lui August. Este cu mult mai veche. Limba moldovenescă [românească] este limba ostașilor lui Romulus, ce a păstrat asprimea obiceiurilor lor și toată duritatea purtării lor”, supraviețuind latinii clasice, care, ca și limbile romanice moderne, s-a născut din graiul popular. „Limba latinească [clasică] în adevăr se trage din acest grai, dar celelalte limbi [romane] și mai ales cea moldovenescă [românească] sînt însuși acest grai, i-au păstrat firea, și n-au făcut, așa zicînd, decît să adauge alte vorbe pe lingă vorbele lui”. Așadar, cu un veac și jumătate înaintea afirmației acad. Al. Rosetti¹, care vede în limba română un rezultat al evoluției neîntrerupte a limbii latine vorbite pe teritoriul Daciei, d'Haute- rive afirma răsplat că limba românească „eu o socotesc că este limba populară a românilor”. Și, combatînd pînă la rădăcină în unele scrieri din timpul său „că genovezii, pe vremea înfloririi negoțului lor în aceste locuri, ar fi adus limba lor în Moldova”, el a arătat că autorii scrierilor respective, și-au închipuit, poate, că limbile se împrumută de la un neam la altul cu atîta ușurință [...]. Cu mult mai mare dreptate se poate spune că limbile nu se pot prăpădi și că niciodată un neam n-a trăit mai mult decît graiul său”. Mai tirziu, d'Hauterive, autor a 62 tratate politice și comerciale, va redacta pe lingă actele diplomatice cele mai însemnate ale lui Napoleon, mai bine de 200 memorii, dar **Memoriul** din 1787, referitor la Moldova, rămîne pentru noi o lucrare de mare interes ce se cuvine mai îndeaproape cunoscută.

¹ Vezi *Magazin Istoric*, nr. 9/1968 și 10/1972.

(Urmare din p. 9)

— Huși, VS; Eftimie Vasile — Oradea; Delciu Gh. — B; Bocec Aurica — Roman; Roman Dumitru — B; Ivănescu Victor — AR; Radu Victor — B; Rodeanu Dan — BV; Oprea Ion — B; Bălan Ioana — B; Porine Aure — B; Ia Drăgăști — Rm. Vlcea; Stălnic Leonid — AR; Arghiropol Alex. — Timișoara; Iliescu Nicolae — Tirgoviște, DB; Dan Elena — Tirgoviște, DB; Radu Elena — B; Corlăteanu Gh. — Gh.Gh.-Dej, BC; Rustu Eugen — Cimpia, Turzii, CJ; Costel Nica — Pitești; Turpan Virgil — Dea; Vasile Pop — Band, MS; Lăpușan Miroa — Gh.Gh.-Dej, BC; Lăpușan Ioan — Iernut, MS; Popa Varlaam — Otlenița; Vasilică C-tin — SV; Stefănescu Aurelia — Cimpina; Vasile Ungureanu — Cluj-Napoca; Slavin Ana — Timișoara; Hossu Vasile — S; Scrită Anca — Cismădie, SB; Scrită Monica — Cismădie, SB; Cristea Alecu — Fălciu, CS; Grigorescu Corina — BV; Grigorescu Doina — BV; Roman Marian — Brad, HD; Florea Constantin — BC; Mitran Sorin — Tg. Jiu; Petrescu Mariana — Slobozia, IL; Tepeș Petru — Voslăben, HR; Stegaru Stelian — G; Dărăstean Daniela — B; Matei Ioan — SB; Negrea Neculai — Slobozia, IL; Georgescu Dumitru — B; Arghir Nicolae — GL; Toader Margareta — GL; Găga Ioan — Cluj-Napoca; Iliescu Dan — B; Paraschiva Serghie — Tirgoviște; Aruxandei Mihail — Sagna, NT; Dumitru Mirela — B; Maria Nicolae — B; Mirela Valentin — B; Adam Folteanu — AR; Angelescu Ion — Gratia, TR; Vlad George — B; Stan Cătălin — B; Cozma Vasile — Sighetul Marmăției, M M; Bliză Daniel — B; Bliză Mihaela — C; Căuce Nicolae — Beliu, AR; Emilia Moraru — B; Pavel Andrei — B; Urzică Neculai — Vîndrovi, NT; Ionescu George — B; Ionescu Florica — B; Coza Maria — B; Logofătu D-tru — B; Logofătu Maria — B; Logofătu Popoza — B; Mihaile Elena — B; Ileana Mihaile — B; Ciobanu C-tin — B; Jecu Zaharia — B; Tănase Florea — Alexandria, TR; Rada Mihai — B; Birta Marioara — Tirgoviște; Păntece Ioan — B; Bona Eugen — Timișoara; Popa Cornel — VS; Pănuțiu Leonie — Pitești; Voslăban Stelian — AR; Bodea Georgea — Resita; Borzasi Marian — Dea, CJ; Corpade Florica — Brad, HD; Adamescu Lia — Timișoara; Albu Cornelia — BV; Adamescu Ioan — Timișoara; Rizoiu Constantin — Sebeș, AB; Rizoiu Simona — Sebeș, AB; Rizoiu Liliana — Sebeș, AB; Beda Victor — Zimnicea, TR; Noanea Tudor — Medias, SB; Bedu Dumitru — VS; Toader Alecu — GL; Robu George — Craiova; Orbulescu Daniel — Craiova; Dumitru Marian — BR; Tatu C-ta — Serbăni, AG; Dumitru George — Pitești; Leonie Valeriu — Brăila; Ionescu Dan — Bicoz-Ardelean, NT; Veleanu Radu — SV; Corolan Ioan — Zăldu, SJ; Coman Harry — B; Ardelean Nicolae — Pitești; Briotă Ion — Cimpina; Dumitrescu Andrei — Cimpina; Habina Maria — Baia Mare; Clortea Corina — Cluj-Napoca; Mărioara Zoltă — Roman; Volinschi Aglaia — Caransebeș; Iordăchel Cornel — SV; Iordăchel Cristina — SV; Rizoiu Ana — Sebeș, AB; Popescu Ovidiu — Pitești; Constantin Popescu — Slobozia, AG;

(Continuare în p. 61)

Cel de-al II-lea Congres internațional de tracologie

O ȘTIINȚĂ COMPLEXĂ ÎN PLIN AVÎNT

Reuniți la București, la cel de-al doilea Congres internațional de tracologie, primul congres de acest fel din România, cercetători de prestigiu din diferite țări au avut prilejul să facă un fructuos schimb de experiență, să desprindă idei menite să îmbogățească studiul multor aspecte ale interesantei istorii a tracilor. Răspunzând dorinței cititorilor săi de a cunoaște cât mai larg lucrările congresului, revista Magazin Istoric, care a consacrat până acum peste 50 articole străvechii istorii a tracilor, a fost prezentă și ea la această reuniune internațională. În dialogurile purtate cu participanții din țară și de peste hotare, echipa de redactori ai revistei a consemnat impresii, opinii, preocupări ale unui mare număr de delegați.

Probleme și soluții

Cum era și firesc, opiniile multora dintre interlocutorii noștri s-au oprit asupra însemnătății și semnificației congresului și a perspectivelor deschise de el în domeniul tracologiei.

— Cel de-al doilea Congres internațional de tracologie — ne-a spus academicianul VLADIMIR GEORGIEV¹ — a marcat o nouă etapă în domeniile arheologiei, istoriei și lingvisticii. Am delimitat poziția triburilor trace, moesice, gete, dacice și a altora. Ne-a devenit mai clar ce reprezintă limba tracă, care sînt relațiile ei cu alte limbi indoeuropene, cînd a dispărut și în ce raport se află ea cu limba dacă.

În ultimii 30 ani — a ținut să adauge interlocutorul nostru — tracologia se află în plin avînt. Cu sprijinul forurilor de stat din România și Bulgaria, care înțeleg importanța studiilor vremurilor străvechi, se alocă cercetărilor arheologice, fonduri substanțiale. Dispunem acum de date noi referitoare la tracii. Am început să clarificăm geneza acestor populații și civilizații, a limbilor lor, ceea ce constituie o nouă fază în cercetarea diferitelor neamuri care au locuit pe teritoriul Peninsulei Balcanice în vechime.

Exprimîndu-și plăcerea de a se adresa cititorilor revistei noastre, o revistă binecunoscută în cercurile istoricilor greci și în care a găsit numeroase articole și despre istoria țării sale, PAN VANDOROS, prim-vicepreședinte al Asociației științifice de studiere a civilizației bizantine (Grecia), ne-a spus: — Comunicările făcute congresului au extins prezența tracilor de la un anumi-

spatiu restrîns, să-i zicem național, la unul european. Această lărgire a sferei de la național la internațional — a continuat savantul grec — este de o importanță capitală, deoarece situează civilizația tracă într-un cadru real. Dezvoltarea perimetrului istoric a fost, după opinia mea, una din problemele viu discutate la București.

Dr. JIRI HRALA de la Institutul de arheologie din Praga și-a găsit timp să ne răspundă imediat după ce își prezentase comunicarea: — După părerea mea, am putea caracteriza o serie de comunicări ca încercări de a răspunde la întrebarea: cînd au ieșit tracii din întinutul preistoriei și au pîșit pragul istoriei? Întrebarea are, fără îndoială, o importanță capitală. La congresul din capitala României am avut satisfacția să ascult și numeroase studii analitice, care au urmărit, în primul rînd, să precizie cronologia diferitelor culturi arheologice și să le sincronizeze pe cuprinsul ariei geografice respective. Cronologia corectă este stilul de susținere a oricărei discipline istorice.

Mărturisind că sarcina de a rezuma nouățile aduse de congresul de tracologie de la București, pe tărîmul acestei științe relativ tinere, dar pline de perspective nu este deloc ușoară, prof. univ. HRISTO DANOV, de la Facultatea de Istorie a Universității din Sofia, autor al lucrării Vechea Tracie, din care revista noastră a publicat un fragment, a apreciat că — nu numai lucrările cu caracter de specialitate prezentate la acest congres au fost elaborate pe baza rezultatelor cercetărilor arheologice din ultimele două decenii, ci și majoritatea celor cu o problematică istorică mai largă.

¹ Vezi și Magazin Istoric, nr. 3/1972.

² Vezi Magazin Istoric, nr. 10/1976.

A îmbogăți sursele istoriei vechi prin intermediul datelor arheologice nu este, desigur, un lucru nou. Dar soluționarea problemelor din domeniul tracologiei prin investigarea și valorificarea exponatelor la sursele arheologice, prin neînțelegerea depistare a unor noi izvoare arheologice reprezintă un proces nou, care este deosebit de indispensabil și de o remarcabilă eficiență. În mod deosebit, pentru lungile perioade ale preistoriei în spațiul tragic, rezultatele cercetărilor arheologice pot fi singure în măsură să arunce o lumină nouă. Acest lucru este deosebit de elocvent deosebit de comunicările cercetătorilor români și bulgari prezentate în Secția de istorie-arheologie a congresului.

În încheiere, profesorul Danov a adresat cititorilor noștri urări de bine și sănătăți frățești.

Cercetări multidisciplinare

De la primul Congres internațional de tracologie, desfășurat în urmă cu patru ani la Sofia, studiile de tracologie au proliferat cu o vigoare sporită: — În acest sens, reuniunea de la București reprezintă o continuare firească a celei similare de la Sofia. Bilantul Congresului de la București este categoric pozitiv, a opinat și MIRCEA BABEȘ, de la Institutul de arheologie din Capitală, care a confirmat interesul internațional pentru domeniul relativ nou al cercetărilor multidisciplinare a lumii trace și a moștenirii ei. De acum înainte putem spune că există o tradiție a congreselor de tracologie, tradiție care deschide perspectiva unui dialog permanent între cercetătorii de diferite specialități și din diferite țări. Dezvoltarea unor planuri comune de cercetare interdisciplinară, organizarea unor reuniuni științifice pe probleme bine delimitate, publicarea unor volume tematice — toate acestea ar fi de natură să stimuleze progresul cercetărilor de tracologie.

De altfel, în intervențiile lor, majoritatea celor cu care am stat de vorbă au ținut să sublinieze că tracologia trebuie să apeleze la o cercetare interdisciplinară, menită să descopere și să interpreteze tainele vechii istorii a tracilor. Despre caracterul multidisciplinar al Congresului de la București ne-a vorbit și prof. IOSIF CONSTANTIN DRĂGAN, din Italia: — După Congresul din 1972 de la Sofia, era firesc ca noi orientări să se contureze în dezvoltarea tracologiei, această nouă ramură a izvoarelor, atât de modernă, atât de importantă, în aceste momente, pentru o mai bună cunoaștere a trecutului Europei. Interdisciplinaritatea este una din noile constante ale științelor contemporane și, ca atare, tracologia va inscrie în programele sale aportul necesar și util al celorlalte discipline. În acest sens, o contribuție de viitor cred că va trebui căutată în domeniul matematicii și al demografiei. Climatologia, așa cum a definit-o prof. Mircea Malita, va fi chemată, cred, să ajute la studiul comparativ al populațiilor aborigene trace, în raport cu populațiile nou venite, din Răsăritul Indoeșiei, oferind noi perspective pentru istoria sud-estului european.

Comunicările prezentate în cadrul congresului s-au aplecat, conf. univ. NICOLAE GOSTAR, de la Universitatea „Al. I. Cuza” din Iași — au valorificat un vast material consacrat cercetărilor privind istoria politică și socială a traco-geților balcanici și a dacilor nord-dunăreni, relațiile lor cu grecii, celții și romanii. Un accent deosebit s-a pus asupra epocii lui Burebista și a personalității acestuia, unificator al neamului daco-geților și creator al primului mare și puternic stat organizat al dacilor.

Un mare interes științific au suscitat noile descoperiri arheologice referitoare la cetățile dacice din Transilvania, Oltenia, Moldova; monumentele religioase; așezările dacice, în special cele din Moldova, cu bogate vestigii de civilizație antică; puterile cetăți și așezări fortificate trace de pe teritoriul Bulgariei, care au avut un rol deosebit în lupta de apărare împotriva invadatorilor.

La București — a opinat ALEKSANDR FOL, directorul Institutului de tracologie din Sofia — am constatat cu satisfacție că sîntem cu toții de acord să elaborăm metode comune de cercetare, care să utilizeze și să interpreteze toate sursele: scrierile, monedele lingvistice, mitologice, dacă vreți. Pînă la Colocviul de

la Plovdiv, care a precedat primul Congres de tracologie de la Sofia, cele trei domenii de cercetare — istorie, lingvistică și arheologie — lucrează independent. În acest sens, perspectivele reuniunii de față sînt optimiste; venim în contact cu marile probleme ale tracologiei (etnografia și limba trace, legănul culturii trace, influențele ei asupra vecinilor, moștenirea culturii trace în lumea medievală etc.) și cu metodele combinate ale celor trei direcții de cercetare.

La rîndul său, PETER GEORGE SOESBERGEN, tînarul secretar al Centrului de cercetări „Henri Frankfort” din Amsterdam, ne-a declarat: — Într-adevăr, nu trebuie să uităm nici o clipă că tracologia este un studiu interdisciplinar, alcătuit pe principiul vaselor comunicînte. Rezultatele cercetărilor arheologice, de pildă, sînt confirmate, coroborate sau infirmate de cercetarea lingvistică sau etnologică. Este un lucru dificil, pentru că nu orice bun arheolog este și un bun lingvist sau invers, dar numai așa avem perspectiva să scădă procentul riscurilor de eroare științifică.

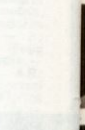
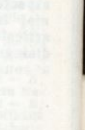
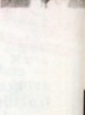
Popoarele se întîlesc...

Numismatul dr. CONSTANTIN PREDĂ, cercetător principal la Institutul de arheologie din București, s-a referit, în intervenția sa, la câteva descoperiri importante aduse de arheologie la descifrarea istoriei tracilor. Cercetările arheologice din România, ultimilor zece ani, ca și cele din R.P. Bulgaria, țări cu o bogată activitate în acest cîmp de investigație, au scos la iveală urme materiale și monumente de o deosebită valoare istorică. Au fost definite mai clar o serie de culturi prototrace din epoca bronzului, sînt adus clarificări importante în stabilirea principalelor arii culturale ale tracilor din epoca fierului, din rîndul cărora se remarcă descoperirile de tip Ferișle-Bîrșești, Babadag și Basarabi. De o însemnată valoare tot deosebită se dovedește a fi cultura traco-gețică de tip Enghiol, marcată prin descoperirile de tip Enghiol, Telita, Satu Nou (Dobrogea) și Ravna (R.P. Bulgaria).

Pentru civilizația geto-dacilor, în ansamblul ei, au fost scoase la iveală cetăți și așezări noi, tezaure de obiecte lucrate într-un stil propriu, s-au putut stabili numele unor regi pe care izvoarele scrise îl ignoră și s-a ajuns la o bună cunoaștere a monetărilor proprii geto-dacilor, pe de altă parte, la delimitarea principalelor unități de triburi din Dacia, din perioada remarcabilă lui Burebista. Progrese cu totul remarcabile s-au obținut în problema continuității și a romanizării populației dace. Harta arheologică a acestei perioade, secolele II-IV, este acum acoperită de numeroasele așezări și necropole dacice și daco-romane, aparținînd unor culturi noi de tipurile: Sopotul de Cîmpie-Locusteni, Chilia-Militari și cultura carpiilor Poniștea-Vitiscoi. Toate aceste culturi, răspîndite pe întreg cuprinsul țării noastre, reprezintă documente de neîngădui ale persistenței dacilor în timpul stăpînirii romane, atât în cadrul provinciei Dacia, cît și în teritoriile neocupate ale dacilor liberi, precum și ale procesului treptat de romanizare.

Lingvistul bulgar, prof. dr. IVAN DURI-DANOV a adus noțiuni din domeniul în care lucrează: — La congres a fost stabilit că în partea estică a Peninsulei Balcanice, de la Carpați pînă la Marea Egee, nu a existat o singură limbă unitară, ci două — tracă și dacă. Această descoperire, făcută pe baza datelor fonetice și lexicului, este deosebit de rodnică pentru soluționarea altor probleme, de pildă, aceea a contactelor reciproce între triburile care vorbeau în limbile trace și dacă sau aceea a migrației antice a populațiilor dintr-o regiune în alta. Astfel, de pildă, în raportul meu am încercat să arăt, pe baza datelor lingvistice, că această interferență etnică unică, sui-generis, între trac și vorbitorii de dialecte dac cu triburile ilire s-a petrecut în Moesia Inferior și Moesia Superior, încă demult, pînă în sec. V î.e.n.

La congres s-a discutat și despre relația dintre limbile tracă și dacă și alte limbi indoeuropene (albaneză, iliră, armeană, irană, baltică); a fost abordată, de asemenea, problema substratului trac și dac în limbile actuale: — Într-adevăr, ne spune prof. univ. CICERONE POGHIR, președintele Asociației de studii orientale —

lucrului cel mai important în problemele lingvistice ale tracologiei este clasificarea strictă a materialului (circa 3 000 nume proprii) pe regiuni, stabilirea trăsăturilor specifice fiecărei regiuni și abia apoi, compararea de la o regiune la alta, cu scopul de a stabili gradul de apropiere sau deosebire dintre aceste arii lingvistice. Ideea, lansată de mai multă vreme de acad. Vl. Georgiev, a prins și a dat rezultate valoroase. Se impune, de asemenea, o clasificare cronologică a acestui material, care se întinde de la Homer la Justinian, pentru a se stabili liniile mari ale evoluției istorice a toamurilor. În sfârșit, fiindcă înțelegerea materialului existent (lipsa de texte, de cuvinte comune), se impune cu necesitate, în cercetarea științifică raportarea la celelalte limbi indoeuropene mai strâns înrudite (frigiana, ilira, armeană, limbile baltice etc.), ca și la limbile moderne din Balcani, păstrătoare ale unor importante elemente autohtone. În stadiul actual al cercetărilor este, desigur, greu de tras concluzii certe asupra acestor relații și a consecințelor lor, asupra etnogenezei popoarelor balcanice, dar unele direcții de cercetare sînt de pe acum destul de bine conturate.

— Ca unul ce mă ocup de studiul epocii romane — ne-a spus și cercetătorul dr. ALEXANDRU ȘUCEANU de la Institutul de arheologie din București — socotesc de o deosebită importanță comunicările Subsecției a III-a de istorie-arheologie, aceea în care s-au discutat problemele legate de existența traco-dacilor în epoca romană. Romanizarea populației autohtone — așa cum a reieșit dealtfel din discuțiile de la închiderea lucrărilor acestei subsecții — este deosebit de complexă, procesul înclinzînd cu mult înainte ocupării diferitelor provincii (Thracia, Moesia Inferior, Dacia) de către romani și continuînd, desigur, și după anul 212 — anul Constituției lui Caracalla — prin care se acordă cetățenia romană tuturor locuitorilor imperiului — sau după retragerea trupelor romane din Dacia în vremea împăratului Aurelian.

Descoperiri importante?, a reluat întrebarea tracologul grec FOTIOS B. CAPSIS, fondatorul unei teorii noi conform căreia cultura neolitică din Peninsula Haemus a fost creată de preelasi, strămoșii pelasgilor din vechile povestiri grecești. La noi, în Grecia, se desfășoară cercetări tracologice importante, despre care promitem să prezentăm comunicări la următorul congres internațional. Un mare număr de studii și monografii pe aceste teme au fost deja publicate, restul vor constitui noutatea celui de-al treilea congres.

— Convingerea mea este că cele mai importante cercurii ale tracologiei, în domeniul în care lucrez, antropologia, ne-a spus dr. CANTEMIR RÎSCUȚIA de la Institutul de antropologie din București, constau în depistarea a serie de măști care ne vor ajuta în efortul de a înființa caracterul antropologic al populațiilor trace, permițîndu-ne urmărirea proceselor de perpetuare biologică a acestora pînă în zilele noastre, cit și de probe de cultură materială care, prin metoda reconstituirii istorice, vor ajuta la definirea profilului spiritual al acestor etne.

Pe cercetătoarea TOREANA TONCEVA, de la Institutul de tracologie din Sofia, am reușit să o invităm la o discuție, în fața microfonului și a benzii de magnetofon, abia în ultima zi a congresului: — Cea mai importantă descoperire din perioada pe care m-am specializat eu, epoca tîrzie a bronzului pînă la Hallstatt timpuriu, a fost făcută în timpul săpăturilor sistematice din sudul Bulgariei. Într-un oraș de lângă Varna, la Dolgopol, au fost efectuate săpături în trei așezări, datate între epoca fierului timpuriu și ultima perioadă a epocii fierului. Într-una din aceste așezări, a fost găsită și o necropolă. Tot lângă Varna, în satul Belogradet, a fost descoperit și un tumul cu morminte, în care erau multe obiecte din aur, printre care și o spadă scurtă cu o teacă foarte frumos decorată.

Interes deosebit pentru cercetările românești

Congresul de la București a fost marcat și de o bogată activitate editorială, ceea ce re-pozită, după cum remarcă cercetătorul GH. POE-

NARU BORDEA de la Institutul de arheologie din București — o ilustrare a interesului cu care cercetătorii români au întîmpinat congresul. În fața standului cu cele mai recente lucrări ale cercetătorilor români consacrate istoriei tracilor, am discutat cu dr. WOLFGANG SCHINDLER, docent la Institutul de arheologie clasică din cadrul Universității Humboldt, din Berlin (R.D.G.): — Sînt bucuros că am avut ocazia să-l cunosc, că, pe prilejul acestui congres, de realizării cercetătorilor români în domeniul tracologiei. Am fost impresionat de numărul lucrărilor apărute. Trebuie să spun că multe din aceste volume sînt de foarte bună calitate, bazate pe noi descoperiri și noi cercetări teoretice. Ceea ce s-a descoperit, pe de o parte, și ceea ce s-a gândit pe de altă parte, a fost imediat publicat, colegii mei români putînd astfel participa cu mult succes la acest congres.

În zilele de 8, 9, 10 septembrie, congresul a continuat în județul Tulcea, prin vizitarea unor importante obiective istorice. Participanții români și străini au fost conduși la vizită la Muzeul de Arheologie din orașul Tulcea, redeschis recent într-o clădire nouă. În mijlocul expozitelor ilustrînd vechimea și continuitatea populației geto-dacice pe pămînturile Dobrogei, am constatat citeva din opiniile lor.

Astfel, cercetătoarea GALINA IVANOVA SMIRNOVA, din Leningrad, după ce și-a măritat bucuria de a fi participat la lucrările Congresului de la București, a continuat: — Aș vrea să subliniez că savanții sovietici sînt interesați de problemele științei tracologice, urmîrind cu multă atenție lucrările colegilor lor de peste hotare, în special pe ale cercetătorilor români și bulgari. De obicei, publicarea rezultatelor noastre durează doi-trei ani. La acest congres însă am avut posibilitatea să facem cunoscute cu cele mai noi rezultate și păreri cu trei ani mai înainte decît publicarea lor. Cu alte cuvinte, am luat-o înainte cu trei ani tuturor celorlora care n-au participat la congres. Înarmat acum cu noi cunoștințe, cu noi idei, cu aceste noi rezultate vom putea să ne continuăm munca.

Ca muzeograf, în schimb, am pozitionat cu am fost organizat cu ocazia congresului, cea de la Muzeul de istorie al R.S.R. și de la Muzeul de Arheologie din Tulcea. Muzeul lui se auză o mare încredere; noi, muzeografi, trebuie să facem cunoscute rezultatele cercetărilor științifice, arheologice, istorice, unul public larg, și anume să le facem cunoscute într-un fel element accesibil. În acest sens, trebuie să spun că expoziția pe care am văzut-o aici, la muzeul din Tulcea, este vrednică de toată lauda și de cea mai înaltă apreciere.

La rîndul său, RONALD ARTHUR CROSSLAND de la Universitatea Sheffield din Marea Britanie, după ce a mulțumit Academiei de Științe Sociale și Politice pentru posibilitatea oferită de a participa la lucrările acestui prestigios reunit al științifice, a declarat: — Congresul acesta a constituit pentru noi tot un prilej de contact cu tracologia, disciplină deosebit de importantă pentru studiul lumii antice. Folosul a fost foarte mare, atât pentru arheologi, cit și pentru lingviști. Vreau să exprim totodată admirația mea pentru lucrările fundamentale pe care le-au oferit oamenii de știință români, spre a contura un tablou mai complet al celor discutate în domeniul tracologiei. Doresc să subliniez, de asemenea, folosul pe care l-am avut, cunoscînd lucrările savanților români cu privire la economia perioadei neolitice și a bronzului.

Trebuie să consider programul care a fost întocmit aici, în județul Tulcea, ca o a doua parte a Congresului de tracologie. La București, ceea ce am auzit și discutat la congres, ideile cu care ne-am confruntat au fost, într-un fel, puțin cam abstracte. Aici la Tulcea, cu toate discuțiile în domeniul tracologiei, doresc să subliniez, de asemenea, folosul pe care l-am avut, cunoscînd lucrările savanților români cu privire la economia perioadei neolitice și a bronzului.

Aș vrea să închei remarcînd încă o dată efortul colegilor români de a reconstitui trecutul istoric alături de bogat al țării lor.

Interviu realizate de: GH. DAVID, FLORENTINA DOLGHIN, IOAN LĂCUSTĂ, CRISTIAN POPIȘTEANU, M. ȘTEFAN, IOANA URSU

Pe teritoriul de astăzi al României s-au succedat, de-a lungul mileniilor, corespunzător legilor obiective ale dezvoltării istorice, orinduirile sociale cunoscute pe plan universal, acumulându-se o bogată civilizație materială și spirituală. O importanță deosebită a avut organizarea statală traco-dacică, ce a atins punctul culminant în perioada regatului lui Burebista și al lui Decebal.

Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism

NEAMURI ȘI TRIBURI TRACICE

agriani
albocensi
aletoi
ansamensi
apiarensi
apuli
apsinthiol
arsletai
artaci
asti
ausdecensi
(usdecensi)

bebrici
beni
berecynti
bessi
bettegeri
biefi
bisalti
bistoni
bitini
bottiai
brianti (priantii?)
brigi
brisi

buri (buridavensi)
caeni
carpi
carpodaci
caucoensi
celagisi
celegerri
ciconi
collaetae
coralli
corpili
costoboci
cotensi
crestoni
crobizi
crusaei
daci (v. geto-daci)
dantheteti
darsi (darsai)
derroni
digerri
dimensi
diobessi
dioi
dolonsi (dolongi)
droși
drugerri
edoni

geti (getae,
v. geto-daci)
harpi
hypsalti
lai
maedobithyni
moesi (mysi)
mygdoni
napel
nipsaloi
(transiloi)
obulensi
odomanti
odrisi
oimensi
oiftensi
olizoni
orresci
palopli
paiti
panaloi
piarensi
piefigi
piengeti
pieri
pirogeri
piasti
potulatensi

pradavensi
ratacensi
(racatensi)
rondaloi
saboci
saci
sapei
sargeti
satri
serdi
siensi
sindi
singi
sithoni
sucii
terizi
thunati
tilati
tini
trausi
treri
tribali
tynteni
tyrageti
uti
zalei
zbaleari
zerani

Astii

Trib tribu localizat la apropierea coloniei grecești Apollonia Pontică (azi Sozopol, Bulgaria), puțin mai retras în sus de la mare¹, așa cum ne informează Strabon. În câteva locuri din apropierea litoralului, inclusiv pe teritoriul ocupat de astii s-au descoperit în mai multe rânduri „tezaură” conținând virful de săgeți din bronz, turnate anume ca piese de schimb premonetar. S-a emis ipoteza că astii ar fi fost producătorii și purtătorii acestor mijloace de schimb. Pe baza unor date mai recente, majoritatea cercetătorilor înclină însă să accepte o altă explicație și anume că turnarea acestor virful de săgeți s-a făcut, în principal, în atelierele colonilor grecești miletene: Ombia, Histria și Apollonia.

Tot de la Strabon știm că astii au fost prăzi temuți și că Jefura pe cei care doborău pe coasta pustie și stin-

coasă a promontoriului Thynlas. Potrivit unei alte ipoteze, astii ar fi creat un mare regat, ce ar fi luat locul celui al odrisilor¹ jucând un important rol istoric în epoca elenistică. Dar faptele în sprijinul acestei supoziții ne apar insuficiente. Cert este că astii au dominat litoralul aminții, dominație ușurată mult de dispariția regatului celților din Tylis (pe la 218 î.e.n.) și de decăderea Apolloniei.

În anul 108 î.e.n. consulul Cneius Manlius Vulsus a intrat în conflict cu astii. Sub Imperiul roman, ținuturile astilor au devenit un domeniu al provinciei Tracia, cuprinzând și zona păduroasă de la vest de munții Istranța. Din relatarea lui Procopius, apărută în 551 e.n., reținem o ultimă informație privind regiunea care ne interesează: în 550 e.n., sclavinii (slavi) Jefura în rol și țara numită Astica, rămasă până atunci nepustită, și de aceea avură prilejul să găsească acolo pradă bogată. Răvășăra astel

(Continuare în p. 40)

¹ Vezi Magazin Istoric, nr. 7 și 8/1976.

TABĂRA MUNCITOREASCĂ DIN CENTRUL ORAȘULUI

THOMAS BREIER

La cumpăna veacurilor XIX și XX, Timișoara cunoștea un puternic avânt economic. După o perioadă de stagnare de aproape două decenii, industria marca o revitalizare. Către anul 1900, în oraș existau 24 întreprinderi importante în care lucrau peste 10 000 muncitori.

Dezvoltarea industrială a avut însă drept efect, pe lângă creșterea numerică a muncitorilor, și o înăsprire a exploatării. În consecință, lupta de clasă a cunoscut și ea o intensificare, mai cu seamă după constituirea, în 1890, a organizației locale a Partidului Social-Democrat. În pofida măsurilor represive ale autorităților (este edificator în acest sens ordinul Ministerului de Război din Viena, adresat la 12 august 1895 Corpului de armată din Timișoara privind urmărirea socialiștilor de pe întreg teritoriul aflat în subordinea sa militară), prin intermediul celor două gazete *Votul poporului* și *Volkswille*, mișcarea socialistă și-a extins influența în rîndul maselor populare. Anul 1905 s-a desfășurat sub semnul luptei permanente pentru dreptul de vot universal, culminînd cu marele miting din 18 decembrie 1905, la care s-au înregistrat 9 000 participanți.

1906 a debutat cu un nou șir de greve și demonstrații. Între 31 ianuarie și 10 septembrie s-au desfășurat 17 greve, totalizînd 264 zile de întrerupere a lucrului, în cadrul cărora au participat zeci de mii de oameni. Evenimentul central al acestor lupte l-a constituit greva generală — prima și una din cele mai semnificative bătălii de clasă din istoria mișcării muncitorești din Banat, desfășurată în mai 1906.

Cum au decurs evenimentele? La 29 aprilie, Uniunea antreprenorilor a concediat 700 muncitori constructori. Măsura era urmarea unei hotărâri luate de conducerea Uniunii cu scopul de a slăbi influența sindicatului muncitorilor constructori. Se urmărea înlăturarea elemente-

lor revoluționare din conducerea acestuia, patronii arogîndu-și, totodată, drepturi discreționare asupra angajării, concedierii și repartizării muncitorilor pe șantiere. Adoptarea acestei hotărâri a provocat un puternic val de proteste din partea organizației socia-

liste și a sindicatelor. Concedierea masivă a constructorilor a fost analizată în cadrul a două conferințe ale organizației P.S.D. din Banat, la care au participat conducătorii celor 15 sindicate existente, hotărându-se declararea grevei generale începând cu ziua de luni, 21 mai.

În ziua stabilită, încă din primele ore ale dimineții, orașul a fost împinzip de manifeste în care se spunea: „Telul antreprenorilor este să distrugă organizația noastră și să infometeze muncitorii. Tovarășii! Ne vom apăra organizația noastră în toate împrejurările. Munca încetează în Timișoara peste tot. Fiecare muncitor să fie prezent pe stradă. Prezența unanimă a muncitorilor va asigura victoria noastră”.

Pentru a zădărnici tentativele patronilor și ale autorităților de a dezbinda frontul comun de luptă, grupe de cîte 500 muncitori, conduse de cîte un delegat al partidului, au străbătut dis-de-dimineată toate cartierele, atelierele, fabricile, adunînd toți lucrătorii. „Orașul — relatea publicația *Temesvarer Zeitung*, din 24 mai 1906 — și-a schimbat dintr-o dată înfățișarea. Din toate părțile se puteau vedea muncitori și muncitoare, cu flori de mac pe haine, îndreptîndu-se spre centrul orașului”. În mai puțin de trei ore, în Piața Unirii s-au adunat peste 15 000 muncitori români, germani, maghiari și de alte naționalități într-o grandioasă manifestație, așa cum Timișoara nu cunoscuse pînă atunci¹. Coloanele muncitorești s-au îndreptat apoi spre Piața Libertății, la sediul Primăriei, unde o delegație de zece persoane, a făcut cunoscute primarului, dr. Carol Telbisz, revendicările muncitorimii, inclusiv „hotărîrea acestora de a continua greva pînă cînd cei 700 muncitori își vor fi primit toate drepturile”.

De la Primărie, demonstrații au pornit spre cartierul Fabric. În sala și curtea Fabricii de bere, s-a desfășurat o mare adunare, în cadrul căreia Traian Novac, Iulius Freund și Ioan Toth au prezentat rezoluția grevei generale. Apoi coloanele de muncitori, purtînd zeci de steaguri roșii și scandînd lozinci, s-au revărsat din nou pe străzile orașului. În cele din urmă, pe un teren viran din cartierul Mehala, ei și-au stabilit o tabără revoluționară, alcătuită din sute de corturi și avînd în centru un mare steag roșu. Timp de două zile, orașul s-a aflat, practic, sub controlul muncitorilor.

În după-amiaza zilei de 21 mai, o delegație a greviștilor, alcătuită din Iulius Freund, Iulius Andrassy și Traian Novac a prezentat Uniunii antreprenorilor, la Casa corporației

meșteșugărești, revendicările constructorilor. Discuțiile nu au dus însă la nici un rezultat, fiind reluate a doua zi în sala de ședințe a Primăriei, într-o atmosferă furtunoasă. Nevrînd să accepte nici o revendicare a muncitorilor, antreprenorii au părăsit sala de ședințe.

Vestea eșuării tratativelor a provocat o puternică reacție în rîndul greviștilor. Muncitorii s-au îndreptat din nou spre Piața Libertății, hotărîți să-și impună, prin forță, drepturile. Însăpămîntate, autoritățile au înconjurat centrul orașului cu unități militare și de poliție. În fața Podului Maria, pe malul drept al Begăi, coloanele de greviști au fost oprite de cordoane militare. Demonstrații nu s-au lăsat însă intimidată de prezența masivă a trupelor, în pofida faptului că soldaților li se ordonase să pregătească armele pentru tragere. După relatarea din *Temesvarer Zeitung*, muncitoarele din construcții i-au îndemnat pe manifestați: „Înainte tovarășii, nu vă temeți! Ei nu trag. Soldații sînt frații noștri. Noi vrem pline. De șase săptămîni suferim de foame”.

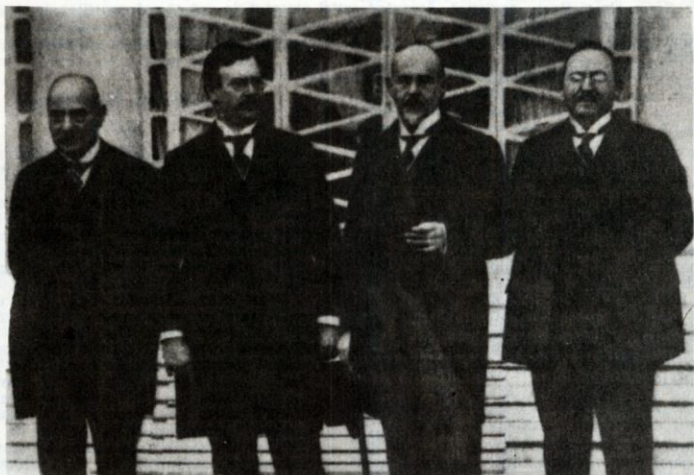
Acțiunea curajoasă a femeilor a produs derută în rîndul soldaților care au părăsit podul, deschizînd astfel drum muncitorilor spre Piața Libertății. Ocolind cordoanele militare din fața Pieței Teatrului, miile de demonstrați au pătruns întîi în Piața Unirii și apoi în cea a Libertății, pe care au ocupat-o. Autoritățile au încercat o nouă acțiune de intimidare a greviștilor, dislocînd spre cele două piețe două regimente de artilerie și unul de infanterie, astfel încît centrul orașului a fost transformat într-o adevărată tabără militară.

În această atmosferă de maximă tensiune, la orele 21 au început tratativele hotărîtoare între greviști și antreprenori. Discuțiile s-au prelungit pînă la miezul nopții, cînd în fața atitudinii drze a miilor de muncitori, patronatul a fost constrîns să capituleze, recunoscînd, printr-o declarație scrisă, toate revendicările cerute de greviști. Tîrziu, după miezul nopții, Traian Novac, Martin Weiss și Ioan Biro au anunțat, în fața celor trei porți ale Primăriei, izbînda grevei generale.

Prin caracterul și rezultatele ei, greva generală din 1906, din Timișoara, a marcat un moment important în mișcarea muncitorească din Banat, demonstrînd încă o dată unitatea de acțiune a clasei muncitoare, indiferent de naționalitate, în lupta pentru apărarea drepturilor sale și a prefigurat bătăliile de clasă din anii următori.

¹ În imaginea din p. 23: Piața Unirii din Timișoara, la începutul secolului XX.

24 iunie 1922

ATENTATUL DE PE KÖNIGSALLEE

V. P. BOROVİČKA

La 24 iunie 1922, opinia publică afla o veste greu de crezut: în dimineața acelei zile, Walter Rathenau, ministrul de Externe al Germaniei, căzuse victima unui atentat. Cine erau teroriștii, în solda cui acționaseră și care fusese mobilul politic al odioasei lor crime? Pentru a răspunde la aceste întrebări, să ne întoarcem cu câțiva ani înapoi spre a înțelega situația social-politică a Germaniei din perioada imediat următoare primului război mondial.

Forțele extremiste de dreapta au profitat de situația deosebit de grea în care se afla Germania în acea perioadă (șomaj, mizerie, inflație); pentru a desfășura o campanie naționalistă, revanșardă, antidemocratică.

După înăbușirea revoluției proletariatului german, în ianuarie 1919¹, guvernul Republicii de la Weimar a trebuit să facă față asaltului grupărilor de extremă dreaptă, sprijinite de casta ofițerilor reacționari, de marea înșelărie și viciile burgheziei monopoliste. La 13 martie 1920, aceste grupări au declanșat o lovitură de stat, condusă de Wolfgang Kapp, om politic german de dreapta. El a fost sprijinit de generalul Walter von Lüttwitz, comandantul trupelor din Berlin, care jucase un rol important în zdrobirea grupării revoluționare Spartakus, în iarna 1918-1919. La acest puci a participat și ofițerul de marină Hermann Erhardt, aflat în fruntea unor detașamente de trupe neregulate, ce cuprindea aproximativ 6 000 oameni. Intervenția promptă și masivă a muncitorilor din Berlin, care au declanșat greva generală, a dus la înfrângerea puciului.

În anii următori, organizațiile de extremă dreaptă au continuat să desfășoare o violentă agitație șovină, revanșardă, antidemocratică. În plus, au organizat atentate împotriva oamenilor politici realiști, care încercau să găsească o ieșire a Germaniei din situația grea în care se afla. Prima victimă a asasinilor, în august 1921, a fost Mathias Erzberger, cel care negociase în numele Germaniei armistițiul de la Compiègne². În iunie 1922, aceleași bande teroriste l-au ucis pe deputatul de stînga, Garrels.

¹ Vezi Magazin Istoric, nr. 12/1968.

² Vezi Magazin Istoric, nr. 12/1974 și 1/1975.

În acest context, și cu același mobil, a avut loc și atentatul împotriva ministrului de Externe al Germaniei, W. Rathenau. Președinte al Trustului A.E.G., om de afaceri realist, Rathenau era adeptul unei politici de înțelegere și cooperare în Europa. În 1922, pe cînd avea loc Conferința economică internațională de la Genova, la care au participat 29 state capitaliste și Rusia sovietică, Rathenau a semnat, la Rapallo, tratatul prin care au fost restabilite relațiile diplomatice și economice normale între Germania și Rusia sovietică, devenind astfel obiectul de ură al extremiștilor de dreapta¹.

Publicăm în continuare un fragment din lucrarea, Atentate care urmau să schimbe lumea, a publicistului ceh V.P. Borovička, a cărei traducere în românește este în pregătire la Editura Politică.

Titlul și subtitlurile aparțin redacției Magazin istoric.

I. D.

În timpul conferinței, la 15 aprilie 1922, ora două noaptea, la hotelul delegației germane a sunat telefonul. Cel care chema era Sabanin, împuternicitul lui Cicerin²; el a cerut să vorbească cu ambasadorul german Maltzahn căruia i-a comunicat propunerea delegației sovietice de a se întîlni cu cea germană pentru ca, în cadrul unor tratative bilaterale, să discute problemele care interesau cele două țări. La ora două și jumătate noaptea, Maltzahn i-a prezentat lui Rathenau propunerea care i se făcuse. Ministrul și-a dat seama că sovieticii se pronunțau pentru tratative deschise, care ar fi putut aduce rezultate concrete.

Cele două delegații s-au întîlnit chiar în dimineața următoare; în aceeași zi, Rathenau și Cicerin au semnat acordul pentru anularea reciprocă a datorităților de război. Totodată, guvernul german a renunțat la revendicarea despăgubirilor pentru vechile întreprinderi germane naționalizate după Revoluția Socialistă din Octombrie. Acordul a intrat în istorie sub numele de Tratatul de la Rapallo. El conținea premisele de bază pentru normalizarea relațiilor comerciale reciproce, cu aplicarea principiului clauzei națiunii celei mai favorizate. Cele două țări au stabilit relații diplomatice.

Îndată ce s-a întors de la Conferința de la Genova, cercurile ultrareacționare germane au declanșat o violentă campanie împotriva ministrului de Externe. La periferiile Berlinului au apărut chiar afișe cu îndemnul: „Ucideți-l pe Rathenau!”.

Din brigada marină de trist renume a lui Erhardt, scoasă în afara legii după eșuarea pucului lui Kapp, a luat ființă organizația teroristă secretă „Consul” camuflată sub numele de „Societatea bavareză pentru prelucrarea lemnului”. Organizația urmărea ca, prin asasinarea unor oameni politici cu vederi democratice, să imprime un curs reacționar vieții publice din Germania.

Se spune că ideea de a-l asasina pe Rathenau i-a aparținut unui student de șaptesprezece ani, Stubenrauch; acesta i-a încredințat-o unui coleg al său, Wilhelm Günther, membru al mai multor organizații militariste și reacționare. La rîndul său, Günther a destăinuit, chiar a doua zi, ideea asasinării ministrului

de Externe unui oarecare locotenent major de marină, Erwin Kern, un terorist cu experiență, în vîrstă de 24 ani.

Pe lângă cei pomeniți mai sus, grupul din Berlin al organizației „Consul” cuprindea și alți conspiratori de aceeași teapă. Unul dintre ei, inginerul Hermann Fischer, în vîrstă de 26 ani, fusese locotenent în brigada marină a lui Erhardt. Era tipul ofițerului devotat cu trup și suflet militarismului german, unul din exemplarele care se puteau naște numai în Prusia acelor vremi. Un altul, Ernst Werner Techow, n-avea decît 23 ani, dar se remarcase deja în pucul lui Kapp. Fratele lui Techow, Hans Gerd, era un adolescent de numai șaptesprezece ani, dar participase la activitatea contrarevoluționară în calitate de curier al conspiratorilor, încă de la 14 ani. Printre teroriști se mai aflau Ernst von Salomon, în vîrstă de 19 ani, fost locotenent de marină, precum și Hardtmuth Plass, de 21 ani. Acesta din urmă a devenit mai tirziu un fervent nazist; dar, după atentatul împotriva lui Hitler³, a fost arestat împreună cu amiralul Canaris, șeful contraspionajului german și, îndată după aceea, executat.

Dar, revenind la organizația „Consul”, să notăm că Plass, împreună cu Günther, au trecut la pregătirea atentatului împotriva ministrului Rathenau.

Planul avea o concepție simplă, însă foarte îndrăzneată. Atentatorii au plănuit să procure o mașină rapidă, tip sport, și să-l aștepte pe Rathenau nu departe de casă, la capătul lui Königsallee din Berlin-Grunewald, de unde, de regulă, la ora zece dimineața, înaltul demnitar pleca spre minister. După aceea, trebuiau să urmărească mașina ministrului, s-o depășească și, din mers, să tragă asupra lui Rathenau cu pistoalele. Pentru a fi siguri de reușită, criminalii aveau pregătite și grenade pe care să le arunce asupra vehiculului în care se afla ministrul. Imediat după aceea, trebuiau să dispară după primul colț de stradă.

Un plan foarte riscant, dar realizabil. Atentatorii nu numai că erau teroriști încercați, dar dispuneau și de mijloacele materiale necesare înfăptuirii planului. Pentru a procura un automobil rapid, Kern a plecat la Freiburg, unde își aveau sediul frații Johann și Franz Küchenmeister, mari industriași și sprijinitori activi ai organizației „Consul”.

Cu mult înainte de data atentatului, Kern și Fischer l-au urmărit pas cu pas pe Rathe-

¹ În imaginea din p. 25: ministrul de Externe Walter Rathenau, al doilea din dreapta, în timpul Conferinței de la Genova (aprilie 1922).

² G.V. Cicerin (1872-1936), om politic și diplomat sovietic, comisar al poporului pentru Afaceri Externe (1918-1930). Vezi și *Magazin Istoric*, nr. 4/1969.

³ Este vorba de atentatul eșuat asupra lui Hitler, din 20 iulie 1944.

nau pentru a-i afla obiceiurile. Au mers chiar și la balconul Parlamentului, în rândurile publicului, de unde au ascultat un discurs al ministrului, adresat în special tineretului german.

În noaptea dinaintea atentatului, Walter Rathenau a ajuns acasă foarte târziu. De aceea, i-a cerut valetului să-l trezească la ora zece și nu la nouă, cum îi era obiceiul.

Teroriștii nu dau greș

Sîmbătă, 24 iunie 1922; o zi de vară, cu cer albastru. Atentatorii s-au întîlnit într-un loc anume dis-de-dimineață. Cu o seară în urmă, încercaseră viteza automobilului din care trebuiau să săvîrșească asasinatul; cu alte cîteva zile mai înainte, într-o pădure departe de Berlin, se convinseseră de calitățile remarcabile ale pistoalelor pe care urmau să le folosească. Totul era pregătit, inclusiv fuga peste graniță. Undeva, pe litoralul nordic, trebuia să-i aștepte o barcă cu motor, care urma să-i transporte pînă la o navă cu vele aflată în afara apelor teritoriale germane. Aceasta urma să-i ducă în Suedia, unde își închipuiau că vor fi în afără de orice pericol.

În dimineața zilei de 24 se aflau cu toții în mașina împrumutată; la volan stătea Techow, în spate luaseră loc Kern, Fischer și von Salomon. În așteptarea orei atentatului, teroriștii s-au plimbat de colo-colo pe străzile din Grunewald, au străbătut și Königsallee. Pînă la urmă, au oprit în colțul străzii de unde trebuiau să pornească în urmărire mașinile ministrului. Se apropia ora zece cînd, în mod normal, din spatele porții vilei lui Rathenau trebuia să apară ministrul. Atentatorii nu-și puteau închipui că, tocmai astăzi, ajung la întîrzie.

Dar Techow știa să se descurce. Pentru ca să nu bată la ochi mașina plină cu oameni în haine de piele noi-noute și cu căști de motocicliști pe cap, Techow a oprit motorul și, coborînd din automobil, a ridicat capota.

Walter Rathenau s-a trezit în jurul orei zece, după care și-a luat micul dejun. Și-a aruncat o privire peste ziare și a schimbat cîteva cuvinte cu mama sa, cînd a constatat că este aproape zece jumătate. La despărțire, sub coloanele holului de la intrare, mama i-a spus:

— Ai grijă de tine, Walter...

După care i-a făcut semn cu mîna. Fiul i-a răspuns mașinal; se gîndea la treburile care îl așteptau.

Pornind, ministrul i-a spus șoferului să meargă încet, vrînd să savureze dimineața parfumată. Mașina a luat-o pe alei, încet, ca o calească, pînă la locul unde Königsallee formează o curbă dublă. În acel moment, automobilul ministrului a fost depășit de un altul, de culoare maro, cu capota ridicată. Pe bancheta din spate stăteau trei oameni, îmbrăcați în haine de piele. Unul din ei s-a ridicat brusc și a început să tragă focuri de pistol asupra lui Rathenau. Un al doilea a scos siguranța grenadei de mîină și, cu o boltă clasică, pe care o poți învăța numai în tran-

șee, a aruncat-o în mașina ministrului. Rathenau a căzut pe bancheta din spate, ciuruit de gloanțe și sfîrțec de explozie.

La colțul lui Königsallee se construia o casă, pe ale cărei schele lucra zidarul Krischbin. El a observat ambele mașini și a fost martor la înfăptuirea atentatului. În momentul în care șoferul ministrului a început să strige după ajutor, Krischbin a alergat spre automobilul în care era cel rănit. Împreună cu sora de caritate Helen Kelsner, care trecea întîmplător pe acolo, s-a străduit să-i dea primul ajutor. Era însă prea târziu. Asasinii țintiseră cu precizie. Cinci din cele nouă gloanțe trase asupra ministrului îl nimeriseră în cap. Cînd a fost transportat acasă, Rathenau era mort.

Mașina în care se aflau teroriștii a parcurs în goană cîteva străzi, apoi a stopat. Kern a aruncat pistolul peste un gard, iar Fischer s-a eliberat de grenadele rămase; cu toții au azvîrlit hainele de piele, iar la zece și patruzeci de minute se aflau pe Friedrichstrasse. De aici, s-au pierdut în centrul Berlinului. Cîrînd însă la toate colțurile au apărut panouri cu fotografiile lor. Pentru prinderea ucigașilor, directorul Poliției a oferit o recompensă de un milion de mărci. Dîndu-și seama că autoritățile acordă asasinării lui Rathenau o atenție deosebită, teroriștii au început să se teamă. Pretutindeni, oamenii își manifestau indignarea față de omorirea ministrului care adusesese atîtea servicii Germaniei postbelice.

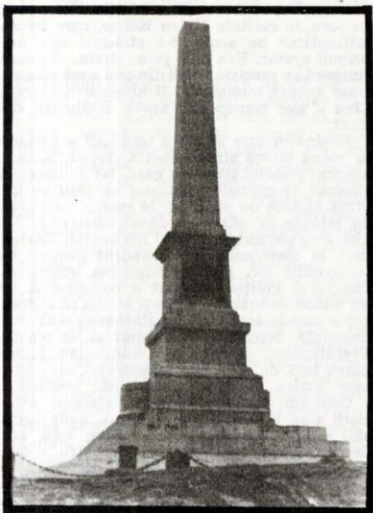
Conform planului dinainte stabilit, teroriștii s-au îndreptat spre litoral, unde urma să-i aștepte barca cu motor. Erau însă atît de înfricoșați, încît au încurcat data la care trebuia să aibă loc întîlnirea stabilită. I-a cuprins panica și au încercat să fugă în Suedia pe alt drum. Dar nici pe acolo n-au reușit să ajungă pînă la graniță. În valea Saaly și-au dat seama că Poliția se afla pe urmele lor. De aceea, au renunțat la tentativa trecerii frontierei și au căutat să se ascundă pentru o vreme în turnul de gardă al străvechiului castel Saaleck, proprietatea scriitorului dr. Hans Wilhelm Stein. Poliția le-a dat de urmă însă și acolo. Lațul s-a strîns în jurul asasinilor. Poliția a înconjurat castelul și, cum ucigașii au refuzat să se predea, a deschis focul. Primul a căzut Erwin Kern. Fischer și-a dus pistolul la timpla și s-a sinucis.

În octombrie 1922, ceilalți participanți la atentat au apărut în fața Tribunalului din Leipzig. Procurorul principal, dr. Ebermayer, a caracterizat însă atentatul drept o crimă de drept comun și nu politică. Techow, cel care a condus automobilul, a fost condamnat la 15 ani închisoare, ceilalți inculpați — de la opt ani la două luni. Cîrînd însă toți au fost amnistiați.

După proces, la locul crimei a fost pusă o placă comemorativă. La instaurarea nazismului, hitleriștii au ordonat ca placa să fie înlăturată. În schimb, în cinstea asasinilor, proclamați „mucenici” ai celui de-al III-lea Reich, la castelul Saaleck, a fost înălțat un monument.

În românește de
Nicolae NICORĂ

CRONICĂ ÎN PIATRĂ ALE INDEPENDENȚEI

Coloana de pe „Colnicul Hora”

Dr. FLORIAN TUCĂ

În deceniul doi al secolului XIV, Dobrogea a căzut sub stăpânirea Imperiului otoman. Abia în 1878, în urma războiului pentru cucerirea absolută a independenței de stat a României, pământul dintre Dunăre și Marea Neagră a revenit, în mod firesc, la patria mamă. La 14 noiembrie 1878, guvernul român a preluat administrația Dobrogei. Odată cu aceasta, unități ale armatei române au revenit în străvechile garnizoane, unde, cîndva, veghease oastea lui Mircea cel Bătrîn. Momentul a fost înălțător. Trupele române au fost întâmpinate de populație cu entuziasm și cu bucurie de nedescris.

Recunoștința și admirația față de viteaza noastră armată, încununată de laurii campaniei pentru independență, s-au întruchipat și în monumentul ridicat la Tulcea pe „Colnicul

Hora”, chiar pe ruinele anticei cetăți Aegyssus. De aici, coloana de piatră înaltă de 22 m, domină orașul, dealurile, văile, cîmpurile, fluviul, marea. Privită de departe, coloana memorială pare un far, ceea ce este în fond în sens metaforic. Un far ce pune în lumina prezentului un capitol al trecutului cu rezonanțe mereu actuale. Căci pentru independența patriei, pentru aducerea pămîntului dobrogean la matca lui din obîrșii, au luptat și au sîngerat cu miile, dorobanții, roșiorii, vînătorii, artileriștii și marinarii de pe întregul cuprins românesc. Coloana de pe „Colnicul Hora” le preamărește așa cum se cuvine bărbăția și sacrificiul: „Acest monument a fost ridicat de cetățenii din orașul Tulcea [...] ca simbol al eroismului și vitejiei poporului român în lupta pentru eliberarea de sub jugul otoman și independența patriei”.

Monumentul Independenței sau al reuirii Dobrogei cu patria mamă — cum îl denumesc tulcenii — a fost inaugurat oficial la 2 mai 1904. Încă din 1879 a fost așezată piatra fundamentală. Avem informația că la festivitate a participat și generalul Carol Davila. Impresionat de clipa trăită, medicul-ostaș și-a scos decorațiile de pe piept și le-a așezat lângă pergamentul ce a fost îngropat la temelie monumentului.

Executarea lucrării a fost încredințată, de edilii orașului sculptorului G. Vasilescu. Acesta a conceput-o ca un obelisc masiv, la baza căruia erau figurate două elemente compoziționale des întîlnite pe însemnele memoriale închinat bravurii armatei române în războiul de la 1877-1878: un dorobanț cu arma la umăr și cu goarna în mînă, gata să sune atacul, și un vultur uriaș, cu aripile întinse, gata pentru zbor, semnificînd avîntul neșovăitor al oștirii, mîndria și voința ce au animat-o în luptă.

Cele două elemente compoziționale ale monumentului — fiecare cu o înălțime de aproximativ 5 metri — au fost turnate în bronz, la Veneția, în renumitul atelier al lui Munaretti. Montarea lor la Tulcea de-o parte și de alta a obeliscului s-a făcut sub conducerea unui alt sculptor — Constantin Bălăcescu.

Pe obelisc, în partea sa superioară, a fost sculptată stema României, înconjurată de laurii victoriei, sub care s-au montat plăci de bronz. Pe prima se aflau gravate următoarele cuvinte: „Ridicatu-s-a acest monument de cetățenii Tulcei și ai țării în anul MDCCCXCIX (1899) spre veșnica amintire a readucerii Dobrogei la căminul strămoșesc prin vitejia armatei române...”.

În timpul primului război mondial, trupele de ocupație au dărîmat o parte din obeliscul de granit, iar cele două statui au fost topite și transformate, se pare, în proiectile. În perioada 1934-1936, monumentul a fost refăcut în forma în care se află și astăzi, adică fără cele două elemente compoziționale inițiale — dorobanțul și vulturul. Înfățișarea lui de odinioară a rămas însă turnată în efigia bătută cu prilejul inaugurării și în conștiința tulcenilor. Ne așteptăm ca în cîntecul Centenarului independenței noastre de stat, monumentul să fie readus la forma lui inițială.

1877:

UN BĂNĂȚEAN SCRIE DE PE FRONT

Printre numeroșii români din Imperiul habsburgic care au luptat în războiul pentru cucerirea absolută a independenței de stat a României

s-a aflat și Moise Grozea. El a demisionat din armata austro-ungară, în cadrul căreia activa ca ofițer, și, în 1877, dînd glas sentimentelor sale patriotice a trecut Carpații și s-a înrolat ca voluntar în oștirea noastră.

Scrisorile sale trimise de pe front celor rămași acasă depășesc interesul strict familial, îndeosebi prin realismul cu care descriu greutățile frontului, dirzenia cu care ostașii români suportau aceste neajunsuri, inclusiv frigul și ploaia, ca și entuziasmul și nerăbdarea cu care se aveau în luptă pentru a cuceri deplină independență a patriei.

În 1927, Sextil Pușcariu a adunat și a dat publicității aceste epistole în lucrarea intitulată Douăzeci de scrisori ale lui Moise Grozea din războiul de la 1877, însoțindu-le de o introducere, devenită ea însăși document istoric. Iată cîteva fragmente din misivele luptătorului transilvănean, însoțite de extrase din prefața cunoscutului lingvist și filolog român.

I.U.

Dorobanțul stă neclintit la poarta Plevnei

Între datele ce le-am putut strînge spre a urmări răsunsetul pe care l-a avut în Ardeal războiul pentru independență, am avut norocul să cunosc — prin bunăvoința d-lui Aurel A. Mureșianu din Brașov — corespondența lui Moise Grozea, trimisă de pe cîmpul de luptă soției sale Elena, fiica lui Iacob Mureșianu, și cumnatului său Aurel Mureșianu.

Sînt scrisorile unui soldat, simple și fără fraze patetice, fericit că poate să-și consacre toată priceperea și, la nevoie, viața pentru o cauză pe care o considera sfîntă. Rolul pe care a avut să-l joace în cursul acestui război tînărul ofițer, trecut cu pregătire solidă și cu o experiență războinică din armata austriacă în cea română, ne dezvăluie mai mult decît un colț neînsemnat al cîmpului de luptă.

De aceea am crezut că publicarea lor cu omiterea părților de interes pur familial — alcătuiește o contribuție prețioasă pentru cunoașterea războiului, în care armata română, abia încheagată, a dat dovezi de un eroism atît de rar, încît merită a fi urmărită pas cu pas. O vedem concentrată în Oltenia, nerăbdătoare de a trece prin botezul de sînge și cam enervată de neactivitatea la care o condamnă încrederea prea mare a rușilor în propriile lor puteri [...]. Entuziasmul acestor soldați este atît de mare, încît conducătorul lor ride de știrile false ale gazetelor străine despre pretinse victorii ale turcilor: „Spune-le ungurilor că acei turci care să dea armata română peste Dunăre nu s-au născut încă!”. Cînd greul luptelor începe, scrisorile devin mai scurte și întrerupte, căci ofițerului distins i se dau misiuni importante, care îi iau tot timpul. Uneori scrisorile sînt nemțești, pentru a da știri care nu trebuiau înțelese de oricine, dar care puteau fi utile pentru cei ce, în redacția Gazetei Transilvaniei, aveau să construiască din ele tabloul exact al operațiunilor, pe care românii ardeleni le urmăreau cu răsufllarea oprită.

Grozăviile războiului apar în toată goliciunea lor în descrierea Nicopolei cucerite, dar mai ales în acel armistițiu de cîteva ore, care avea să servească pentru îngroparea morților.

Ceea ce reiese mai cu seamă din aceste scrisori este adîncă mulțumire pe care bănățeanul trecut în armata română o simțea, putînd să împărtășească celor rămași sub stăpînire străină faptele vitejești ale fraților lor liberi, fapte din care aveau să răsără zorii unor vremi mai bune.

Sextil PUȘCARIU

Luni, 13 iunie 1877

Frate Aurele... Am fost prea ocupat pînă astăzi din cauză că am trebuit să fim locul șefului de Stat major care a avut o absență de vreo cîteva zile. Astăzi s-a întors [...]. Așteptăm ca fiecare moment să ne dea semnalul în urma căruia armele bravilor români să deștepte toată Europa și mai mult pe acei care de vecuri n-au vrut sau nu le-a convenit a ne vedea liberi și independenți și ne-au provocat a deveni aceasta prin arme. Da prin arme! Cu atât mai bine, căci va avea totodată și ocazia a ni le respecta. „Victorie sau moarte” este deviza fiecărui soldat român, „să dăm tot ce avem pentru bravii noștri soldați” este deviza fiecărui cetățean român. Așadar de asemenea sacrificii voluntare de sînge și materiale: izbînda nu poate fi departe [...]. Ca român privind tabăra nu-ți pare a fi realitate, ci mai mult că răsfoind istoria străbunilor ai dat peste paginile care descriu spiritul oștilor de la Călugăreni, Neamșu etc.

Nicopoli, 2 august 1877

Scumpa mea Elena!... Ieri primii scrisoarea ta prin care îmi descrii spiritul ce domnește între unguri¹ și știrile ce le ai de la ei: că noi am fi fost băluiți de turci și a-runcați peste Dunăre din Nicopoli, lucru ce mă face să rîd, iar pe de altă parte îmi aduce aminte de proverbul că: Flămîndul codru visează [...]. Armata noastră nu numai că se găsește în deplină sănătate în Nicopoli, dar santinela ei, „dorobanțul” stă neclintit la poarta Plevnei [...]. Acum stăm într-o liniște completă pe toată linia și petrecem timpul numai cu pregătiri pentru marea zi ce ne-o prepară Plevna. Nu mă tem în acea zi de succes, nici că mă îngrijesc de multul sînge ce are să se verse, dar ce mă îngrijeste e că iarna o să ne apuce pe aici. Sîntem deja în toamnă și încă departe de fînta noastră, căci oricare ar fi rezultatul marelui bătăliei ce trebuie să aibă loc la Plevna, fînitul acestui război încă este departe... De la luarea Nicopolului și pînă acum înălțimile ce înconjoară Plevna s-au întărit de turci, astfel încît aceasta a devenit nu ostate, ci o tabără întărită. Spre a se putea cineva apropia de dînsa trebuie să mai înfruntăm mai multe vîlcele situate paralel cu frontul ei, astfel că asemenea mișcare trebuie făcută în focul inamicului, dat din bateriile și retransanșamentele construite după toate sistemele fortificației și în formă de galerii, mai bine zis de amfiteatru, încît în oricare parte ai încerca atacul, întîmpini același front întărit și același număr și calibru de guri de

tun, care-ți rinjesc în față în mod disprețuitor. Ce-i drept! Dacă turcii sînt tari în ceva, apoi aceasta este fortificarea, prin urmare defensivă, de unde nu numai conchidem, dar sîntem chiar convinși, că ofensiva este partea lor cea mai slabă, încît soldatul turc, precum și întregii armate turcești, odată deranjați sau dislocați din vizuinile lor, în care șed cu lada de cartușe lîngă ei și le întrebunțează cu multă dibăcie, poți să pui de mămăligă în toată liniștea, căci pînă-l înlînești iarăși, trebuiește timp [...].

În apropierea Plevnei, 31 august 1877

Iubito! La 30 august, ziua de Sf. Alexandru, fu destinată pentru atacul Plevnei [...]. La 3 1/2 ore vîndătorii care erau desfășurați în linie de tirători (în lanț de trăgători), care luaseră cu sine și toate uneltele trebuincioase pentru trecerea șanșului: galioane, fașine, scări etc., ajunseră pe creasta dealului cam la 3-400 m departe de front. D-aici începu asaltul cu toată înțelea și fără de a trage focuri asupra fortului, de unde inamicul îi bătea cu infanteria și șrapnele (bile mici din plumb introduse în protecții) într-un mod înspăimîntător. Coloana, cu toată ploaia de gloanțe, însă înaintă repede pînă la șanșul fortului, de unde însă atât focul cît și baionetele inamice îi respinseră, astfel că se retraseră cu mari pierderi, dar în regulă. După o jumătate de oră sosiră și rușii, care dimpreună să reîncepu asaltul, care fu respins d-a doua oară, și tocmai al 3-lea asalt, care se execută într-un mod decisiv, reuși. Turcii fură respinși pierînd două tunuri, 1 stindard și mai multe arme. Românii dimpreună cu rușii rămăseră stăpîni pe fort pe orele 6 1/2 seara. Timpul în această zi era urît, ploaie și ceață. Turcii respinși se retraseră în al doilea fort din spatele lor, de unde împreună cu cei d-acolo trăgeau toată noaptea asupra fortului încît ne era imposibil de a da ranforturi [de a trimite întăriri] și artileria trupelor din fort. Toată noaptea se petrecu într-o fuziladă [focuri de pușcă], iar dimineața la 4 ore turcii procedară la atac asupra fortului pierdut; înaintară pînă la parapetul șanșului, respingînd trupele aflate afară de fort, în cea mai mare parte ruși. Două batalioane și jumătate, adică 1 1/2 batalion din 73 dorobanți și un batalion din 14 dorobanți, care erau trimiși ca trupe proaspete să susție fortul, ajunseră tocmai în momentul cînd trupele din fort erau tocmai să lase fortul în minile vrămașului, și cu „hura” îi respinseră înapoi. Reduța sau fortul rămase iarăși în posesia noastră, care l-am plătit destul de scump. Pierderile noastre în oameni și ofițeri sînt enorme [...].

Să ne întorcem la Divizia a 3-a. Această avu aceeași pierdere, dar nu succesul celei a 4-a, căci fiind respinsă, nu mai putu să se pună în stare d-a realca. Astăzi, la 31, rușii (corpul 4 de armată) atacară Plevna dinspre șoseaua Lovci, la sud. În ora ce vă scriu, comanda durează, iar rezultatul necunoscut. Eu cu voia lui D-zeu am scăpat în deplină

¹ Se referă la acele cercuri oficiale maghiare care sprijineau Turcia, inclusiv prin stringerea de fonduri și recrutarea de voluntari care să lupte de partea forțelor otomane.

sănătate din 2 lupte: adică din cea de simbioză la 27 și cea de marși la 30 august. În aceasta din urmă am condus cu coloana de atac, la care ocazie mi se răni calul de 2 gloanțe. Un al 3-lea glonț mă izbi, îmi rupse tocul de la cizma din piciorul drept și izbind în dunga tălpii a ricoșat în lături, încît eu am rămas bine... Acum stăm și ne adunăm rămășițele trupelor, așteptînd un alt ordin.

Pentru conduita mea în 1-a luptă sînt recomandat pentru decorația „Cavalerul Steii României”, iar pentru a 2-a nu știu pînă acum, cred că ceva mai mult.

22 septembrie 1877

Multi iubită Linico !... De dimineață la 4 ore mă plimb pe la trupe prin tranșee, pînd mă răzbește foamea și mă face să mă întorc la cort... De multe ori trebuie să încălec îndată spre a-mi duce unde serviciul mă reclamă. Nici noaptea n-am odihni căci turcii ne potesc adesea la cîte o mică partidă de petrecere. Se vede că ei suferă de insomnie. Săracii !...

Aurele ! După cîmpul de rezbel nu-ți pot comunica mai nimic nou: de la 6 încoace am început a ne apropia de fortul al doilea turcesc prin tranșeele numite în fortificații paralele și aceasta din cauza că luarea lui de-a dreptul ne-ar costa prea mult sînge. Cu aceste lucrări am ajuns astfel de aproape încît dorobanșii noștri nu mai trag cu puștile în turci, ci-i bombardează cu bulgări de pîmînt [...] Turcii au luat spaima dorobanșilor noștri. Mîine, poimîine trebuie să se facă atacul. La 19 [curent] din partea rușilor a fost trimis la turci un parlamentar cu o scrisoare către Osman Pașa, care a fost primită. În timpul de la 10 oare și pînă seara, focurile au încetat pe toată linia, numai asupra lucrătorilor noștri din paralele turcii trăgeau cu puștile [...]. Seara au reînceput ostilitățile iarăși ca mai-nainte. La 20, orele 10 M[ăria] S[a] Domnitorul dimpreună cu M[arele] D[uce] Nicolae a vizitat pozițiile noastre și apoi a luat dejunul la comandamentul armatei române, g. Cernat. Noaptea pe la orele 10 jum[mătate] turcii au încercat un atac asupra paralelelor noastre. Pierderile noastre se reduc la 2 morți și 5 răniți.

La 21, adică ieri, am avut iarăși un armistițiu care a durat de la 11 dimineața pînă la 5 seara. În acest timp, un general rus s-a întîlnit cu Osman Pașa între avanposturile ambelor armate pe șosea, unde a conferit sub un cort așezat numai pentru acest scop.

Scopul acestei parlamentări precum și rezultatul lor nu se știe, deși se zice că aceasta ar avea de subiect tratarea răniților prizonieri și ridicarea morților de pe cîmpul de bătăie. Pe la orele 6 seara, focul începu iarăși pe toată linia din partea rușilor, însă mai viu ca totdeauna, astfel că după o bombardare de o oră din toate bateriile rusești, turcii și pierduseră cîmpul. Pe la orele 8 jum[mătate], o detunătură

neobișnuită zgudui tot cîmpul de luptă și împrejurimile sale; prin bombardarea de care vă vorbesc mai sus o magazie de praf și obuze din fortul cel mare turcesc (Radisovo) fu incendiată de către focurile rusești. Pe lîngă detunătură se auzi și fîpete de cm.

Astă noapte, pe la orele 12 1/2, o ploaie torențială începu a ne face soarta nesuferită. Aceasta dură pînă dimineața la 8, cînd încetă, lăsînd în urmă-i o ceață groasă încît pînă la 12 oare nu se vede la o depărtare de 2 pași. Poți să-ți închipuiești ce poate fi în tranșee în urma acestor ploii.

Mîine sau poimîine cred a-ți putea anunșa lucruri mai interesante și aceste prin telegraf.

În fața Plevnei, 29 septembrie 1877

Iubite Aurele !... Noroiti este pînă la genunchi și egrasia mi-a pătruns pînă la mîdău. Dacă această vreme va mai dura mult, apoi ne merge rău; dar nici turcilor nu le merge mai bine fiind în mai rele condițiuni ca noi, adică pe lîngă cele zise mai sus, ei mai suferă de lipsa de mîncare și haine, după informațiile ce le avem de la soldații turci cari dezertează mercu, atît la noi cît și la ruși [...]

Ieri la orele 12 din zi M.S. inspectă tranșeele fără d-a ține cont de marele noroi, care face comunicația aproape imposibilă, și gloanțele care sueră. M.S. inspectă cu de-amîmîntul bateria cea mare din fața redutei turcești, construită din nou pentru a bate fortul Bucovei și lagărul retranșat (întărit) d-acolo. Această baterie fiind situată în fața fortului turcesc, la o depărtare de 900 m, prin urmare în bătaia puștilor inamice, M.S. descinsă de pericolul la care se expusese. Fiecărui soldat îi adresa cuvinte de consolare și încurajare, interesîndu-se totodată de hrana, îmbrăcămîntea și starea sănătății lor, ordonînd a se face bordeie. După aceasta M.S. se duse la ambulanșă spre a vizita bolnavii, cari din cauza timpului sînt destul de numeroși. Cu această ocazie M.S. ordonă a se trage cîteva obuze deasupra fortului și rămase încîntat de efectul produs. Rușilor le-a sosit numeroase ramforturi [întăriri], încît sperăm a scăpa în curînd de Plevna.

Verbița, 9 octombrie 1877

Iubită Eleno !... Asemenea vești fi auzit deja de lupta pe care am avut-o alaltăieri cu turcii, unde din nenorocire, după două asalturi asupra redutei turcești, divizia noastră fu respinsă cu mari pierderi.

Cu această ocazie pe la orele 6, 3/4 fui și eu contuzionat la cap, dar fără pericol, adică în șanșul cel mai înaintat și în momentul cînd cu sabia și revolverul în mînă mă silgam a împinge niște soldați din vînători peste parapeta șanșului, căcu un obuz (ghiu-

lea) de tun (turcesc) înaintea noastră în parapet, care declanșând [explodind] mi-a aruncat un bulgher de pământ în față, în urma căruia căzuși așezat în ganț cu toți soldații de pe parapet peste mine, care în cea mai mare parte erau făcuți bucăți de eclaturile obuzului. Câte minute voi fi stat acolo nu știu. Revenindu-mi înapoi la simțire îmi trebuia cîteva timp și opinteli a ieși de sub mulțimea de cadavre și răniți cari erau grămădiți peste mine. Răzimat pe parapetul șanțului căutai să ies din învălmășeala ce era acolo și a mă retrage în a doua linie unde să mă lege doctorul [...]. Din norocire însă observai că nu am decît o simplă zgîrietură la ochiul stîng și la barbă, din care curgea sînge. Cu urechea dreaptă nu auz nici acum. Chipiul, sabia și una din decorațiile de pe piept le pierdusem. Ajungînd la locul de pansament dr. Davila mă legă și, dîndu-mi o bonetă ce o avea în pozunar, mă asigură că în cîteva zile o să-mi treacă și pe la orele... ajunși la cort unde am luat o supă caldă și mă culcai. A doua zi iarăși veni dr. Davila să mă vadă și au bucurie văzîndu-mă sculat și plimbîndu-mă prin casă...

A doua zi, ieri, a trimis M.S. Domnitorul un adjutant expră ca să mă vadă în numele său. Toată lumea zice și zic și eu că am avut mare noroc de am scăpat... Pe lîngă aceasta trîmet și descrierea luptei pentru Aurel, dar spune-i ca traducînd-o să mai modifice ici colo stilul: într-altele s-o publice înlocuim...

Acum divizia noastră se află în rezervă la Verbița [...]. Să mai zice că pe la 1 noiembrie o să ne înlocuim în țară. Plevna este înconjurată și cred că o să cadă în curînd.

Chipiul și decorația mi le-au adus astăzi, găsîndu-le la locul unde am căzut [...]

Verbița, la 12 octombrie 1877

Alaltăieri la 10, orele 12 1/2, să făcu încetare de arme pentru două ceasuri, spre a îngropa

morții după cîmpul de luptă. Spre acest scop și la ora fixată, un oficer român ieși din reduta Grivița cu un steag alb și înaintînd spre reduta turcească se întîlni cu cel turc, ieșit tot pentru acest scop la jumătate distanță dintre ambele forturi. Ambii ofițeri, fără arme, saluîndu-se respectuos, se înțeleseră asupra modului cum are să urmeze îngroparea, făcînd totodată și o linie de demarcație. După aceasta și din ambele părți ieșiră soldați destinați pentru a aduna armele după cîmpul de luptă și personalul sanitar pentru îngroparea cadavrelor. Din partea noastră se îngropară aproape 250 cadavre și cred că ceva mai multe din partea turcilor. Remarcabil la această ocazie fu admirația reciprocă a soldaților, văzîndu-se deodată față în față, vorbind și petrecînd totodată unii cu alții, fără d-a mai gîndi că cu vreo cîteva minute în urmă aruncau moartea unii într-alții. Ai noștri rideau de turci, făcînd glume, la care nici turcii nu rămîneau datori. Comandantul fortului turcesc era un colonel, care vorbea perfect limba franceză și care în conversația cu ai noștri se lansa și în aprecieri politice.

[Aflărm că] prizonierii noștri sînt foarte bine tratați de către turci [...]. Dorobanții noștri atrăgeau admirația generală a turcilor, cari vorbind despre ei le zicea mereu bașa buzucii¹ voștri. Armele găsîte erau adunate de turci, care erau ale noastre le făcuseră piramidă înaintea fortului și cerîndu-le, ei întrebăru pe Osman dacă poate să le dea. Acesta răspunse: lăsați armele pe cîmp, care le vor putea lua odată cu reduta. Pe la orele 3 și după terminarea mistei lor, toți se retraseră prin cele mai vii și sincere complimente reciproce la locurile lor. Îndată ce cîmpul de luptă fu iarăși liber, se trase un tun drept semnal că ostilitățile pot reîncepe. De mirat este însă că după acest semnal și pînă seara nu se trase măcar un foc din nici într-o parte. Se crede că cauza a fost că toți au rămas înclinați unii de alții.

¹ Basbuzuc — soldat voluntar din trupele neregulate ale armatei turcești — n.r.

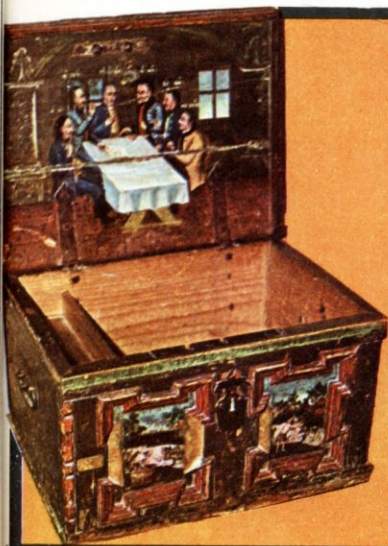
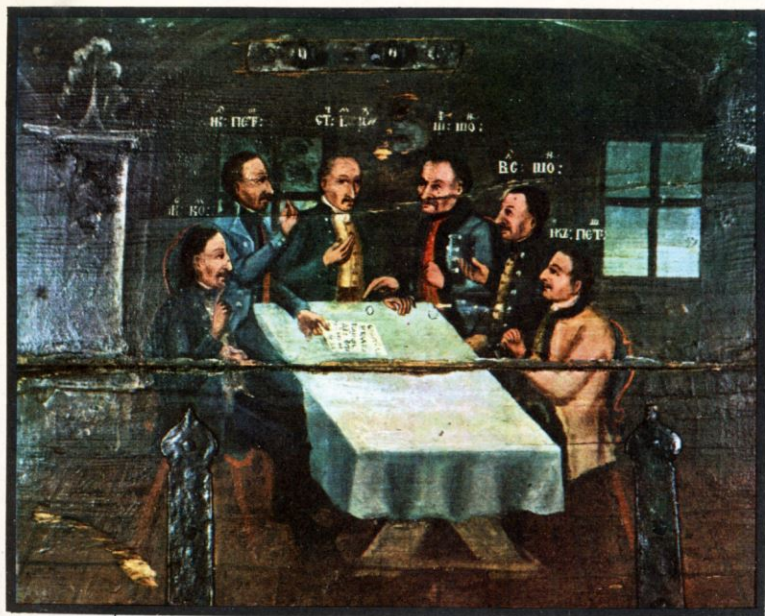
PLANȘELE NOASTRE

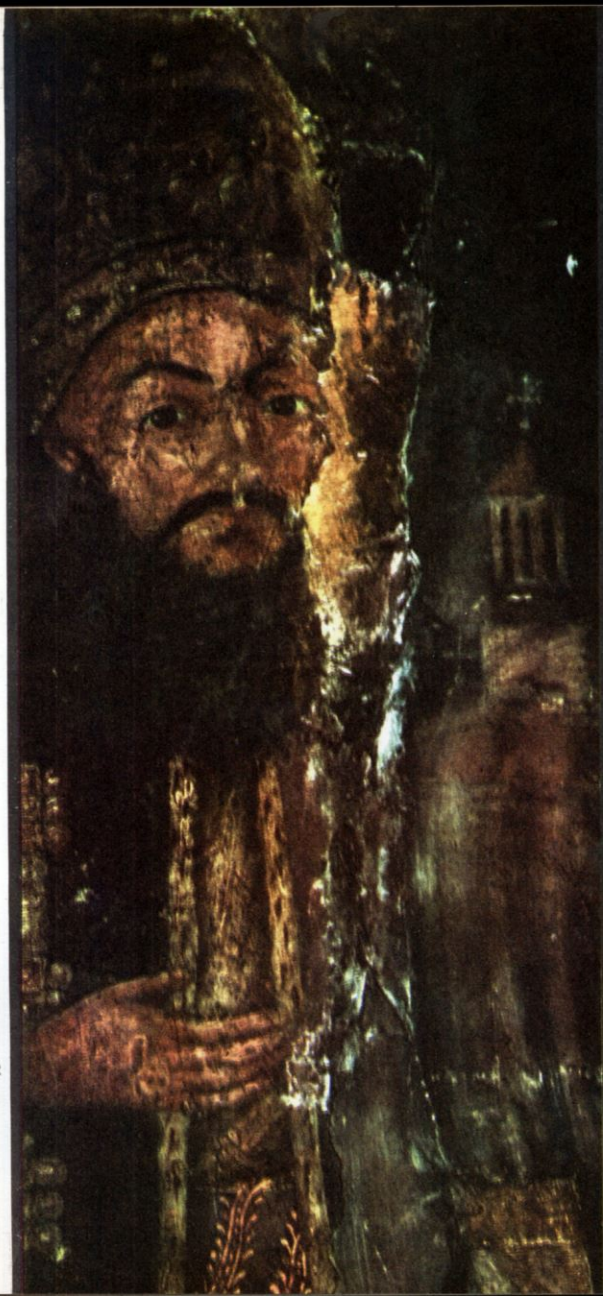
① Sfatul breslei postăvarilor români din Făgăraș (sus). Imagine aflată pe partea interioară a capacului unei lăzi din secolul XVII — Muzeul de Istorie al Municipiului București (Un trimis al Regelui Soare în Transilvania, p. 12)

② Un portret mai puțin cunoscut al domnitorului Alexandru Ipsilanti. Frescă de la Mănăstirea Mărcuța

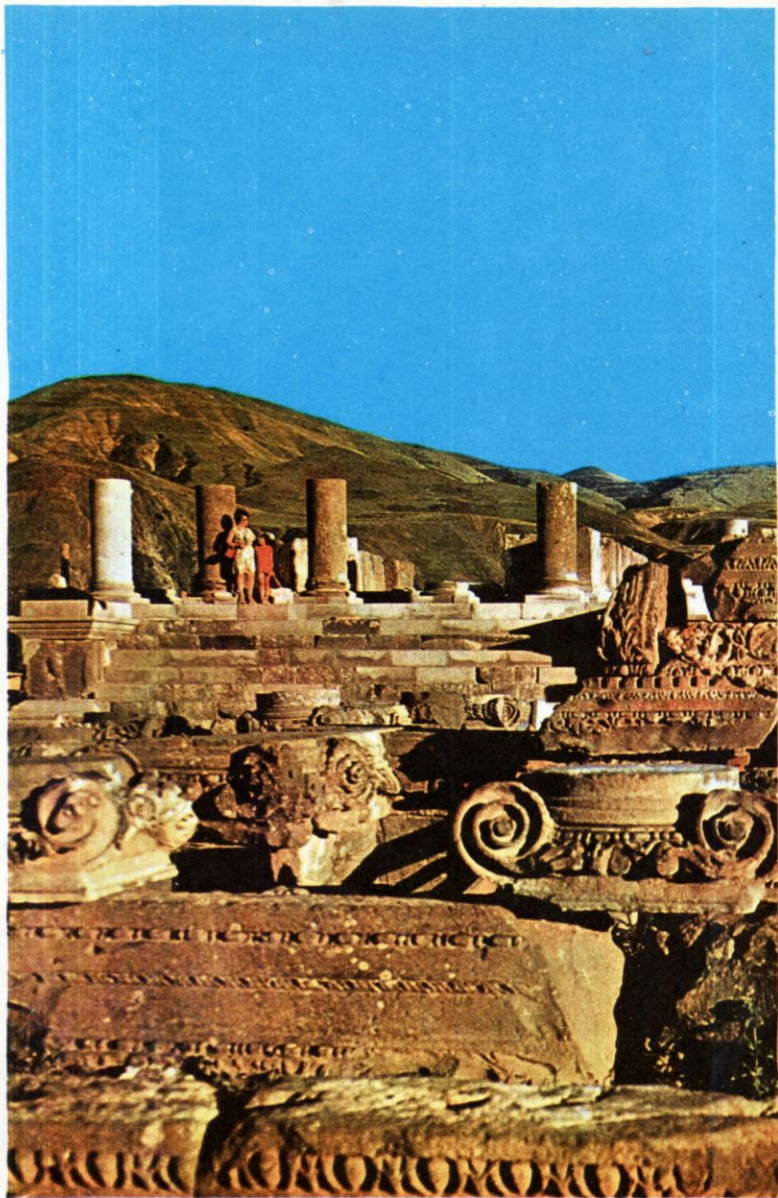
③ Vederi din Iași în începutul de veac XIX. Litografii de P. Müller — colecțiile Bibliotecii Centrale de Stat („Păstrăm legile și limba celui dintîi popor al lumii”, p. 16)

④ Ruinele templului din Garni, unul din cele mai vechi monumente istorice din R.S.S. Armeană (Itinerar istoric — Moscova, Kiev, Erevan, p. 44)

GÎNDUL ȘI GĂTIREA LUI ȘERBAN VODĂ

Conf. univ. dr. MATEI D. VLAD

Începînd din a doua jumătate a secolului XVII și continuînd în veacul următor, țările române au ajuns la interferența intereselor militare și politice ale celor trei mari Imperii — otoman, habsburgic și țarist — care, așa cum se arată în Programul P.C.R. — „prin războaie, prăzi și biruri au scăcut, veacuri de-a rîndul, avuția țărilor românești”.

Tentativele de emancipare a țărilor române de sub suzeranitatea otomană la mijlocul sec. XVII¹ n-au avut succesul dorit. Volevozii români au înțeles, atunci, că numai prin forța armelor nu vor putea înlătura stăpînirea otomană, și unii dintre ei vor căuta, pe căările deseori întortocheate ale diplomației, să încadreze țările noastre în marile alianțe antiotomane, să le apropie de Habsburgi sau de noua forță care apărea pe scena Europei, Rusia țaristă. Locul luptei militare va fi luat tot mai mult de lupta diplomatică și ideologică, care va purta ideea de unitate a românilor prin tot mai numeroasele scrieri și curente generatoare de unitate din această perioadă.

În aceste condiții, unii domnitori români vor căuta să profite atât de rivalitatea austro-turcă, cît și de cea ruso-turcă și, pentru a putea păstra neafirmarea țărilor lor, ei vor iniția sisteme de alianțe și negocieri de tratate. În sec. XVII, mulți domnitori din Țara Românească și Moldova, precum și unii principii din Transilvania, au promovat o asemenea politică, dar aceasta caracterizează mai ales domnia lui Șerban Cantacuzino (1678-1688). În perioada respectivă, ca și în cea imediat următoare, datorită stabilității interne, Țara Românească va juca rolul de portdrapel al luptei pentru neafirmare și al unității românești. De aci vor porni unele inițiative, pe plan atît politic, cît și spiritual.

Un plan de unitate românească

Șerban Cantacuzino a dobîndit domnia în noiembrie 1678. Acest vlăstar al casei de obîrșie împărătească a Cantacuzinilor ni se înfățișează, în lumina acțiunilor sale, ca un voievod excepțional de înzestrat și de capabil, plin de curaj și de spirit diplomatic ascuțit, croind planuri mărețe de eliberare a țărilor române, vînd să-l imite, în această privință, pe Mihai Viteazul. Ca membru al celei mai puternice familii boierești din Țara Românească, scoborîtor, prin mamă, din Basarabi, Șerban Cantacuzino primise o educație aleasă la Academia Domnească din București, la Colegiul din Tirgoviște și la Marea Școală grecească din Constantinopol. Înconjurîndu-se de oameni destoinici, ca stolnicul Constantin Cantacuzino, fratele său, ori tînărul Constantin Brîncoveanu, nepotul său, și fiind interesat în prăbușirea grabnică a Imperiului otoman, Șerban vodă a dus o politică externă căreia i-a imprimat un caracter românesc, apărînd interesele tuturor românilor pe care a încercat să-i reunească. În același timp însă el a imprimat politicii sale externe și un caracter **balcanic**, urmărind

¹ Vezi Magazin Istoric, nr. 3/1974.

formarea unui larg front antiotoman, care, sub conducerea sa, să ducă la refacerea marelui Imperiu bizantin din evul mediu. Acest plan, cunoscut și contemporanilor, a fost redat admirabil de Ion Neculce atunci când a scris: „gîndul și gătirea lui Șerban Vodă era să fie el împărat în Țarigrad”. Întreaga lui domnie se caracterizează prin acțiuni menite să ducă la eliberarea tuturor românilor de sub jugul otoman și la includerea lor într-un stat ce ar fi trebuit să fie sub conducerea sa. Cu instinctul său politic deosebit, ca un voievod care ia în calculul diplomatic toate posibilitățile, Șerban Cantacuzino a urmărit asigurarea domniei ereditare a familiei sale atît în Țara Românească, cît și în Moldova, țintind chiar să ajungă la o stăpînire și asupra Transilvaniei. În tot cazul, moștenirea tronului muntean și moldovean urma să ducă la unirea celor două țări sub familia Cantacuzinilor, ca urmași ai Basarabilor. **Cronica Anonimă a lui Brîncoveanu (1688-1717)**, spune despre Șerban vodă că „întîi pohtiea pururea să fie domnii în Țara Românească din neamul Cantacuzinilor. Al doilea cerea și Țara Moldovei să fie în seama lor și domn cantacozin să fie. Al treilea cerea să fie domnii singuri stăpînituri, cum va vrea să facă cu țara și cu ai țării și de nimeni opreală să n-aibă. A patra cerea să le dea o parte de loc a Ardealului unde sint cetățile acestea Logoșul, Cavaran Sebeșu, Mehediea, Lipova cu ținutul Amlașului ca să fie de moșie cu privilegiu de la împăratul date neamului cantacozinesc [...], să aibă acele olate ale Ardealului să șază la dinsele pentru hrana lor”.

„Bunele cugete...”

Un prim efect s-a văzut la asediul Vienei din 1683, unde, după cum se știe, au participat și voievozii români; deși fuseseră obligați de turci să lupte împotriva creștinilor, ei au acționat în sprijinul asediaților, prin solii încurajatoare sau prin intervenții militare simulate¹. Aici, sub zidurile Vienei, s-a realizat o acțiune antiotomană românească — e drept, mascată — care izvoara dintr-un imbold de solidaritate etnică și creștinească. Cel mai activ în această acțiune a fost Șerban Cantacuzino, convins că o lovitură puternică primită de turci la Viena, departe de bazele lor, putea fi decisivă. Într-o corespondență trimisă rezidentului imperial Georg Kunitz, aflat în tabăra turcească, domnul Țării Românești îl asigură pe acesta că în orice ciocnire, trupele lui vor ceda biruință trupele imperiale și arăta că „**moldovenii și ardelenii sînt înțeleși și ei în acest sens**”. Pasivitatea domnitorului moldovean Gheorghe Duca, dar mai ales acțiunile lui Șerban Cantacuzino au contribuit într-o măsură însemnată la salvarea Vienei, oferind creștinilor răgazul necesar pentru regrouparea forțelor și pentru declanșarea contraofensivei. Aceasta se poate deduce și din inscripția de pe crucea pe care a pus-o Șerban vodă pe

Constantin Cantemir, domnul Moldovei...

locul unde fusese oastea sa, dorind, prin ea, să arate cît de mari erau simpatiile sale pentru cauza creștinătății. De altfel, nu întîmplător, cinci ani mai tîrziu, la 29 februarie 1688, generalul austriac Wallstein, într-o scrisoare adresată lui Șerban Cantacuzino, îi scotea în evidență „acele frumoase fapte ce Măria Ta ai făcut în vremea înconjurării Vienei, de cînd ai întors a lor slobozire. Măria Ta ești vrednic de ai cîștigat dragostea de obște prin lucrările ce ai și făcut pentru folosința creștinătății, prin bunele cugete ce hrănești în inima ta”.

Înfringerea turcilor în fața Vienei a trezit mari speranțe în inima lui Șerban Cantacuzino, permițîndu-i să-și contureze cu mai multă exactitate liniile directe ale politicii sale externe. Aceasta s-a reflectat imediat și în discuțiile cancelariilor diplomatice ale Europei, unde se vehicula părerea că, în condițiile decăderii statului otoman, se va ajunge la formarea, sub conducerea voievodului Șerban, a unui bloc politic și militar al celor trei țări române, care ar putea acționa contra turcilor împreună cu împăratul Leopold I. Ambasadorul Franței la Constantinopol, Sebeville, scria într-un raport diplomatic expediat regelui Ludovic XIV, la 28 septembrie 1683, următoarele: „este sigur că **moldovenii, valahii și transilvănenii** cer protecția împăratului și a regelui Poloniei pentru scuturarea jugului tiranic al turcilor”.

Pînă cînd a înțeles scopurile ascunse ale imperialilor, Șerban Cantacuzino a nutrit speranța că viitorul Țării Românești ar fi mai bine asigurat sub protecția pajurei habsburgice. Această speranță i-a fost amplificată și de unele interese personale și de familie. Ca reprezentant al vechii familii Cantacuzino, ambițiosul domn visa coroana împăraților bizantini, din care se considera

¹ Vezi Magazin Istoric, nr. 1/1970.

... și Mihail Apafi, principele Transilvaniei, aliați ai lui Șerban Cantacuzino (desene de Anca Brucan)

un descendent direct. Aceste ambiții ale domnitorului muntean îi erau cunoscute și lui Dimitrie Cantemir, care scria că „dacă Dumnezeu va îngădui biruința asupra dușmanilor și luarea Țarigradului, Șerban, ca unul ce se trage din singe împăraresc și anume cantacuzinesc, va fi înscăunat împărat al Țarigradului”. De altfel, sigiliul domnitorului Șerban Cantacuzino cuprindea afară de vulturul Bizanțului, două enigmatice inițiale, doi „T”, pe care marele istoric N. Iorga le-a interpretat că ar fi avut semnificația **Țar Țarigradski**, adică **împărat al Constantinopolului**. Acest gând i l-a întărit, cu deosebită grijă, chiar curtea imperială vieneză, pentru a-l antrena, se înțelege, tot mai mult la lupta antiotomană, date fiind prestigiul și înfrigurarea de care Șerban Cantacuzino se bucura în rindul popoarelor ortodoxe din Peninsula Balcanică.

Dealtminteri, după 1683, Șerban vodă era atât de convins de iminența căderii Imperiului otoman, încât nu numai că a refuzat plata tributului, dar chiar a poruncit să fie ucis omul sultanului care venise să-l ridice. În vederea realizării unui bloc politic și militar al celor trei țări române, pe care să-l opună Porții, el a întreprins toate demersurile necesare pentru a ajunge, mai întâi, la o alianță cu Transilvania; era o manevră dibace, pentru a contracara pretențiile Poloniei și Austriei de stăpânire asupra țărilor române. Astfel, Polonia era convinsă că, după ce va învinge pe turci într-o mare bătălie, va putea ocupa teritoriile pe care le revine. Cu aceleași intenții, cancelaria vieneză a trimis la București, în primăvara anului 1684, pe contele Ladislau Csáky, omul împăratului Leopold I în Balcani și pe iezuitul francez Antoine Dunod, agentul Vaticanului. În

anul următor, în februarie 1685, Șerban Cantacuzino a purtat discuții cu cei doi pentru a pregăti o bază diplomatică în vederea viitoarelor acțiuni militare antiotomane. Scopul principal al misiunii lui Antoine Dunod și Ladislau Csáky era să ajungă la formarea unei confederații de durată între Țara Românească și Transilvania, dar sub autoritatea împăratului habsburg. Șerban Cantacuzino, care inspirase în parte acest plan, era pentru o confederație transilvano-munteană, dar avea în vedere numai interesele celor două țări românești.

În ciuda scopurilor urmărite de către Curtea imperială, Șerban Cantacuzino a reușit să încheie, la 1 iunie 1685, la Făgăraș, un tratat cu principele Mihail Apafi al Transilvaniei „în numele tradiției de prietenie și apropiere a celor două țări”. Cei doi principii se angajau să se apere și să se ajute reciproc de orice lovitură pregătită fie de turci, fie de statele creștine împotriva lor.

La insistențele expresie ale delegației muntene, s-a cerut să se respecte legea și obiceiurile românilor ardeleni amenințați în acea vreme de catolicizare. De altfel, încă mai dinainte, Șerban Cantacuzino se amestecase în treburile religioase ale Transilvaniei alăturându-se mitropolitului Sava Brancovici în lupta pe care acesta o ducea împotriva politicii de catolicizare forțată, preconizată de imperiali. Îl și sprijinise pe Sava, persecutat de calvini, să-și recupe scaunul mitropolitan din care fusese îndepărtat, considerându-l **mitropolitul său pentru Ardeal**. Prin aceasta voievodul muntean a obținut un succes diplomatic deosebit, impunând Habsburgilor respectarea tradiției ce dănuia de la Mihai Viteazul, și anume ca alegerea mitropolitului de la Alba Iulia să fie făcută de Sinodul Țării Românești¹, întărind astfel, conștiința de unitate a românilor de pe ambele versante ale Carpaților.

Șerban Cantacuzino a dovedit o preocupare deosebită și față de Moldova, asupra căreia emitea drepturi de stăpânire în virtutea înrudirii sale cu Dumitrașco Cantacuzino, aflat acum la a treia domnie (1684-1685) în această țară. După ce a dus tratative diplomatice cu regele polon Ioan Sobieski (1674-1696) și a izbutit să-i contracareze pretențiile asupra Moldovei, domnul muntean a intervenit pentru ca, aici, să fie înscăunat Constantin Cantemir (1685-1693), care „cu mijlocirea lui Șerban vodă au stăut domnu”. Drept recunoștință, domnitorul moldovean, angajat față de Șerban vodă că „din cuvîntul lui nu va ieși”, a trimis în 1686 o delegație de boieri la București, pentru aderea Moldovei la alianța perpetuă dintre Țara Românească și Transilvania, încheiată cu un an înainte. Referindu-se la aceste tratative, Dimitrie Cantemir afirmă, în lucrarea dedicată vieții tatălui său, că „Șerban, știindu-l pe Cantemir, domnul Moldovei, nu numai prieten de taină, dar și vestit în ale războiului și cu fapta și cu numele, încearcă, printr-un om sigur, să-l ademenească la părerea lui”. Neculce afirmă, de asemenea, că „au dzis

¹ Vezi *Magazin Istorie*, nr. 7/1975.

Șerban-vodă lui Cantemir să nu fie potrivnic creștinilor, că el încă nu este". Constantin Cantemir a răspuns cu însușirea la propunerea lui Șerban vodă, arătând că „ar fi de o mie de ori mai bucuros să moară în tabăra creștină, alături de creștini, decât să trăiască fericit slujindu-l pe turcul asupritor".

O politică realista și flexibilă

Formarea blocului antiotoman al celor trei țări române, pe baza înțelgerilor bilaterale inițiate de Șerban Cantacuzino, în anii 1685 și 1686, a avut o mare importanță în lupta poporului nostru pentru unitate și independență. Conștiința unității de neam, limbă și teritoriu, ca urmare a ideilor răspindite de marii croniciari ai acestui veac, viața economică și spirituală — toți acești factori legau pe românii de pretutindeni, ducându-i, deseori, pe același cîmp de luptă împotriva dușmanilor, iar pe voievozii lor la inițierea unor acțiuni diplomatice și militare comune. E semnificativ, în acest sens, faptul că articolul 18 din tratatul secret semnat la 28 iunie 1686, între Mihail Apafi și Leopold I prevedea că dacă împăratul va încheia pacea cu turcii, ea să cuprindă și Transilvania și Moldova și Țara Românească, ceea ce confirmă participarea lui Șerban Cantacuzino și Constantin Cantemir la dezbateri și tratative.

În iarna anului 1687-1688, în urma victoriei creștine de la Mohácsy, Antoine Dunod și contele Ladislau Csáky, au revenit la București cu misiunea expresă de a-l determina pe Șerban Cantacuzino să înceapă cît mai grabnic lupta deschisă împotriva Imperiului otoman care, după pronosticurile diplomației habsburgice, urma să se prăbușească. Concomitent cu aceștia, în 1688, a sosit și călugărul Giovanni Battista Del Monte, cunoscut misionar catolic, avînd și el mandat din partea lui Leopold I să grăbească încheierea tratativelor cu domnitorul Șerban. Substratul diplomației habsburgice era de a face din Țara Românească, în caz de nevoie, teatrul de război al austriacilor în campania de a lungare a turcilor din Peninsula Balcanică. Înțelegînd acestea, Șerban Cantacuzino a negociat îndelung termenii ralierei Țării Românești la războiul austro-turc. Răspunsul său către emisarii imperiali a fost conceput cu multă dibăcie. În cuvinte bine măsurate, domnitorul a încercat să acopere neîncrederea în planurile războinice austriece: „Principatului transilvănean îi este mult mai ușor să ajute trupele imperiale deoarece Ardealul este întărit de la natură, pe cînd Țara Românească este deschisă din toate părțile invaziei dușmanilor. Pentru aceea el [Șerban] nu a îndrăznit pînă acum să întreprindă ceva pe față pentru răscularea vecinilor creștini, deși este convins că toți aceștia ar trece alături de armata imperială, de îndată ce ea s-ar arăta la Dunăre". Luînd în considerare aceste fapte, domnitorul și-a manifestat „dorința sa fierbinte de a se elibera de turci", precizînd, însă, „că trebuie să fie cu luare aminte ca nu cumva prin oarecari pași greșiți să atragă nenorocirea asupra sa și a țării". Este, într-a-

devăr, meritul lui Șerban vodă că, a știut în permanență să evite angajarea directă față de imperiile sau să permită folosirea teritoriului țării sale ca o bază de atac împotriva Porții otomane. Cu alte cuvinte, el nu ținea să schimbe o suzeranitate cu o ocupație. Într-o scrisoare din mai 1688, trimisă lui Leopold I, în urma unui fel de ultimatum pe care Ladislau Csáky și Antoine Dunod i-l dăduseră la București, Șerban sublinia că va jura credință, pentru sine și pentru tot poporul său, dar jurămîntul va avea forță numai din momentul cînd „și Măria Sa, despre partea Măriei Sale jurămînt așa să știe și să se înțeleagă, ca atunci a se ține și a se păzi acel jurămînt să înceapă, cînd și arma împotriva vrăjmașului celui de obște în mîna se va lua".

Discuțiile cu trimișii speciali ai împăratului habsburg au fost duse de marele spătar Mihai Cantacuzino, fratele voievodului, și de Constantin Brîncoveanu, nepotul lor. Promițînd un ajutor de 6 000 ostași în vederea luptelor cu turcii, împăratul i-a cerut închinarea țării și un tribut anual de 75 000 taleri. Șerban Cantacuzino a refuzat să accepte aceste condiții și a insistat pentru încheierea unui tratat menit să ducă la obținerea independenței.

Dîndu-și seama că Leopold I pusese solid piciorul în Transilvania, Șerban vodă și-a îndreptat privirile spre Rusia, nădăjduind să fie ajutat de acolo pentru a înlătura primejdia ce plana asupra țării sale din partea Austriei. În acest scop, el a trimis la Moscova, încă de la începutul anului 1688, pe arhimandritul Isaia. Acesta trebuia să afle dacă țarii moscoviți doreau, într-adevăr, „să mintuiască de jugul turcesc neamul creștinilor ortodocși" sau urmăreau „să-și lărgească peste el împărăția". Totodată, solia avea misiunea să determine pe țarii Ivan V și Petru — viitorul Petru cel Mare — să treacă la organizarea unei acțiuni imediate pentru eliberarea popoarelor ortodoxe de sub turci. Este demn de menționat faptul că, în tratatul pe care solii lui Șerban Cantacuzino l-au încheiat la 28 decembrie 1688 (stil nou) cu țarii Rusiei, domnitorul muntean era considerat „voievod și suveran al tuturor ortodocșilor creștini", adică atît al acelor din nordul, cît și din sudul Dunării, ceea ce dezvăluie rolul pe care cei doi țarii îl atribuiseră lui Șerban vodă în organizarea luptei antiotomane din întreaga Peninsula Balcanică. Același rol îi era atribuit și de Leopold I, care, în proclamația sa din 7 septembrie 1687, adresată popoarelor creștine din Balcani, le chema „să se ridice împotriva otomanilor sub comanda lui Șerban". Acesta, la rîndul lui, declara că „nu se va opri cu oștile sale decît tocmai sub Adrianopole". N-a ajuns, însă, să-și pună în aplicare planul său de luptă, deoarece la 29 octombrie/9 noiembrie 1688, a murit, iar tronul Țării Românești a fost ocupat de Constantin Brîncoveanu. Meritul lui Șerban Cantacuzino este și acela de a fi trasat coordonatele politicii externe a celor trei țări române, deschizînd calea pe care o vor urma Constantin Brîncoveanu în Țara Românească și Dimitrie Cantemir în Moldova.

Incursiuni în arhivele britanice **STOLNICUL CONSTANTIN CANTACUZINO ȘI SCHIȚA ASEDIULUI CETĂȚII PETROVARADIN**

Dr. PAUL CERNOVODEANU

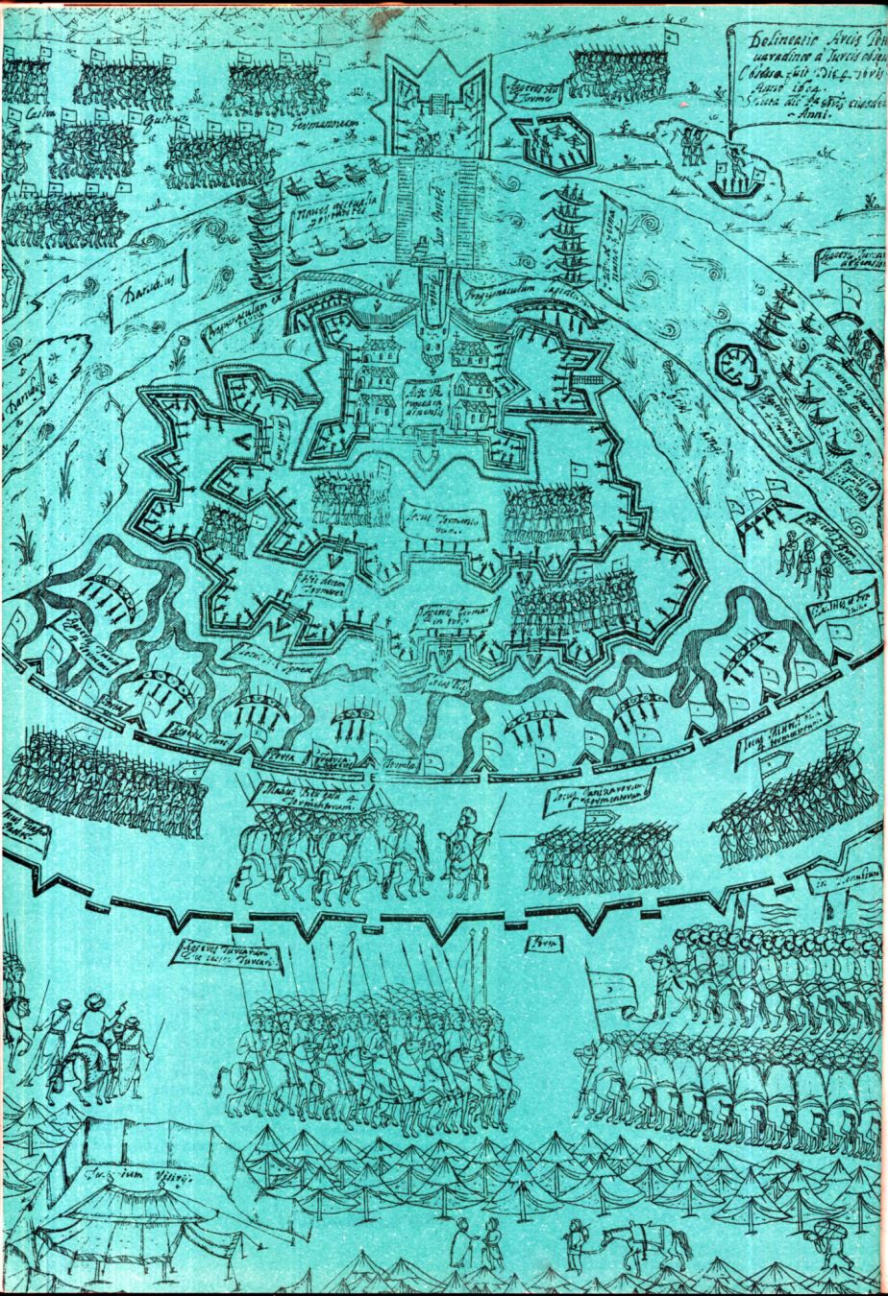
Bogata arhivă a lordului William Paget¹ — ambasador la Poarta otomană între 1693-1702 — pe care am avut prilejul s-o consult în anii trecuți la Biblioteca Școlii de Studii Orientale și Africane de pe lângă Universitatea din Londra, conține un număr însemnat de scrisori schimbate între diplomatul englez și inzeestratul cărturar român, stolnicul Constantin Cantacuzino. Între acestea, se află și o misivă redactată în limba italiană și expediată din București la 8 decembrie 1694, în care luminatul dregător al lui Constantin Brîncoveanu relatea corespondentului său despre înfrînirea avută cu secretarul Ambasadei britanice la Constantinopol, Georg Philipp Schreyer. În drum spre Londra, acesta din urmă trecuse prin Țara Românească. Într-un raport înaintat șefului său, la 7 decembrie 1694, el relatea că fusese foarte bine primit la curtea din București de către influentul sfetnic al lui Constantin vodă Brîncoveanu și găzduit chiar în chiliiile Mănăstirii Cotroceni, ctitorie a Cantacuzineștilor. Cu prilejul uneia din întrevederi, emisarul lui Paget văzuse în casa învățatului român o schiță cartografică de interes militar, înfățișând asediul cetății sîrbești Petrovaradin de către turci. Conflictul dintre aceștia și adversarii lor coaliizați în „Liga Sfîntă” (austriaci, poloni, venețieni și ruși) izbucnise în 1683, prin asediul nereușit inițiat de otomani asupra Venei. Fiind la curent cu preocupările ambasadorului englez și cu misiunea incredințată acestuia de către regele William III (1689-1702) de a înlesni o mediație de pace între cele două tabere, stolnicul dăduse dovadă de o desăvîrșită curtoazie, oferind în dar lordului Paget amintitul desen, pentru a se documenta asupra evenimentului pe care-l sugera. Donația este specificată la sfîrșitul scrisorii adresate de stolnic ambasadorului, la 8 decembrie 1694, în următorii termeni (redați în traducere românească): „Fiind Excelența Voastră încărcată și împodobită, pe lângă alte virtuți și de atîtea cunoștințe, cum am fost înștiințat și de dl. Giorgio Scherijer [Schreyer — n.n.], care văzînd la mine schița [cetății] de la Petrovaradin cu tabăra [turcească] din această campanie [desenată] dedesubt și zicîndu-mi că ar fi plăcută pentru curiozitatea Excelenței Voastre, cu toate că e un lucru mic și neînsemnat, totuși ca divertisment, iată că v-am trimis-o, dacă va binevoi Excelența Voastră s-o primească”. Pe marginea scrisorii, figurează și adnotarea în limba engleză prin care lordul Paget a confirmat primirea la 21 decembrie 1694, stil vechi, a misivei și a schiței.

Acest desen — rămas necunoscut tuturor cercetătorilor care au făcut investigații în arhiva Paget — figurează separat de corespondența menționată anterior, în dosarul 80, nr. 1 (VI/1) al amintitului fond. Pentru a îmbogăți patrimoniul cultural al țării noastre cu o piesă deosebit de valoroasă, am executat o copie xerox pentru Arhivele Statului din București.

Dar înainte de a înfățișa conținutul schiței și a ne referi mai pe larg la autorul ei, să vedem, în puține cuvinte, la ce evenimente se referă documentul respectiv.

¹ Vezi Magazin Istoric, nr. 12/1974.

Belincarie Anis
Invadunt a Jureis obis
C. 164. 1645
Anno 1645
S. 1645

Un asediator nehotărit

În cursul campaniei din vara anului 1694, trupele otomane aflate sub comanda marelui vizir Sürmeli Ali paşa, după ce şi-au asociat şi pe tătarii conduşi de hanul Selim I Ghirai (1692-1698), au iniţiat operaţii ofensive în regiunea Voivodinei sîrbeşti, dezlănţuind atacuri împotriva unor cetăţi de la Dunăre ocupate de austriaci. Unul din punctele vizate a fost Petrovaradinul (azi o suburbie a oraşului Novi Sad). În pofida sfaturilor date de adunţiunii săi, comandantul trupelor habsburgice, mareşalul conte Enea Silvio de Caprara, n-a ripostat prin contra-atacuri hotărîte, lăsîndu-se împresurat de turco-tătari (9 septembrie 1694). Datorită poziţiei fortăreţei Petrovaradin (aşezată într-un trînd al Dunării), el a putut menţine legătura cu malul stîng al fluviului, peste care şi-a trecut aproape întreaga cavalerie. Contactul s-a păstrat prin două poduri de lemn pázite de mici ambarcaţiuni şi de trupe auxiliare, comandate de generalul Ludwig von Herbeville. Garnizoana cetăţii asediate număra 20 000 infanterişti şi un mic corp de cavalerie alcătuit din 1 000 luptători, dispuşi înăuntrul fortăreţei şi în perimetrul ei extern de apărare, străjuit de un cîmp de mine şi de baterii de artilerie. Oastea inamică, numărînd în jur de 80 000 otomani şi 10 000 tătari şi dispunînd de 120 tunuri, a înconjurat fortificaţiile exterioare ale cetăţii din trei flancuri: comanda grupului atacator din dreapta a revenit lui Ibrahim Missirlizade paşa, a celui din mijloc — lui Mahmud paşa, beglerbeiu Rumeliei, iar a celui din stînga — lui Djafer paşa de Alep, secondaţi cu toţii de trupele de călăreţi spahii şi silahdari şi de tătari. Coordonarea tuturor operaţiilor a revenit comandantului suprem, marele vizir, al cărui cort fusese instalat în spatele dispozitivului de luptă al otomanilor. O flotilă alcătuită din 4 galere, 10 ambarcaţiuni mari, 30 fregate şi 60 şeice, a încercat să întrerupă legătura garnizoanei asediate cu trupele de cavalerie rămase pe malul stîng al Dunării, dar nu a izbutit din pricina barajului de foc deschis de tunurile austriacilor.

La scurtă vreme după înconjurarea fortăreţei, marele vizir a recurs la o strategie cîrtoasă: el a pus să se sape şanţuri în jurul metrezelor cetăţii şi a trecut în defensivă. În ziua de 19 septembrie, imperialii au primit ca întărituri 6 000 brandenburghezi, aflaţi sub comanda generalului Brandt, iar comandantul trupelor din Transilvania şi Banat, generalul Federigo Veterani, s-a pus în mişcare de la Lipova, în fruntea a 12 000 ostaşi, spre a veni în ajutorul celor asediaţi. Trupele garnizoanei de la Petrovaradin au trecut la contraatac sprijinite de un puternic baraj de artilerie şi au distrus prima linie a asediatorilor. Balanţa victoriei a început acum să incline net spre austriaci. Datorită şi timpului nefavorabil ivit la sfîrşitul lunii septembrie, cînd ploile torenţiale au inundat şanţurile

turceşti, îngreunînd aprovizionarea şi demoralizînd ostirea, marele vizir a hotărît să renunţe la asediarea cetăţii şi, la 1 octombrie 1694, s-a retras spre sud, întorcîndu-se la Belgrad.

Pasiunea cărturarului

Episodul asediului nereuşit al cetăţii Petrovaradin s-a înscris ca una dintre cele mai puternice înfruntări militare ale anului 1694, fiind consemnat nu numai în jurnale de campanie şi o serie de lucrări occidentale contemporane, dar şi în izvoare otomane. Evenimentul n-a putut scăpa, aşadar, atenţiei stolnicului Cantacuzino, care, după cum se ştie, urmărea cu mult interes desfăşurarea operaţiilor militare de pe diferitele fronturi de luptă ale războiului. De pildă, el poseda în biblioteca sa colecţia periodicului *Veridica raccolta de giornali di Buda sino alla pressa d'essa*, apărut la Veneţia în 1686, care nara prin texte şi gravuri fazele operaţiilor militare, care duseseră la căderea Budei în mîinile imperialilor, în 2 septembrie 1686. Între 1688-1703, stolnicul a fost abonant şi la gazeta vieneză de limbă italiană, *Il Corriere ordinario*, scoasă de Giovanni Van Ghelen iar între 1700-1703 şi la *Foglio*, hebdomadar din Fuligno, care insera numeroase ştiri de ordin politic, diplomatic şi militar din întreaga Europă. Fiul stolnicului, Răducanu, achiziţionase, în anii de învăţătură la Padova, două manuscrise de tehnică militară de la sfîrşitul sec. XVII, cu desene de fortificaţii, datorate artistului Evangelista Noni.

Interesul cărturarului român pentru luptele de la Petrovaradin apare, aşadar, firesc în contextul preocupărilor arătate. Schiţa cu asediul cetăţii respective, aflată în posesia sa, a fost desenată fie de el însuşi, după un crochiu făcut la faţa locului de un participant la asediu, fie sub directă lui îndrumare. Schiţa de 62/45 cm, lipsită de scară şi de alte coordonate geografice întîlnite în documentele cartografice occidentale contemporane, constituie mai mult o compoziţie figurativă, trasată în peniţă. Legenda ei sună astfel: *Delineatio Arcis Petrovaradinæ a Turcis obsessæ. Obsessa fuit Die 9 7bris Anno 1694. Soluta die P[rim]a a 8bris eiusdem Anni* („Desenul cetăţii Petrovaradin asediată de turci. A fost asediată din ziua de 9 septembrie 1694. Mîntuită în ziua de 1 octombrie a aceluiaşi an”). Fortăreaţa asediată este reprezentată în centru, în forma unui poligon neregulat, apărat de două pinze succesive de ziduri. Atît forţele asediatorilor, cît şi cele ale apărătorilor sînt indicate cu mare precizie.

Cu totul remarcabile, în acest desen, sînt mai ales miniaturile; alcătuite cu multă migală, ele completează ansamblul detaliilor de ordin militar. Austriacii sînt înfăţişaţi cu tricornul pe cap şi puştile înălţate ca la paradă, pe umărul drept, într-o poziţie rigidă, specifică scenelor de masă din frescele noastre bisericeşti; la fel apare şi cavaleria imperială. Reprezentarea ienicerilor, a spahiilor şi a tătarilor este mai vie, personajele sînt mai diferenţiate, iar atitudinea, într-un fel, mai

degajată. Redarea imaginilor clădirilor și capelilor din interiorul fortăreței asediate trădează o anume influență ecleziastică, ceea ce ne face să credem că autorul schiței a fost un personaj familiarizat cu canoanele artei tradiționale. Este, totodată, important de precizat că detaliile de ordin topografic ale schiței analizate coincid perfect cu planul de situație al cetății Petrovaradin din timpul asediului, ridicat de cunoscutul învățat italian Luigi Ferdinando Marsigli.

Autor sau îndrumător?

Precizia elementelor topografice, indicarea pozițiilor forțelor militare ale combatanților ne indică faptul că autorul desenului a fost un participant la asediu, din cadrul taberei otomane. Ne îndreptățește la această constatare nu numai maniera de execuție a schiței, dar și precizia cu care este indicată poziția trupelor turco-tătare, numele căpeteniilor, numărul gurilor de foc ș.a., pe cînd pentru adversari indicațiile sînt mult mai vagi, mișcările de trupe mai aproximative, denumirea regimentelor și a comandantilor ignorată etc. Așadar, acest personaj neidentificat, prezent la Petrovaradin, a transmis stolnicului Cantacuzino, interesat de evoluția situației de pe teatrul de război, o cîrnă a schiței asediului, care, evident, a fost prelucrată îie de cărturarul român, fie sub îndrumarea sa, de un alt desenator, și completată cu explicațiile necesare în limba latină. Un argument în favoarea paternității sau cel puțin a participării într-un fel oarecare a stolnicului la executarea acestei schițe este și faptul că toate însemnările în limba latină ce figurează în desen au fost făcute de aceeași mină, care a scris corespondența adresată de cărturarul român lordului Paget, între anii 1694-1701. Scrișul pare a fi foarte asemănător, dacă nu identic și cu acel al însemnărilor în limba latină ce figurează în caietul de studii al stolnicului Cantacuzino din anii de învățătură petrecuți în Italia (1667-1669) și de mai târziu. Pe de altă parte, se știe că învățatul sfetnic al domnului Țării Românești avea solide noțiuni de cartografie, deoarece în răstimpul 1694-1699 el a ridicat și harta principatului muntean pe care a tipărit-o la Padova, în 1700, în colaborare cu Ioan Comnen, fost medic la curtea lui Constantin Brîncoveanu. Pasiunea stolnicului pentru cartografie mai este dovedită și prin prezența în biblioteca sa a colecției de hărți tipărită la Roma de Giovanni Giacomo de Rossi sub titlul *Mercurio geografico...*, ca anexă la opera geografului francez Michel Antoine Baudrand, *Geographia ordine litterarum disposita* („Geografia ordînită în ordinea literelor alfabetului”), în două volume apărute la Paris, 1681-1682, lucrare aflată și ea în biblioteca învățatului român, pe lângă alte extrase din *Lexicon geographicum* ale aceluiași Baudrand (Padova, 1674), *Atlas novus* al fraților Wilhelm și Johannes Blaeu (Amsterdam, 1628) etc.

NEAMURI ȘI TRIBURI TRACICE

(Urmare din p. 22)

un ținut întins și ajunseră pînă la Zidurile cele Mari, cale de ceva mai mult de o zi depărtare de Bisaltia. Nu mult după aceea oastea romană se luă pe urmele năvălitorilor și se întinși cu o parte din ei; se încăierară pe neașteptate și (românii) îi puseră pe fugă”.

Bisaltii

Neam care a dat numele ținutului Bisaltia (după Herodot), aliat pe ambele maluri ale fluviului Strymon (azi Struma, în Bulgaria și Grecia). Bine plasați în apropierea celebrelor mine din Pangeu, bisaltii au emis, între circa 500 și 480 î.e.n., octodrahme de argint de 25-29 g, avînd reprezentat pe avers un călăreț în picioare lîngă calul său, ținînd în mînă două lănci lungi, iar pe revers un pătrat adîncit, împărțit în patru sectoare. Pe aversul unor exemplare era gravată, în litere grecești, legenda BISALTIKON. Asemenea monede au fost găsite, alături de altele, în mai multe locuri importante ca cele descoperite la Stip, în sudul Iugoslaviei, pe coasta Asiei Mici (Iordan lîngă Bostra și Massay, în nordul Feniciei), în apropiere de Ecbatana (Hamadan, în Iran), sau în Egipt.

În vremea celui de-al doilea război medice (sec. V î.e.n.) bisaltii au avut o atitudine favorabilă față de greci și ostilă față de persani. Știm aceasta de la Herodot, care ne povestește o cîmplită întâmplare: „În același ținut, regele trac care domnea peste bisaltii și creșteni săvîrși un lucru neobișnuit de crud. Cum el însuși făcuse cunoscut lui Xerxes că nu se învola să-l fie rob și pribegi pe înălțimile munților Rodopi, asiljerea nu îngrădii nici copiii sărăci pe a pornească o război împotriva Eladei. Aceștia însă, fie din îndrăgălnicie, fie din dorința fierbinte de a vedea războiul, îi însoțiră pe persi. Cînd se întoarseră acasă, tuturor celor șase care scăpaseră sără și nevătmății tatăl lor le scoase ochii pentru că vină cu-auvut”.

După cum ne spune Tacitide bisaltii și triburile tracie învecinate locuiau în cetăți mici, iar dacă este așa, dăm crezare lui Herodot, măcar pentru perioada veche, nu agricultura ar fi fost ocupația lor de predilecție, ci, așa cum par să confirme și cîteva versuri din Virgiliu (Georgicele), mai degrabă creșterea vitelor. Ceva mai tîrziu încă ținutul locuit de ei apare la Titus Livius ca „bogat în cereale și metale”. În vremea regilor macedoneni Alexandru I (495-454 î.e.n.) și Perdiccas (451-414 î.e.n.), se presupune că bisaltii ar fi făcut parte din regatul Macedoniei. Marile interese care se învecinaseră și se ciocneau în zona bogatelor mine din munții Pangeu, rivalitate de thasienși de atenienși, au făcut ca dominația politică macedoneană în regiunea de la gurile fluviului Strymon să fie adesea amenințată, suveranii macedoneni Filip II (350-336 î.e.n.) și Alexandru cel Mare (336-323 î.e.n.) avînd de luptat cu triburile de aici.

De la Titus Livius, aflăm că, după victoria romană de la Pydna (168 î.e.n.) Bisaltia întreagă, „locuită de bisaltii, bărbăți foarte curajoși”, a intrat în alcătuirea primei regiuni a Macedoniei „libere”.

Zaielii

Trib tracie, așezat, de asemenea, prin apropierea munților Pangeu. A emis monede de argint cu o greutate de 9,16 g purtînd pe avers imaginea unui centaur răpînd o nimfă și o legendă, cu caractere grecești: ZEIELON. Reprezentanți asemănători — un satir răpînd o nimfă — înălțim și pe alte monede găsite în aceeași zonă și pe care unii cercetători le consideră ca fiind emise de un trib tracie anonim. Se pare că este vorba de emisiuni thasienice. Așa cum am mai arătat, thasienii au manifestat interes față de sudul Traciei în general și de zona minelor din Pangeu în special. Imixtiunea lor în aceste regiuni este de natură să explice atât difuziunea acestor monede, cît și asemănările iconografice dintre ele și cele ale zaielilor.

Gh. POENARU BORDEA

¹ Vezi Magazin Istoric, nr. 10/1976.

Recentul Congres internațional de traco-logie, care și-a desfășurat lucrările în Capitala țării noastre între 4-10 septembrie 1976, a fost întâmpinat și printr-o bogată activitate editorială. Oaspeții de peste hotare, participanții români, toți cei care au urmărit lucrările congresului au avut la dispoziție, în acele zile, un important număr de noi volume, reunind cele mai recente studii ale cercetătorilor români consacrate istoriei străvechi a tracilor, a ramurii lor nordice geto-dacii.

Dintre aceste lucrări, prezentăm cititorilor noștri pe cele pe care, până în momentul închiderii numărului de față, le-am primit la redacție.

● THRACO-DACIA.

352 pp., 48 lei; lucrare publicată sub îngrijirea lui Constantin Preda, Alexandru Vulpe și Cicerone Poghiric (secretar de redacție Adriana Stoia) cuprinde peste treizeci de studii de istorie, arheologie și lingvistică consacrate principalelor probleme ale cercetărilor traco-logice în România. Cuvântul înainte este semnat de prof. dr. Mihnea Gheorghiu, președintele Academiei de Științe Sociale și Politice a Republicii Socialiste România.

● Tot o culegere de studii reprezintă și volumul **ASSIMILATION ET RÉSISTANCE À LA CULTURE GRÉCO-ROMAINE DANS LE MONDE ANCIEN** (Asimilare și rezistență la cultura greco-romană în lumea antică), 552 pp., 44 lei, apărut sub îngrijirea acad. prof. D. M. Pippidi, președintele Federației internaționale a asociațiilor de studii clasice, în Editura Academiei

R.S.R. în colaborare cu editura pariziană Les Belles Lettres. Lucrarea reunește materialele prezentate în cadrul celui de-al VI-lea Congres internațional de studii clasice, care a avut loc la Madrid, în septembrie 1974.

● **Monografia CULTURA COTOFENI** (216 pp., 34 lei), de Petre I. Roman este consacrată uneia din culturile caracteristice epocii de tranziție de la neolitic la epoca bronzului din România; lucrarea reprezintă prima sinteză științifică asupra acestei teme, contribuție importantă la studiul începuturilor istoriei traco-geto-dacilor.

● **AȘEZAREA DACICĂ DE LA ARPAȘU DE SUS** (112 pp., 8,25 lei), monografie semnată de **M. Macrea** și I. Glodariu, înfățișează rezultatele cercetărilor arheologice efectuate în această localitate transilvăneană, unde au fost descoperite vestigiile uneia din numeroasele așezări fortificate, caracteristice statului dac.

● Unui alt moment din istoria Daciei îi este consacrat volumul lui D. Protase, intitulat **UN CIMITIR DACIC DIN EPOCA ROMANĂ LA SOROPU DE CIMPIE** (112 pp., 25 lei), prima prezentare monografică a unui complex arheologic autohton din Dacia romană; cartea oferă noi date documentare pentru explicarea procesului complex și de lungă durată, a etno-genezei românilor și continuității în Dacia.

● **INSCRIPȚIILE GRECEȘTI ȘI LATINE DIN SECOLELE IV-XIII DESCOPERITE ÎN ROMÂNIA** (440 pp., 43 lei), lucrare semnată de Emilian Popescu, cu o prefață de D.M. Pippidi, prezintă toate măturile epigrafice, în cele două limbi antice, cu o vechime de 7-16 veacuri, descoperite în țara noastră; emanate direct de la populația daco-romană, aceste inscripții sînt elemente de incontestabilă valoare, ce atestă odată în plus continuitatea vieții poporului român pe teritoriul patriei noastre.

Volumele menționate au apărut în Editura Academiei Republicii Socialiste România.

● **Lucrarea NOI, TRACII** (324 pp., 16 lei), de I. C. Drăgan, publicată de Editura Scrius Românesc din Craiova, al cărei prim volum a fost lansat în zilele congresului, prezintă, într-o viziune personală istoria străvechi a tracilor și a dacilor de la începuturi și pînă în epoca marcată de domnia lui Decebal.

● Tot în preajma congresului, au apărut și numerele curente a două dintre revistele editate de Academia de Științe Sociale și Politice și tipărite de Editura Academiei R.S.R.: **STUDII ȘI CERCETĂRI DE ISTORIE VECHE ȘI ARHEOLOGIE** (194 pp., 25 lei), tomul XXVII, nr. 3 (iulie-septembrie), 1976 și, respectiv, **DACIA, REVUE D'ARCHÉOLOGIE ET D'HISTOIRE ANCIENNE** (312 pp., 80 lei), tomul XX, 1976.

MIHAIL FRUNZE

UN STRATEG AL REVOLUȚIEI

ALEKSANDR SAPSAI

În toată noaptea, un tânăr ciocăni ușor la fereastra unei case cufundate în întuneric.

**„Am adus manifeste și arme”,
șopti el când ușa se deschise
și în prag apără bolșevicul
Flodor Afanasiev.**

**Vizitatorul nocturn, vesel,
cu privirea deschisă,
era Mihail Frunze, trimis special
al organizației bolșevicilor din Moscova.¹
Era în primăvara furtunosului an 1905.**

**Rusia se ridicase la luptă
împotriva aristocrației.**

**„Moarte sau libertate” —
cuvîntul de ordine al muncitorilor
din Petersburg — se răspîndise
în întreaga țară, cuprinzînd
și „leagănul textilelor”,
„Manchester-ul rusesc”,
cum era numit pe atunci Ivanovo-Voznesensk,**

(astăzi Ivanovo).

**În țesătorile orașului,
condițiile de muncă erau deosebit de grele,
iar muncitorii primeau
un salariu de mizerie.**

Născut în 1885 în localitatea Pișpek din Asia Centrală (oraș care azi îi poartă numele), Frunze² își formulase, încă din anii de liceu, crezul revoluționar: „Să cunosc cît mai bine legile care guvernează mersul istoriei, să mă adîncesc în realitate, să mă confund cu clasa cea mai înaintată a societății moderne, clasa muncitoare, cu gîndurile, speranțele și lupta sa, să transformăm totul radical, iată obiectivul vieții mele”.

În 1904, cursant la Școala politehnică din Petersburg, Frunze a intrat în rîndurile Partidului Muncitoresc Social-Democrat din Rusia, aderînd la aripa bolșevică a acestuia. El s-a dăruit activității revoluționare, participînd la reuniunile politice ale studenților și făcînd propagandă printre muncitori. Poliția l-a expulzat din oraș. Așa a debutat Mihail Frunze în viața plină de primejdii a unui revoluționar de profesie.

Sosit, în 1905, la Ivanovo-Voznesensk, Frunze a luat parte activă la organizarea grevei țesătorilor, care avea să intre în istorie. La 12 mai, toate războaiele de țesut din întreprin-

¹ Articolul și ilustrația sînt reproduse după revista *Sputnik*, editată de Agenția de presă Novosti (Moscova).
Titlul și subtitlurile aparțin redacției *Magazin Istorie*.

² După mărturiile militanților revoluționari români Alexandru Frunză, se pare că acesta a fost înrudit cu Mihail Frunze (vezi și revista *Anale de Istorie*, nr. 3/1976).

derile oraşului s-au oprit din lucru. Coloanele de manifestanţi s-au îndreptat spre piaţa centrală, unde Mihail Frunze li s-a adresat de la o tribună improvizată: „Destul! Momentul a venit! Nu ne putem bizui decât pe noi înşine. E timpul să începem lupta pentru o viaţă mai bună!”.

În zilele grevei ţesătorilor din Ivanovo-Voznesensk s-a născut primul Soviet de deputaţi ai muncitorilor din Rusia, exponent al puterii muncitoreşti din oraş. Frunze a comandat detaşamentele de luptă ale Sovietului care aveau menirea, după spusele lui, „să devină nucleul viitoarei armate revoluţionare a poporului răsculat”.

Îşi închipuise oare, în acele zile, că el avea să comande, mai târziu, această armată a poporului răsculat?

Ţarismul a reuşit să înăbuşe prima revoluţie rusă şi a declanşat represalii sălbătice. Arestat şi aruncat în închisoare, Frunze a fost condamnat la moarte prin spînzuraătoare. În fiecare noapte, din încăperea rezervată celor osîndiţi la pedeapsa capitală era scos cîte un deţinut, pentru a fi executat. Şi de fiecare dată, acelaşi gînd obsedant: „Cine va fi următorul?” În acele zile şi nopţi, Frunze a început să înveţe limba engleză. „La ce-ţi foloseşte? era întrebare. Cîrînd-ţi vine rîndul la spînzuraătoare”. „Deocamdată sînt în viaţă, răspundea el, şi, atît cît voi trăi, voi munci”.

Protestele împotriva condamnării la moarte a revoluţionarului Frunze s-au transformat într-o acţiune energetică, ce a cuprins întreaga ţară. Sub presiunea opiniei publice, pedeapsa a trebuit să fie comutată în zece ani de muncă silnică. Viaţa îi fusese cruţată, dar nu şi sănătatea. În deportare, Frunze s-a îmbolnăvit de tuberculoză.

După mai multe încercări nereuşite, dirzul revoluţionar a izbutit, în 1915, să evadeze.

Un plan riscant

Revoluţia burghezo-democratică din februarie 1917 l-a găsit pe Frunze la Minsk. În acest oraş el a participat la crearea Sovietului de deputaţi ai muncitorilor şi soldaţilor, a organizat miliţia muncitorească, a editat un ziar bolşevic. Cînd la Moscova a izbucnit insurecţia armată, Frunze a sprijinit proletariatul moscovit cu un detaşament de 2 000 muncitori, comandat de el, şi a luat cu asalt hotelul „Metropol”, unul din centrele de rezistenţă ale burgheziei.

Poate că această acţiune, executată strălucit, a determinat, în mare măsură, soarta lui Frunze, cariera sa militară.

În plin război civil, în timpul intervenţiei străine, partidul l-a trimis în sectorul cel mai important, în calitate de comandant al trupelor care luptau împotriva armatelor amiralului ţarist Kolceak, care se proclamase „guvernator suprem al Siberiei”. În primăvara anului 1919, în acest sector situaţia era extrem de gravă: Kolceak, venind dinspre Ural, se apropia de Volga, cu intenţia de a face jonc-

ţiunea cu trupele generalului alb-gardist Denikin. Iată de ce Lenin aprecia că, pentru victoria revoluţiei, era absolut obligatoriu ca trupele roşii să ocupe regiunea Ural încă înainte de venirea iernii.

Ca organizator al contraofensivei, Comitetul Central al partidului l-a desemnat pe Mihail Frunze. Acesta a hotărît să-şi concentreze trupele şi să atace armatele albe din flanc, divizîndu-le şi nimicindu-le parte cu parte.

Planul era riscant. Unii specialişti şi-au exprimat părerea că armata roşie ar fi incapabilă nu numai să declanşeze o ofensivă, dar chiar să-i ţină piept lui Kolceak, sugerînd o retragere la adăpostul Volgăi, acest obstacol natural care ar opri inamicul. Pînă şi şeful statului major al lui Frunze, fostul general ţarist Fiodor Noviţki, care se alăturase revoluţiei, considera că masarea într-un singur sector, în detrimentul altora, a grosului forţelor armate, prezenta riscuri.

— Dar dacă în acest timp albi ocupă oraşele Uralsk şi Orenburg? l-a întrebare el pe Frunze.

— Nu vor reuşi. Uralsk şi Orenburg sînt centre muncitoreşti, proletare, cu puternice tradiţii revoluţionare. Albi nu vor putea cucerii aceste fortăreţe.

— De ce aţi hotărît să loviţi în primul rînd aripa în care se află Armata 6 albă?

— Pentru că ea se compune din ţărani mobilizaţi cu forţa, care nu vor să lupte împotriva puterii sovietice.

Realizarea planului strategic al lui Frunze — prima operaţie de anvergură din viaţa sa — a început la 28 aprilie 1919. Toate prevederile lui s-au împlinit întocmai. Albi n-au izbutit să pătrundă în stepele Fluviului Volga. Mai mult, armata roşie l-a izgonit pe Kolceak din Ural şi Siberia.

Împotriva „Baronului negru”

După o inspecţie a trupelor sale, baronul Vranghel a consemnat următoarele: „Am inspectat dispozitivele fortificate din Perekop¹ şi am constatat că pentru apărarea Crimeii s-a făcut tot ceea ce era omeneşte posibil să se facă. Isturile sînt invulnerabile. Frunze va ataca toată iarna şi-şi va sacrifica armata la Perekop!”.

În 1920, Perekop era o fortăreaţă a albilor. În Crimeea, armata generalului Vranghel, supranumit „Baronul negru”, pregătea ofen-

(Continuare în p. 45)

¹ Perekop — istm care leagă Peninsula Crimeea de continent, separînd Golful Karkiniţki (din Marea Neagră) de Imanul Sivas. Are o lungime de aproximativ 30 km şi o lăţime între 8 şi 23 km.

Itinerar istoric

MOSCOVA, KIEV, EREVAN

I. DRAGOMIRESCU

Moscova își întâmpină oaspeții impresiionându-i încă din primul moment cu atributele specifice unei strălucite metropole: forfota zecilor de mii de automobile pe marile bulevarde, cvartalele de locuințe masive, impozante, animația mulțimilor de pe străzi și din magazine. Dar vatra marelui oraș este Kremlinul; aici bate inima țării, a întregului popor sovietic.

La Moscova, prima vizită o fac la Kremlin, unde se găsesc unele din cele mai importante monumente istorice și de artă din U.R.S.S. Prima mențiune documentară despre Moscova apare în 1147, într-o cronică. Mai târziu, în secolul XIV, Moscova devine, treptat, centrul cultural al statului centralizat rus în formare. În acest veac, apar primele palate și biserici din piatră albă, durate de meșteri iscușiți, cum a fost Vasili Ermolin. Sub domnia marelui cneaz de Moscova, Dmitri Donskoi (1359-1389), Kremlinul este întărit cu ziduri trănice din piatră (1367).

Din acest veac, dar mai ales din cel următor, Kremlinul păstrează splendide monumente istorice și de artă. În această perioadă sînt înălțate noile ziduri ale Kremlinului (cele actuale); meșteri iscușiți — ruși și italieni — durează catedrale și palate de o rară frumusețe arhitectonică, în care se îmbină arta tradițională autohtonă cu cea străină. Cea mai veche catedrală din incinta Kremlinului este Blagoveșcenski Sobor, clădită în sec. XIV-XV; o parte din picturi îi aparține marelui artist plastic rus Andrei Rubliov. Un alt monument istoric remarcabil datînd din acea perioadă este Catedrala Uspenski Sobor. Tot din sec. XV datează și Catedrala Sf. Mihail, denumită și Necropola țarilor. În incinta Kremlinului, vizităm și palatele Granovitaia (sec. XV-XVI) și Teremnoi Dvoret (sec. XVII), precum și clădirea Senatului (sec. XVIII).

Parcurgem apoi, cîteva încăperi în care a trăit și a lucrat V.I. Lenin. Mobilate simplu,

auster, biroul în care Vladimir Ilici a vegheat asupra destinului revoluției socialiste și al poporului sovietic, ca și apartamentul în care a locuit, vădese o singură risipă: miile de cărți, în limba rusă și în cîteva alte limbi, care au alcătuit biblioteca genialului conducător. Obiectele sale personale, darurile făcute de muncitori și țărani, fotografii, manuscrise — nemîșcate de peste cinci decenii — redau atmosfera în care a muncit și a trăit, aici, în Kremlin, V.I. Lenin.

La Moscova, prin bunăvoința gazdelor, am avut prilejul să-l întîlnesc pe academicianul I. Minț. Venerabilul și distinsul savant, vechi colaborator al revistei **Magazin istoric**, mi-a vorbit despre modul cum se pregătesc istoricii sovietici pentru întîmpinarea celei de-a 60-a aniversări a Marii Revoluții Socialiste din Octombrie. Cît privește activitatea științifică personală, savantul sovietic mi-a declarat că lucrează la cel de-al patrulea volum al Istoriei Marii Revoluții Socialiste din Octombrie.

Despre Kiev, capitala R.S.S. Ucraineană, oraș cu aproape două milioane de locuitori, înălțat pe ambele maluri ale Niprului, legenda spune că ar fi fost fondat de trei frați: Kyi, Șcek și Koriv și sora lor Lybedi, așezarea luînd numele primului dintre ei. Documentar, localitatea este consemnată în sec. VI; la sfîrșitul veacului IX, orașul era capitala primului stat rus, Rusia kieviană.

Amănunte despre istoria veche a acestui oraș mi-au fost relatate de către directorul Institutului de arheologie al R.S.S. Ucraineană, Ivan Ivanovici Artiomenko. Cu deosebită amabilitate, savantul sovietic mi-a vorbit despre cele mai recente descoperiri ale arheologilor ucraineni în legătură cu istoria veche a Kievului: construcții laice și de cult, sistemul urbanistic etc.

Important centru politic, economic și cultural al vechii Rusii, Kievul are numeroase monumente unice prin frumusețea și valoarea lor istorică și artistică. Vizitez pe cel mai vechi dintre ele, Catedrala Sfânta Sofia, o clădire maiestuoasă cu 13 cupole, înălțată în 1036, în timpul domniei lui Iaroslav Vladimirici Înțeleptul (1019-1054).

Cel mai interesant și mai valoros complex arhitectonic și istoric din oraș este Lavra Kiev-Pecerskaia, care datează din sec. XI. Mănăstirea Pecerskaia — operă a arhitectului kievian Stepan Kovnir — se remarcă prin decorația splendidă a pereților și frontoanelor. Lavra a fost de-a lungul secolelor un important centru cultural, posedind o tipografie unde au fost tipărite numeroase cărți. În incinta Lavrei am mai vizitat tipografia, Muzeul de obiecte istorice prețioase, care cuprinde exponate din metale și pietre prețioase din sec. VII î.e.n. — XIX e.n., precum și Muzeul de artă populară decorativă.

Pe o lespede de piatră, descoperită cu ocazia unor săpături în estul orașului Erevan, capitala R.S.S. Armenia, s-a păstrat următoarea inscripție cu caractere cuneiforme relativ la perioada fondării acestei localități: „Cu ajutorul zeului Halda și măreției lui Arghisti, fiul lui Menua, a fost construită această minunată cetate, numită Ereboni”. Inscripția atestă vechimea de peste 2 700 ani a Erevanului, regele Arghisti domnind între anii 785-753 î.e.n. Mândria orașului și a întregii culturi armenice este Matenadaranul Mesrop Maștot, unul din cele mai mari depozite de manuscrise antice din lume, cuprinzând peste 11 000 manuscrise din domeniul istoriei, filozofiei, dreptului, literaturii, medicinei, matematicii etc.

Țară cu străveche civilizație și cultură, Armenia sovietică — supranumită și „muzeul în aer liber” — impresionează pe vizitator prin cele aproximativ 4 000 monumente de mare valoare istorică și artistică. Vizităm orașul Ecimiadzin, în care există una din primele biserici creștine din lume, clădită în anul 305. Tot în această localitate, se mai află alte trei lăcașuri de cult: Ripsime, Gaiane și Sogakat, înălțate în secolele următoare. Pornind din Erevan spre vest, ajungem în localitatea Garni, unde se află un templu antic și vechea cetate de scaun a regilor armeni de odinioară, din care se mai păstrează zidurile celor mai importante edificii. Continuându-ne drumul, poposim la complexul mănăstiresc Gheghard (sec. XII-XIII), situat pe panta muntelui. Edificiile impresionează prin dantelăria sculpturilor în piatră, artă în care meșterii armeni sînt neîntrecuți.

...Avionul ne poartă înapoi spre patrie. Încet, încet, pămînturile pe deasupra cărora zburăm se estompează. În memorie rămîn însă vii, imaginile străvechilor monumente istorice vizitate, mărturie a spiritului creator al celor care și-au avut vatra în marea țară vecină și prietenă.

MIHAIL FRUNZE — UN STRATEG AL REVOLUȚIEI

(Urmare din p. 43)

siva împotriva Republicii sovietelor. Aprovisionate cu arme și muniții de puiterile străine, trupele lui Vranghel erau ultima lor speranță în lupta împotriva Rusiei sovietice.

Mihail Frunze a primit misiunea de a înfrunta armata „Baronului negru”, de a o înfringe înainte de căderea iernii și de a-i izgoni pe albi din Crimeea. Atacul trebuia dat asupra unui sector îngust, bine întărit. Frunze și-a întocmit planul bizuindu-se pe faptul că flancul stîng al inamicului — așa-numita Peninsula Lituaniană — era punctul cel mai slab al apărării lui Vranghel. Albi îi acordaseră mai puțină atenție, nutrind convingerea că apele limanului Sivaș erau un obstacol suficient de sigur. Or, Frunze a hotărît să-și concentreze atacul tocmai asupra acestei zoșe, cu atît mai mult cu cît un vînt de la apus împinsese înspre Marea de Azov apele Sivașului, scăzîndu-le considerabil nivelul.

În noaptea de 8 noiembrie, respectînd cu strictețe itinerarul indicat dinainte de cerceșii, unitățile roșii au început trecerea peste vadul Sivașului, învăluit într-o ceață groasă. Un nechezat de cal sau un clinchet metalic tulbura, din cînd în cînd, liniștea nopții și atunci ostașii se tupilau în gropile pline cu apă mlaoasă. Pe la ora 2, primele unități roșii au ajuns la Peninsula Lituaniană. S-au auzit focuri de armă...

Cucerind această peninsulă, trupele lui Frunze și-au continuat înaintarea, amenințînd să încercuiască principalele fortificații inamice. În fața acestei situații, albi au părăsit istmul. Porțile spre Crimeea se deschiseseră armatei lui Frunze. Nu peste mult timp, rămășițele trupelor lui Vranghel au căutat scăpare la bordul navelor, pentru a fugi în străinătate, dar o parte din ele a preferat să se predea. Cu acest prilej, într-un ordin de zi, Frunze a amintit ostașilor săi că trebuiau să se poarte loial față de prizonieri. „Ostașii roșii sînt necruțători numai cu dușmanii, se spunea în ordinul de zi. Cu învinșii sînt adevărați cavaleri”.

După terminarea războiului civil, lui Frunze i s-a încredințat comanda forțelor armate ale Republicii Sovietelor în Ucraina și Crimeea. În 1925, partidul l-a numit comandant al tuturor forțelor armate ale U.R.S.S.

Mihail Frunze a murit la 31 octombrie 1925, în vîrstă de 40 ani. A rămas însă vie amintirea acestui revoluționar de profesie, organizator al armatei sovietice, unul din creatorii științei militare sovietice.

ANDRÉ MALRAUX PE DRUMURILE ISTORIEI

CRISTIAN POPIȘTEANU

Motto:

„M-am aflat întotdeauna sub o dublă dominație: a demonului Artei și al Istoriei. Artă este aceea care a statornicit întâlnirile mele cu Istoria”.

ANDRÉ MALRAUX

Intrat în legenda secolului nostru, André Malraux — care împlinește la 3 noiembrie 75 ani — a rămas și rămâne în și mai mare măsură una din cele mai vibrante conștiințe ale acestuia: scriitorul — combatant împotriva fascismului și opresiunii, luptătorul declarat al cauzelor înalte ale libertății și progresului, neobositul soldat pe drumurile omului și omenirii, spre o lume mai dreaptă și mai bună. Inspirat și profund implicat în realitățile contemporane, Malraux exprimă prin talentul, originalitatea și complexitatea operei sale nu numai vigoarea conștientă a condiției umane a secolului XX, ci și — sau poate, mai ales — realitatea sa istorică care depășește prin tragismul, măreția și saltul revoluționar produse în existența maselor, tot ceea ce trecutul popoarelor a încrustat în cronici.

De fiecare dată când am avut cîntea de a mă afla la Palais Royal (devenit pentru prima oară sub André Malraux lăcaș al Ministerului Culturii al celei de-a V-a Republici), în același birou al lui Napoleon Bonaparte, istoria era flacăra convorbirilor. Fie că m-a reținut cinci minute sau aproape două ore, reperele istoriei jalonaș gîndurile acestui personaj de legendă care, în toată complexitatea și contradicțiile personalității sale, aparține deopotrivă republicii artelor și imperiului acțiunii. Prima dată mi-a vorbit despre acel Cavalier al speranței din Rezistența antifascistă franceză, Jean Moulin, și al său martiriu; a doua oară erau în discuție evenimentele celui Mai fierbinte '68 la ale cărui implicații și consecințe Malraux a meditat îndelung; apoi, după demisia generalului de Gaulle de la președinția celei de-a V-a Republici, în mai 1969, ne-am regăsit vorbind despre trecutul, prezentul și viitorul Franței și Europei, despre independența națiunilor — pe care Malraux o consideră o mani-

festare fundamentală a vieții internaționale — și despre pluralitatea civilizației lor; în sfîrșit, ultima oară, în austeritatea și intimitatea reședinței sale de lingă Paris, castelanul domeniului Valmorin, vădînd o tonifiantă și molipsitoare robustețe spirituală, nu a pregetat să elogieze revoluția adusă de teoriile lui Marx în științele istorice și de Darwin în cele biologice, nu fără a mă avertiza asupra amploarei contradicțiilor epocii contemporane și a multiplicării semnelor de întrebare pentru lumea viitorului. O nedezmințită simpatie pentru România care începe de la Brâncuși și mănăstirile moldovenești și ajunge într-o lucidă admirație la folclorul nostru fabulos și la istoria noastră multidimensională, mi-a fost cu delicatețe împărtășită, însoțită de constantul regret de a nu ne fi vizitat¹.

Și ce sînt scrierile lui Malraux, de la Condiția umană la Speranță, de la Cuceritorii la Calea regală, dacă nu istorie ardentă, mai mult sau mai puțin turnată în tiparele ficțiunii, istorie recoltată din prima jumătate a acestui veac al tuturor posibilităților?

Și ce sînt Antimemoriile sale — volumele apărute și cele care vor fi citite abia după moartea sa — decît un lung și înțelegător comentariu asupra întîmplărilor istoriei aceluiași secol și a numeroaselor misiuni cu care generalul de Gaulle l-a investit pe ministrul său?

Și ce este această „Legendă a secolului”, insolitul film în care un singur erou povestește mîlloanelor de telespectatori un singur subiect, istoria — decît o mărturie îndelungată a pasiunii sale pentru istorie?

Și ce este însăși această viață (care a inspirat recent și o carte scrisă de Pierre Galante cu un titlu afit de binevenit *Quel roman Malraux, que sa vie*), trăită în focul afitor vir-

¹ Vezi *Magazin Istorie*, nr. 7-8/1969; 1/1975.

Generalul de Gaulle însoțit de André Malraux, urcând scările Operei din Paris, la un spectacol de gală

tejuri, dacă nu o măsură a angajării scriitorului în istorie? Și chiar studiile sale despre artă nu sînt decît tot istorie travestită în exegeze plastice, de pictură, desen, gravură sau sculptură.

André Malraux a trecut la 3 noiembrie de 75 ani. A trăit aproape cît și secolul nostru. Este o adevărată înrudire de singe. Ne-am străduit să oferim cititorilor revistei Magazin istoric cîteva pagini revelatoare despre acest om al secolului și istoriile sale. Prezența lui Malraux în diferite puncte ale globului — de la China revoluționară la războiul civil din Spania — i-a înconjurat tra-seul de enigme, niciodată pe deplin descifrate.

Nu mai puțin anii celui de-al doilea război mondial, cînd André Malraux a devenit colonelul Berger, unul dintre eroii Rezistenței antinaziste. Nu mai puțin primul deceniu al celei de-a V-a Republici franceze, cînd, în 1959-1969, Malraux s-a identificat cu propagarea istoriei prin cultura de masă în calitate sa de ministru al Culturii în guvernele președintelui de Gaulle.

Trimîtiîndu-ne volumul al doilea din Anti-memorii, André Malraux ne-a rugat să însoțim paginile ce urmează de constanta sa simpatie și admirație pentru poporul român.

CHAMPS ÉLYSÉES

Umbra celor o sută de dra-pele învăluie pe purtătorii lor, cu excepția celor aflați în rin-dul întii. În tăcerea în care se aude clinchetul decorațiilor legănîndu-se încetîșor în pasul domol, bătrînele stîndarde, și-roind de apă, înainteașă ase-menea pădurilor lui Shakes-peare. Numai Arcul de Triumf e scaldat în lumină; apa Senei curge în beznă încă înstelată de vitrinele cîtoroa prăvălii. Noaptea are o triplă prezență: a orei, a reflectoarelor de la

Arcul de Triumf și a norilor zoriți, din care ploaia cade peste talazul de oameni, stră-juit de digurile masive ale spectatorilor de pe trotuare. Umbre privind cum trec alte umbre. Nu este o manifesta-fie: de la un capăt la celălalt al bulevardului, se vorbește cu glas scăzut. Nu este cu ade-vărat o înmormîntare: nu exis-tă sicriu. Este un marș fune-bru, spre Arcul de Triumf care întru-chipează mormîntul, spre giganticul stăg fremătă-

tor al snopurilor de raze al-bastre, albe și roșii, fișnite din reflectoarele apărării antiaerie-ne și ferecate în noapte: ele scot la iveală, pînă la înălți-mea norilor, stropii de ploaie, așa cum razele soarelui dez-văluie cu indiferență privirilor particulele lor veșnice.

Un reporter al postului de radio Luxemburg, în mină cu un mic microfon, se alătură unui confiate, care-l întrebă în șoaptă:

— Ți-a mai spus vreunul ceva?

— De vorbit, vorbesc mai degrabă femeile. Pe bărbați, când îi întreb: „Ați votat cu da?”¹, mulți mă trimit la plimbare! Aștia probabil că au votat contra. Femeile, în schimb, spun toate cam același lucru: „Atâta putem face și noi pentru el!” sau: „N-are decît să plouă, noi rămînem pînă la capăt!”. Una îmi zice: „Poveștea cu florile trebuie că vine de la doamna de Gaulle: se vede cît colo că la mijloc e o femeie!”... O altă, cu ziarul Humanité la subțioară: „Am venit să-mi iau rămas bun de la el”. Sau o băbușă, căreia mă apuc să-i spun, sărmana: „Dați-mi florile, o să le pun împreună cu ale mele”. „Nu vă deranjați: trei ani la Ravensbrück”, trei ore în ploaie, nu-i cine știe ce...” Dar ție cum îți merge?

— Am înregistrat cîte ceva pe unde se face coadă — la vinzătoarele de violete din Piața Châtelet, la florăriile de pe bulevarde: peste tot e la fel. Am văzut și puștoace. Spun că ziua de azi o vor ține minte. Am dat peste una care zicea: „Ce păcat că nu ne vede el!”

Se înșela: generalul mort ascultă această tăcere, peste care tropăie de-a valma sute de mii de pași. E mai prezent decît la Colombey², afară de clipele cînd femeile au ridicat în brațe copiii, în fața tancului care iese de pe domeniul la Boisserie, purtînd sicriul generalului. Ploaia se înțește. Mulți dintre cei de față își țin umbrelele închise (le vor deschide după terminarea ceremoniei?). Valurile de oameni se rotesc încetîtor, venind de pe străzi, din case, din tunelele metroului. Cursul vieții nocturne se oprește. O „Marseieză” rădăcește prin ploaie. Și atunci, crizanteme, garoafe, anemone, buchete de violete încep să treacă din mîină în mîină, spre Arcul de Triumf. Aceste flori nu mai aparțin nimănui: este

salutul adus de gîle celui mort.

Cortegiul se pune din nou în mișcare, pas cu pas, prin marea noapte de doliu. Femeile ucise în lagăre, care nu au cunoscut alte flori decît cele cultivate pentru căldăii lor, însoțesc acest cortegiul al tăcerii. Ce importanță are că unele nu au fost gauliste? Tutozilor, cortegiul le va arunca florile sale, scăldate de ploaie.

Mulți dintre cei care înaintază acum cu pas lent se aflau aici, la manifestația din mai 1969; mulți se găseau în Piața Bastiliei, la manifestația adversă³; mulți erau de față atunci cînd generalul de Gaulle a străbătut bulevardul Champs Élysées, în fruntea soldaților care purtau urme de roșu de buze pe obrazi⁴.

Acest cortegiul se împlinează mult mai adînc în trecut, întîlnindu-se cu cel care s-a plecat în fața sicriului lui Victor Hugo. Vreme de douăzeci de ani, poetul spusese nu Imperiului, înfrîngerii, represalii⁵. Și mai departe, în noapte, se află, bineînțeles, un nu fără vîrstă. Cortegiul urcă, precum cortegiul teban spre mormîntul Antigonei. Soldatul Necunoscut, la căpătîiul căruia filfîie minioasă flacăra veșnică, se numără și el printre cei care au strigat nu și care acum își transmit ștafeta de-asupra masei nocturne a celor vii, de-asupra fluviului subteran al morților noștri. Împreună cu femeile tuciori din Corrêze⁶, stînd în picioare la mormîntul familiei lor, în cîntecul celor din maquis, îngropați de ocupații care-i ucisese⁷. Împreună cu făranișii veniți să depună un kilogram din zahărul care nu se mai găsea nicăieri, sub crucea de bronz a tovarășilor noștri înpușcați. Ce de femei! Bărbații nu se pricep să ducă flori:

¹ După demisia președintelui de Gaulle, susținătorii și adversarii săi politici au organizat manifestații simultane în cele două puncte ale Parisului.

² Aluzie la ziua de 26 august 1945, cînd s-a făcut intrarea triumfală în Capitală a președintelui guvernului provizoriu al Republicii franceze, generalul Charles de Gaulle.

³ Victor Hugo, neînduplecat adversar al împăratului Napoleon III al Franței, a criticat cu asprime lipsa de răspundere cu care acesta se angajase în războiul cu Prusia și s-a ridicat împotriva masacrelor la care au fost supuși comunații pariziene.

⁴ Corrêze — departament din treimea meridională a Franței, unde maquis-ul a fost deosebit de activ.

oricît de departe se întoarce țînerea noastră de minte pe tărîmul ofrandelor, ea întîlnește acolo mai multe femei decît bărbați, chiar dacă trebuie să le plătească cu prețul vieții. Buchenwald și Dachau urcă spre monumentul funerar, alături de toate umbrele care s-au hotărît să accepte moartea — și mai mult decît moartea. Soldații de pe tancurile noastre, dactilografe care ascundeau posturile noastre de radio-emisie și mulțimea schingiuită a lagărelor de exterminare. Politică și-a pierdut, în sfîrșit, sensul: sînt de față consilierii municipali comuniști. Femei care țin în mîină un steguleț cu crucea Lorenei își împart buchetul cu vecine care țin în mîină ziarul Humanité și care nu au găsit flori. Nu e vorba de gaulism și nici măcar numai de Franța. Cei ce pășesc în noapte nu mai aparțin decît comunității pe care le-o dezvăluie acest mort fără sicriu. Asemenea alor noștri, din maquis, care, la stîlpul execuției, i-au strigat numele.

Un serviciu de ordine cu brasaș, fără uniforme, canalizează fluviul spre arcă mult mai strîmă decît bulevardul.

Piața care dă strălucire ploii oglîndește Arcul de Triumf. Cei ce nu au putut ajunge mai departe și-au îngremădit florile sub „Marseieza” sculptată de Rude⁸. Cortegiul înaintază. Tineri hippy își desfac poncho-ul, scofînd de sub el crizanteme. Marele drapel, în care porumbeii încearcă să-și găsească adăpost, umele arca sonoră de plesnitura lui umedă. Deasupra tinerilor hippy, sirul de bălăii napoleoniene ascunde, în întunericul nopții, nume: biruințelor pe care le celebrează. Cei vii își aruncă florile, în vreme ce flacăra veșnică, rînd pe rînd culcată și verticală, le întuneacă și le luminează chipurile leoardă de apă.

Versiunea românească
Nicolae MINEI

¹ Aluzie la referendumul organizat la 27 aprilie 1969 de președintele de Gaulle și soldat cu o majoritate negativă, ceea ce l-a determinat să se retragă din activitatea politică.

² Ravensbrück — asezare situată la 80 km nord de Berlin, unde hitleristii au înființat un lagăr de exterminare pentru femei (vezi Magazin istoric, nr. 5/1971).

³ Colombey-les-deux-Églises — comună din departamentul Haute-Marne, unde generalul de Gaulle își avea reședința particulară (La Boisserie).

SKANDERBEG ÎN EUROPA

KASEM BIÇOKU
Republica Populară Albania

Eroul național al poporului albanez, Gheorghe Castriota Skanderbeg (1405-1468)¹, a trăit și și-a desfășurat activitatea într-o perioadă în care se simțea tot mai puternic presiunea otomană asupra Europei. El a văzut lumina zilei într-o vreme când ocupanții turci făceau incursiuni distrugătoare pe teritoriul albanez, tatăl său fiind obligat să-l predea otomanilor ca ostatic, pe când avea numai 9 ani.

Turcii l-au trimis pentru zece ani la școala içoğlaciilor (pajilor), spre a face din el un devotat funcționar otoman. După terminarea acestui stagiului, i-au oferit un mare **timar** („feudă”) lângă proprietățile familiei lui din vecinătatea orașului Kruje, unul din cele mai importante centre ale țării. Urcând treptele carierei de funcționar otoman, Skanderbeg a obținut postul de **pash** („guvernator”) al orașului Kruje, iar între 1439 și 1443 a fost **sangeacbel** (conducător de **sangeac**, unitate militar-administrativă), probabil la Nicopole, în Bulgaria. În noiembrie 1443, a preluat comanda insurecției generale a poporului albanez încheiată cu eliberarea orașului Kruje și a regiunilor din centrul și nordul țării; sub conducerea lui, ținuturile eliberate au format nucleul primului stat albanez.

Statele italiene ezită...

În primăvara anului 1444, din inițiativa lui Skanderbeg a luat ființă Liga Albaneză, cea dintâi alianță politică și militară a prinților albanezi. Au fost create astfel condiții favorabile pentru unirea tuturor forțelor țării în lupta împotriva ocupanților și pentru instaurarea unei puteri cen-

trale de stat, în frunte cu Skanderbeg. Un popor mic a putut astfel să lupte cu succes pentru apărarea libertății sale, înfruntând cea mai mare putere militară a timpului. În peste 20 bătălii crâncene, ostașii conduși de Skanderbeg au învins trupele otomane trimise în valuri succesive pe teritoriul albanez, repunând mari victorii, cum a fost cea de la Uje Bardhe, nu departe de Kruje (1457), în care a fost aproape complet distrusă o puternică armată turcă de cîteva mii de oameni.

Încă de la începutul activității sale, Skanderbeg a căutat să coordoneze acțiunile din interiorul țării cu cele întreprinse pe plan internațional. El a înțeles că o sarcină ca izgonirea ocupanților otomani din Peninsula Balcanică nu putea fi dusă la bun sfârșit decît printr-o strînsă colaborare în primul rînd a țărilor din Europa de Sud-Est, amenințate direct de agresiunea străină. În cadrul acestei politici, legăturile dintre conducătorul albanez și voievodul român Iancu de Hunedoara² au ocupat un loc de frunte. Cei doi aliați, angajați activ în războiul împotriva otomanilor, și-au ușurat reciproc sarcina, lovind dușmanul fiecare din sectorul său.

Colaborarea dintre Skanderbeg și Iancu a dus la un acord în baza căruia cele două părți urmau să întreprindă, în 1448, o campanie militară

comună împotriva forțelor otomane. Armata lui Iancu s-a îndreptat spre sud-vest pentru a se uni cu armata lui Skanderbeg. Dar cei 20 000 ostași albanezi au fost opriți de despotul Serbiei, Gheorghe Brancovici (care nu voia să strice relațiile cu turcii), acesta nepermițîndu-le să treacă pe pămînturile lui de la Kosovo. Armata otomană a declanșat lupta, la 18 octombrie 1448, și a învins forțele lui Iancu de Hunedoara, care a fost făcut prizonier de despotul sîrb pe cînd se retrăgea spre domeniile lui.

În numele aceleiași colaborări active împotriva agresiunii otomane este cert că albanezii au întreținut relații și cu alte țări balcanice; aceste contacte nu ne sînt însă cunoscute din lipsa unor documente istorice.

Skanderbeg scria, în 1460, unui prinț italian: „Dacă aș fi învins, Italia s-ar resimți și ea, iar principatul pe care-l considerai al dv. ar fi al lor (al turcilor)”.

În cadrul unei largi alianțe preconizate de Skanderbeg, un rol de seamă ar fi putut avea statele italiene, aflate în primejdia de a deveni și ele victime ale agresiunii otomane. Dar forțele politice ce conduceau aceste state nutreau, la rîndul lor, planuri expansioniste pe care ar fi vrut să le realizeze pe seama țărilor supuse stăpînirii otomane. Astfel, profitînd de situație, Ve-

¹ Vezi *Magazin Istorie*, nr. 1/1968. Subtitlurile articolului aparțin redacției.

² Vezi *Magazin Istorie*, nr. 7/1967.

Gheorghe Castrioti Skanderbeg...

neția ar fi fost bucurioasă să pună mîna pe mai multe domenii aflate pe teritoriul albanez. Dorind să creeze un mare imperiu mediteranean, Alfons V, regele Neapolelui desfășura în Balcani o activitate politică ce avea drept scop realizarea planurilor sale ambițioase. Sfîntul Scaun se străduia și el să-și întărească pozițiile pe seama Bisericii de Răsărit, tendințele sale fiind favorizate de hotărîrea Conciliului de la Florența, care preconizase unirea celor două Biserici sub supremația papei.

Încă în 1450, Skanderbeg a propus Republicii Veneția să instaleze la Kruje, alături de soldații albanezi, o garnizoană venețiană. Dacă propunerea s-ar fi realizat, republica ar fi fost angajată implicat într-o luptă deschisă și continuă împotriva turcilor, ceea ce contravenea însă politicii ei. În consecință, proiectul nu a fost acceptat. Proiectele lui Skan-

derbeg în această direcție au dus la câteva rezultate concrete, dar limitate, în relațiile cu Alfons al Neapolelui, care a trimis la Kruje un mic detașament militar. Informat despre marile greutăți pe care le implica războiul împotriva ocupanților otomani, el a renunțat treptat la planurile de expansiune spre Răsărit și și-a retras soldații de la Kruje. Odată cu urcarea pe tron a fiului său, Ferdinand, ideea expansiunii spre Est a fost complet abandonată, iar relațiile cu Albania întrerupte pentru un timp.

...iar cruciada eșuează

Un rol important în relațiile albanezilor cu diferite țări, l-a jucat și ideea organizării unei acțiuni comune europene împotriva ocupanților otomani, devenită o necesitate

imperioasă după ocuparea Constantinopolului de către Mahomed II, la 29 mai 1453. Papalitatea a susținut și difuzat această idee, văzînd în ea un mijloc propice pentru a propaga catolicismul în țările răsăritene și pentru a beneficia de „birul pe cruciade”. Albanezii au ocupat un loc tot mai însemnat în proiectele care au fost elaborate în vederea acțiunii generale antiotomane. Ei au figurat în planurile strategice trimise papei de către regele Alfons și au fost citați în Dietele Sfîntului Imperiu roman de națiune germană ținute la Ratisbona (azi Regensburg), Frankfurt și Viena-Neustadt, ca și în Dietele ungare întrunite în anii 1454 și 1455.

Congresul de la Mantua, convocat în 1459 din inițiativa papei Pius II, la care au participat direct sau prin reprezentanți, principalii suverani din Europa și la care s-a cerut să se ia măsurile pentru o campanie generală împotriva otomanilor, a lăsat impresia că această acțiune va fi întreprinsă cu adevărat. Dar ea a revenit la ordinea zilei abia după o perioadă de tergiversări. Skanderbeg a pornit acțiuni energice pentru a-și informa aliații despre situația existentă și a le câștiga sprijinul. În acest scop, în primăvara anului 1464 a mers la Neapole și a trimis ambasadori la Roma și la ducele Milanului, care promisese să trimită în Albania 2000 călăreți și 1000 pedestrași.

Ținînd seama de rolul pe care trebuiau să-l joace albanezii în această operație, papa Pius II a ales Ragusa (azi Dubrovnik, în Iugoslavia) pentru a-și debarca trupele și a le alătura armatei albaneze, comandată de Skanderbeg și celei ungare. În august 1464, Skanderbeg s-a deplasat la Ancona [port italian la Marea Adriatică], unde se adunaseră contingentele comandate de Pius II și se pregăteau să traverseze Adriatica pentru a debarca la Ragusa. Dar numărul mic al acestor forțe, mult inferior celor promise, ca și moartea papei, petrecută la 14 august același an la Ancona, au făcut să eșueze definitiv măsurile luate în vederea cruciadei europene.

În aceste împrejurări, forțele progresiste din Europa s-au pronunțat pentru acordarea unui ajutor financiar albanezilor și unguirilor în scopul stăvilirii invaziilor otomane. Într-o scrisoare adresată papei Paul II, în septembrie 1464, umanistul italian Francesco Filelfo, de exemplu, susținea necesitatea pregătirii unor expediții pe uscat ale forțelor albaneze și ungare.

La sfârșitul anului 1464, Sfântul Scaun a redactat un plan financiar pentru războiul împotriva otomanilor, conform căruia țările occidentale care promisese că vor participa cu soldați și mijloace militare la acțiunea comună împotriva turcilor, urmau să trimită sume de bani proporționale cu promisiunile făcute; pentru a stimula realizarea planului, se menționa că papa va contribui cu 100 000 ducăți. Evenimentele care au urmat au dovedit inconsistența planului. La începutul anului 1466, întreg potențialul militar al Imperiului otoman s-a revărsat asupra teritoriului albanez cu atîta forță, încît statele italiene s-au temut că, după înfrîngerea rezistenței albaneze, sultanul Mahomed II va trece la ocuparea Italiei. Papa s-a văzut obligat să convoace consistoriul și pe ambasadorii țărilor străine și să le ceară unirea forțelor italiene, ca și a celor din alte țări europene, pentru a înfrînta un eventual atac al turcilor asupra Italiei. Cînd s-a aflat că armata albaneză comandată de Skanderbeg nu fusese pusă pe fugă, ci dimpotrivă rezistase eroic, cercurile conducătoare italiene, care fuseseră cuprinse de panică, au început să se liniștească.

Skanderbeg a continuat eforturile pentru a-și asigura sprijinul altor state: și-a trimis fiul la Veneția, iar el însuși a mers la Neapole și la Roma, în perioada noiembrie 1466-martie 1467. În acest timp, trupele otomane continuau să asedieze orașul Kruje, iar statele italiene, inclusiv regatul Neapolelui, negociau cu turcii pentru a evita un eventual atac asupra teritoriilor lor. În 1467, la Roma, Skanderbeg, care avea o lungă și tristă expe-

riență, a exprimat în termeni plini de sarcasm esența raporturilor lui cu aceste state: „Veneția urmărește ocuparea orașului Kruje dar în ceea ce mă privește, l-aș oferi mai curînd sultanului”, sau: „Aș prefera să lupt împotriva Bisericii decît împotriva turcilor”, ori: „Nu cred că există pe lume cineva mai plin de răutate ca acești prelați”.

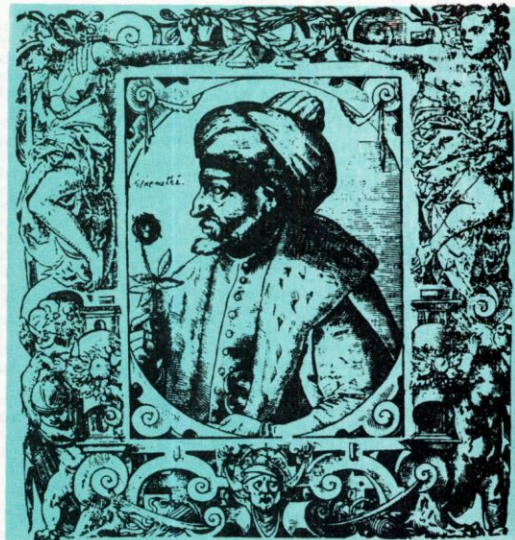
Conducătorul albanez a părăsit Italia fără să obțină nimic și s-a reîntors în țară, unde în mijlocul poporului a găsit, ca întotdeauna, încredere, dragoste și spirit de abnegație, albanezii fiind gata la sacrificiul suprem pentru a-și apăra libertatea. Ei au reușit, în aprilie 1467, să pună pe fugă forțele otomane care asediau Kruje, eroica lor călătorie.

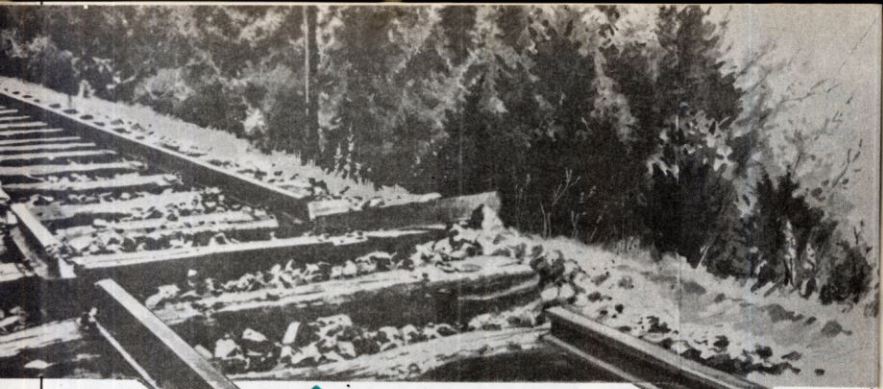
Lupta poporului albanez sub conducerea lui Skanderbeg a depășit cadrul Albaniei și al Peninsulei Balcanice, avînd o importanță europeană.

Nu întîmplător figura și activitatea eroului național Gheorghe Castrioti Skanderbeg au atras atenția istoricilor, scriitorilor, artiștilor. Biografia eroului, scrisă de compatriotul și contemporanul său, Marinus Barletius, a jucat un rol deosebit de important în cunoașterea omului și faptelor lui.

Și în România s-au scris numeroase lucrări despre Skanderbeg. În *Istoria Imperiului otoman*, de pildă, Dimitrie Cantemir îl citează în repetate rînduri. Prima lucrare tradusă în limba română despre eroul nostru național este cartea unui autor albanez, Dhimiter Frengu, tălmăcire făcută de logofătul Vlad Boțulescu în 1763 și al cărei manuscris se află în Arhivele de Stat din Veneția. O altă carte pe aceeași temă este cea a lui Jan Baile, tradusă de serdarul I. Bilciurescu, care a apărut în România în 1847 și a fost reeditată în 1857.

... și sultanul pe care l-a înfrîntat eroic: Mahomed II

ÎNCEPUTURILE REZISTENȚEI ANTIHTLERISTE ÎN BELGIA

PAUL B. MARIAN

În anii războiului antihitlerist, poporul belgian a opus o dirză rezistență armatei germane de ocupație. În primele rinduri ale luptei s-a situat clasa muncitoare, în frunte cu partidul comunist, pe care istoricii belgieni J. Gérard-Libois și José Gotovitch îl caracterizează drept „cea mai solidă forță politică organizată a rezistenței împotriva nazismului”. Organizarea unor puternice greve — începând chiar din primele luni ale ocupației — sabotarea producției de război, deteriorarea utilajelor și a instalațiilor, încetinirea ritmului de lucru au adus importante prejudicii mașinii militare hitleriste. În mișcarea de rezistență s-au înregimentat, de asemenea, pătri largi ale poporului belgian: țărani, intelectuali, slujitori ai clerului catolic etc. Este demnă de subliniat, de pildă, atitudinea conducerii Universităților din Bruxelles și Liège și a Universității catolice din Louvain care au refuzat să accepte controlul impus de autoritățile de ocupație; la fel și greva de protest din decembrie 1942, declanșată de 1 000 avocați împotriva introducerii muncii obligatorii.

Începând din vara anului 1940, au fost create primele organizații și grupuri de rezistență (după eliberare, au fost recunoscute oficial 15 asemenea organizații, cu un efectiv de aproximativ 120 000 membri). Încă din martie 1941, o parte din ele s-au grupat în Frontul independenței (F.I.), care includea reprezentanți ai partidelor comunist, socialist, liberal și catolic, ai unor organizații sindicale

și obștești etc. La mijlocul anului 1944, a fost creat Comitetul național al rezistenței, (C.N.R.) în care, alături de F.I. au intrat aproape toate celelalte organizații din rezistență. În cursul celor peste patru ani ai ocupației naziste, forțele patriotice belgiene au dat puternice lovituri mașinii de război germane. Numai în cursul lunilor iulie-august 1944, aceste forțe au distrus sau avariat 285 locomotive, 1 365 vagoane de tren, 95 poduri de cale ferată, 76 gări, 5 centrale electrice, 8 centrale telefonice etc. În această ultimă perioadă, forțele rezistenței au asigurat securitatea orașelor și au împiedicat distrugerea de către armatele germane în retragere a principalelor obiective militare și economice. Orașul Anvers a fost predat armatelor aliate cu instalațiile portuare aproape intacte¹; operații similare au desfășurat patrioții și la Bruges, Gand și Zeebrugge. De un real folos pentru aliați au fost și informațiile cu privire la instalațiile militare și la mișcările de trupe germane pe teritoriul belgian. După cum scrie W. Churchill, în 1942, cei 5 000 agenți belgieni au furnizat aliaților 80% din totalul informațiilor cu caracter militar, din zona respectivă, inclusiv o hartă deosebit de importantă care a permis bombardarea unei mari părți din sistemul apărării antiaeriene germane.

În paginile care urmează, prezentăm unele episoade din începuturile mișcării de rezistență belgiene. În reconstituirea lor au fost utilizate numeroase lucrări, dintre care cităm: H. Michel,

¹ Vezi Magazin Istoric, nr. 6/1970.

La guerre de l'ombre („Războiul din umbră“), O. Delaudecheere, La Belgique sous les nazis („Belgia sub naști“, R. Gillet, Combatants obscurs („Luptători neștiți“), P. Spaak, Combats inachevés („Bătălii nedeterminate“), M. Thiry, La Belgique pendant la guerre („Belgia

în timpul războiului“), J. Gérard-Libois, José Gotovitch, L'an 40. La Belgique occupée („Anul 40. Belgia ocupată“), G. K. Tanham, Contribution à l'histoire de la Résistance belge, 1940-1944 („Contribuția la istoria rezistenței belgiene“).

Minia populară se dezlanțue

La 28 mai 1940, întreaga Belgie a fost ocupată de armatele hitleriste. Lovitura era atât de puternică și de surprinzătoare, încât populația cuprinsă de teamă, amenințată de foamete și șomaj, și-a revenit cu greu de pe urma șocului resimțit.

Ocupantul era, firește, cîntat de această situație. Lucrul a fost reluat aproape preutindeni: trenurile mergeau, uzinele și minele funcționau, iar la 5 august se achita prima tranșă de 3,5 miliarde franci belgieni din cheltuielile de ocupație.

În acest timp, soldații hitleriști devalizau magazinele trimițind alimentele furate în Germania; mai tirziu, G.F.P.¹ va descoperi o rețea întreagă de contrabandiști care treceau peste graniță mărfuri în cel de-al III-lea Reich. Toate acestea însă erau departe de a egala rechizițiile oficiale. Statisticile arată că numai într-o singură zi, la 15 august 1940, au fost expediate în Germania următoarele cantități de mărfuri (în tone): uleiuri și grăsimi — 795; textile — 1610; lînă — 11 670; metale neferoase — 8 070; li se adăugau 40-50 vagoane de alimente, fructe și legume, ce se îndreptau în fiecare zi spre Germania hitleristă.

Acest jaf a contribuit, desigur, la creșterea nemulțumirii și revoltei populației belgiene împotriva ocupanților. Totuși, Reeder² continuă să afirme, la 5 septembrie 1940, că „nicăieri nu se constată o rezistență activă sau chiar pasivă față de măsurile și ordonanțele germane“.

Să fi fost chiar așa? În fapt, lucrurile stăteau cu to-

tul altfel: minia populară începea să acționeze împotriva hitleriștilor.

Încă de la 8 iunie 1940, comuna Lodelinsart fusese amenințată cu sancțiuni grave pentru că locuitorii săi tăiaseră cablurile telefonice. La 4 iulie, în urma creșterii evidente a unor astfel de acțiuni, von Falkenhausen³ ordonase să se publice, în ziarul **La Nation Belge**, un sever avertisment împotriva celor care comiteau asemenea acte; autorii lor erau amenințați cu pedeapsa cu moartea. „Aceste stricăciuni vor fi considerate acte de sabotaj“, menționa comunicatul, după ce lăsa să se creadă că pînă atunci ar fi fost vorba doar de „acte de neglijență“. La 2 august, pentru un fapt similar, la Zwentum erau luați 30 ostateci.

În aceeași perioadă, au început să se producă acte de sabotaj și în întreprinderile industriale. La o uzină din Anvers, unde se reparau motoare de avioane, muncitorii au strecurat șuruburi în unele

¹ General de infanterie, comandant militar al zonei de ocupație formată din Belgia și nordul Franței — n.a.

agregate, ceea ce a determinat oprirea producției. Inspectoratul german al armamentelor, căruia nu-i scăpa aspectul politic al sabotajelor le atribuia „urii împotriva Germaniei, ură pe care o întîlnim atît la flamanzi, cît și la valoni“⁴.

40 ziare clandestine

Belgienii, treziți la realitate, au întreprins din ce în ce mai multe acte de rezistență. La 11 septembrie 1940, cu toate că grevele erau interzise și aspru pedepsite, 311 minieri dintr-un puț al bazinului minier Liège au lipsit de la lucru. În aceeași lună, au intrat în grevă 10 000 minieri din Borinage; în aprilie 1941, 20 000 metalurgiști din Charleroi au încrucișat și ei brațele.

Ocupantul a fost nevoit acum să recunoască adevărul și a ordonat pedeapsa cu moartea pentru orice acțiune de sabotaj. Măsurile represive nu i-au înspăimîntat însă pe lup-

⁴ Populația Belgiei este alcătuită din flamanzi și valoni. Flamanzii locuiesc în jumătatea nordică a țării și vorbesc un dialect sud-olandez, iar valonii în restul țării și vorbesc un dialect francez, folosit în nordul Franței — n.a.

Executarea unui partizan de către naști

¹ Geheimle feldpolizei: poliția militară secretă a armatei germane — n.a.

² Generalul SS Eggert Reeder: comandantul Administrației militare germane a Bruxellesului — n.a.

tătorii din umbră, căci în noaptea de 3 spre 4 octombrie, între Dison și Villars au fost tăiate cinci cabluri, la Sibret, linia telefonică Wiesbaden-Reims a aviației germane era distrusă în trei locuri. Vrînd să prevină o escaladare a sabotajului, ocupantul a recurs la acțiunile de șantaj. La 3 octombrie, generalul german Keim, comandantul militar al provinciei Liège, a impus locuitorilor arondismentelor Liège și Verviers o amendă de 3 milioane franci. La 9 octombrie, 711 foști prizonieri de război din Liège, care, potrivit stipulațiilor capitulării, fuseseră eliberați din lagăre erau închiși din nou. Organele de presă ale naziștilor au dus o susținută campanie împotriva sabotajelor. Cit de mult reușește această metodă ne-o arată un comunicat al jandarmeriei germane, publicat în *Tagebericht* (1-15 octombrie): „În ciuda măsurilor luate, sabotajele n-au încetat. Se bănuiește chiar că e vorba de o acțiune organizată”.

De la sfîrșitul lunii octombrie 1940, în Belgia erau difuzate, în proporții și modalități dintre cele mai variate, 40 ziare clandestine (de-a lungul întregii perioade a ocupației germane, sînt menționate peste 600 asemenea publicații). Ele erau prost tipărite, trase la șapirograf sau pur și simplu dactilografiate. Ziarele comuniste: *Le Drapeau rouge*, *Pour le salut du peuple*, *L'Eclair*, *Clarté*, *Liberté*; cele socialiste: *Le Monde du travail*, *Le Clandestin*, *Résurrection*, ca și cele aparținînd cercurilor catolice: *La Libre Belgique*, *La Verité*, *Le Courrier de la Meuse* — toate, dar absolut toate, opuneau presei „vîndute” adevărul, speranța. Ele urmăreau să „îmbărbăteze inimile, să ridice moralul populației” și, mai presus de orice, să afirme voința de „a nega caracterul ineluctabil și etern al ocupației”. „În ciuda mizeriilor de acum, trebuie să sperăm că nu peste mult timp ne vom cuceri libertatea. Speranța aceasta se află în noi”, afirmă cu tărie un ziar ilegal comunist. Un alt ziar, *La Belgique indépendante*, scria la rîndul său: „Nici un fel de compromis cu asasinii fără scrupule ai celui de-al III-lea Reich. Orice om cu simțul

demnității nu-i acceptă și refuză cu îndărătnicie să li se ralieze”.

Presa clandestină a chemat populația la acțiuni împotriva măsurilor luate de hitleriști. Ele îndemneau ca, în fiecare comună, să se alcătuiască „comitete de apărare populară”, ca la Anvers, Liège și Bruxelles. Ziarele ilegale se ocupau, de asemenea, de rîndurile lungi de șomeri care așteptau ore în șir în fața birourilor Asistenței Sociale. Ele denunțau presiunile exercitate asupra celor rămași fără lucru pentru a-i îndemna să se ducă în Germania, amenințîndu-i cu suprimarea ajutoarelor. „Jos cu deportările în Germania!” scria *La Verité* (15 septembrie 1940). Aceiași ziar, împreună cu *L'Eclair* și *L'Esperance* cereau, de asemenea, constituirea unor „comitete de șomeri care să pretindă ca muncitorilor să li se dea de lucru”.

Pe străzile orașului, sub ochii hitleriștilor

La 10 mai 1941, cînd se împlinea un an de la atacarea Belgiei, s-a desfășurat „greva celor 100 000”, puternică manifestare de luptă pentru eliberarea de sub dominația ocupației germane. Ea a izbucnit la turnătorii din Cockeril, extinzîndu-se apoi în tot bazinul industrial din Liège, Hainaut și Limbourg. Ura împotriva hitleriștilor și a colaborațiștilor s-a manifestat vădit și cu prilejul unui miting organizat de Léon Degrelle¹ la Liège în ziua de 5 ianuarie 1942, la care au participat 4 000-5 000 membri ai „Rex-ului”. La ieșirea din sală, Degrelle era întîmpinat de sute de manifestați și strigătele: „Degrelle la spinzurătoare! Jos „Rex-uls!” Apoi, manifestații — printre care se aflau catolici, socialiști, comuniști — s-au înconlonat și au pornit pe străzile orașului, scandînd lozinci antifasciste.

Rezistența împotriva ocupațiilor n-a avut de la început un caracter organizat. Atunci cînd un soldat britanic a bătut la ușa localnicilor, ei l-au adăpostit, scăpîndu-l astfel de

¹ Conducătorul mișcării fasciste belgiene „Rex”, întemeiată în 1936 — n.a.

intemnițare și ajutîndu-l, ulterior, să treacă prin Franța neocupată, pînă în Spania. Sprijinul acordat soldaților britanici surprinși în Belgia de atacul fulgerător al *Wehrmacht*-ului a devenit tot mai larg și, în septembrie 1940, autoritățile germane îi amenințau cu moartea pe cei ce adăposteau soldați aliați. Au luat apoi ființă rețelele care s-au ocupat cu organizarea evadării prizonierilor din lagăre. De aici și pînă la organizarea unor forme de rezistență mai cuprinzătoare n-a fost decît un pas. Încă din vara anului 1940, Partidul Comunist Belgian a organizat o formație militară avînd ca nucleu foști combatați în brigăzile internaționale din Spania, denumită *Armata belgiană de partizani*, și care în 1944 ajunsesse la 13 000 luptători. Tot în vara lui 1944, din inițiativa colonelului Lentz, s-a format o grupare alcătuită din foști militari; din fuzionarea acestora cu o altă formație, condusă de maiorul Claser, a luat ființă *Legiunea belgiană*, viitorul nucleu al organizației militare de rezistență *Armata belgiană*, aflată sub conducerea guvernului emigrat la Londra. La 1 iunie 1944, ea și-a schimbat denumirea în *Armata secretă*; avea un efectiv de 34 000 oameni și a început lupta cu ocupantul după debarcarea aliaților în Normandia. O altă organizație, înființată la sfîrșitul anului 1940, a fost *Mișcarea națională belgiană* care, în iunie 1944, cuprindea 16 000 membri. Tot în primele luni după invazia trupelor naziste, s-au mai creat și alte grupări de luptă: *Armata de eliberare*, *Brigada albă* etc. Date fiind condițiile specifice din Belgia, mișcarea de rezistență s-a desfășurat cu precădere în orașe; în zona Munților Ardeni mișcarea de partizani cuprindea, în iunie 1944, 50 000 luptători.

În bătălia împotriva ocupațiilor hitleriști, mișcarea de rezistență a dat grele jertfe, 19 048 dintre combatați căzînd la datorie. Referindu-se la patrioții belgieni, generalul american D. D. Eisenhower, comandantul șef al Corpului expediționar aliat în Europa, arăta că ei „pot fi mîndri de a fi contribuit prin eroismul lor la eliberarea țării”.

1911 - 1912

Război de cotropire în Libia

OPINIA PUBLICĂ DIN ROMÂNIA

CONDAMNĂ

AGRESIUNEA COLONIALISTĂ

GHEORGHE UNC

Începînd de la jumătatea secolului XVI, Libia făcea parte, sub numele de Tripolitania, din Imperiul otoman. În anul 1835, Poarta împărțea această țară în vilaietul Tripoli și provincia Benghazi, ceea ce declanșea o luptă îndelungată și plină de sacrificii a populației arabe pentru menținerea autonomiei țării și înlăturarea suzeranității turcești. Gazeta românească Tribuna din 15 august 1899 relatează astfel un episod al acestei lupte: „În interiorul [vilaietului] Tripoli s-au răscolat mai multe seminții arabe. Trupele turcești au avut cu răscoliiți citeva ciocniri singeroase. La granița [vilaietului] Tripoli se fac concentrări de trupe franceze”.

Profitînd de slăbirea continuă a dominației turcești asupra țării africane, marile puteri europene căutau să substituie jugul otoman propria lor stăpînire. În intenția de a-și făuri un imperiu colonial compact în partea de nord a Africii¹, clasele conducătoare din Franța au început, curînd după ocuparea Tunisiei², să se pregătească și pentru acapărarea Libiei. Planurile guvernului de la Paris au întîmpinat însă o puternică rezistență din partea celorlalte mari puteri și, în primul rînd a Italiei, care urmăreau și ele să-și asigure dominația în această țară.

În primul deceniu al secolului nostru, cele două grupări imperialiste de state — Antanta

și Tripla Alianță — căutînd prima să atragă, cealaltă să păstreze Italia alături, i-au dat acesteia mină liberă în Libia. La 29 septembrie 1911, în timp ce marile puteri erau antrenate în cea de-a doua criză marocană³, Italia a declarat război Turciei, sub a cărei suzeranitate se afla Libia, debarcînd trupe în orașul Tripoli și în cîteva puncte de pe țărmul nordic al țării.

În momentul invaziei trupelor italiene, Turcia dispunea în această zonă numai de o singură divizie. Lipsită de o flotă puternică, Poarta n-a putut transporta trupe în nordul Africii. În plus, englezii interziseseră trecerea trupelor turcești prin Egipt, așa încît adevărata rezistență împotriva agresiunii italiene au opus-o triburile arabe și berbere. Ducînd o luptă de secole contra stăpînirii otomane, populația băștinașă nu era deloc dispusă să accepte noua asupra a colonizațiilor italiene. Ea s-a ridicat cu eroism în apărarea dreptului său la libertate și independență. Pentru a face față puternicei riposte libiene, la sfîrșitul anului 1911, armatele italiene au atins un efectiv de 90 000 oameni. Și, cu toate acestea, în primăvara anului următor, ele au reușit să mențină ocupate doar cîteva centre din nordul țării. Interiorul Libiei a rămas neatinș.

**„Nori amenințatori de foc
și pustiire“**

Opinia publică democratică internațională a fost profund indignată de politica cercurilor colonialiste italiene care negau dreptul

¹ În iulie 1834 fusese declarată posesiune franceză Algeria; peste zece ani, trupele franceze invadaseră Marocul; în 1876 se instituisese controlul anglo-francez asupra finanțelor Egiptului; în 1904 acordul franco-englez de la Londra (Antanta Cordială) recunoștea Marocul ca zonă de influență franceză, iar în 1912, prin Tratatul franco-marocan de la Fez, era instituit protectoratul Franței asupra Marocului.

² La 12 mai 1881 se încheie Tratatul franco-tunisian de la Bardo, în urma căruia este instituit de facto protectoratul francez asupra Tunisiei.

³ Vezi Magazin Istoric, nr. 3/1968.

la existență a popoarelor mici și slab dezvoltate. În numeroase țări — scria C. Dobrogeanu-Gherea în **Viitorul social** — s-a declanșat o viguroasă mișcare de protest „împotriva războiului italian”, cerind retragerea trupelor agresoare din Libia și respectarea dreptului ei la autonomie.

Cunoscând din experiență proprie că un popor care este hotărât să lupte pentru libertatea sa cu greu poate fi înfrânt, cercurile progresiste de la noi și-au manifestat convingerea că populația arabă din Libia va opune o dirză rezistentă invaziei străine. Războiul va fi foarte greu pentru capitaliștii italieni — anticipa gazeta **Adevărul** din 14 septembrie 1911. „Italia va trebui să reziste unui război de guerilă pe care-l va duce întreaga populațiune din Tripolitania. În fiecare om, italienii vor avea un dușman, de sub fiecare pom îi va pîdi moartea. Și dacă în cele din urmă vor birui, vor trebui să judece dacă obiectul cucerit a prețuit sacrificiile făcute”.

La rîndul ei, **Gazeta Transilvaniei** din aceeași zi, în articolul **Marocul și Tripolitania**, scria: „se ridică [...] nori amenințători de foc și pustiire. Strigătul este: război între Italia și Turcia din cauza Tripolitaniei. E vorba că Italia, văzînd favorurile ce le-au cîștigat Franța și Germania în Africa, a aflat de potrivit momentul să ocupe cu arma Tripolitania din nordul Africii”.

În apărarea țării amenințate, Partidul Social-Democrat din România a desfășurat o largă acțiune. Înainte de începerea ostilităților, el a lansat pe plan internațional o chemare la boicotarea Italiei colonialiste. În telegrama semnată de I.C. Frimu și trimisă la 16 septembrie 1911 Biroului socialist al Internaționalei a II-a se sublinia: „Pentru a împiedica războiul italo-turc, propunem boicotajul inter-

național al vapoarelor italiene”. Acest apel, publicat în **România muncitoare** din 22 septembrie 1911, a fost transpus în viață de proletariatul din numeroase țări.

Acțiunile clasei muncitoare din România au înfuriat și au mobilizat opinia democratică din țara noastră. În gazete ca **Facla**, **Adevărul**, **Tribuna**, **Gazeta Transilvaniei**, **Dimineața** ș.a. a apărut o suită de articole prin care era înfierat războiul de acaparare a Libiei și se susținea lupta dreaptă a locuitorilor pentru apărarea țării lor.

Astfel, într-un articol publicat în **Facla** din 24 septembrie 1911, Barbu Eftimiu demasca falsitatea teoriilor lansate de colonialiștii italieni, potrivit cărora războiul declanșat ar fi avut, chipurile, menirea de a „civiliza” pe libieni. „Arabii — scria, la rîndul său, gazeta **Adevărul** din 17 octombrie 1911 — își apără țara și credința lor; ei n-au chemat pe italieni ca să le acorde ospitalitatea... Atunci de unde dreptul de a-i împușca?”

În același timp, presa muncitorească și democratică din România a relatat pe larg despre vasta campanie antirăzboinică desfășurată de proletariatul italian. **Adevărul** din 27 septembrie 1911 a publicat interviul acordat trimisului său special în Italia, B. Brănișteanu, de către F. Turatti, liderul Partidului Social-Democrat Italian, în care se spunea: „Acțiunea colonială o sprijină industriașii și clerul, în timp ce muncitorii sînt împotriva”.

În articolul **Italia vrea să ocupe Tripolitania**, gazeta socialiștilor transilvăneni **Adevărul**, din 29 septembrie 1911, scria că războiul se poartă pentru îmbogățirea capitaliștilor italieni, prin transformarea Libiei „într-o nouă piață de desfacere a produselor lor”.

Roadele nefaste ale ambițiilor colonialiste: răniți bolnavi în infirmeria unei nave-spital ancorată în portul Tripoli...

Comentînd greva generală din octombrie 1911 din Italia, gazetele muncitorești și democratice din țara noastră o considerau ca pe un important eveniment: „Pentru înțlia oară masele unei țări — aprecia **Adevărul** din 14 octombrie 1911 — s-au manifestat în chip real împotriva războiului [colonialist]. Proletariatul din toate țările va lua pildă de la cel italian”.

„În interesul citorva capitaliști”

Energia cu care mișcarea socialistă românească s-a ridicat împotriva invadării Libiei se explică și prin pericolul unor eventuale complicații militare în Balcani. Această îngrijorare a fost exprimată de socialistii români la Conferința preliminară a partidelor social-democrate, ținută la Belgrad la 5 octombrie 1911. În plus, războiul italo-turc a dus la creșterea șomajului în rândurile muncitorilor români, în special printre lucrătorii portuari. Într-un raport cu privire la **Lipsa de lucru**, prezentat de fruntașul sindicalist Gh. Opreșcu la Congresul V al organizațiilor sindicale din România, se constată că „la noi, chiar cu ocazia războiului italo-turc, s-a simțit o lipsă de lucru parțială. În special în porturile noastre aproape 40% din numărul lucrătorilor rămăseseră fără de lucru din cauză că era periclitată calea pe apă”.

Același spirit se degajă și din articolul lui Constantin Mille, intitulat **Simpatia publică**, apărut în gazeta **Adevărul** din 23 octombrie 1911. „E fără îndoială că italienii sînt frații noștri — arăta el. Îi iubim fiindcă avem aceeași origină. Cu toată această stare de lucruri, totuși trebuie bine să recunoaștem că în războiul izbucnit [...], simpatiile noastre — ca și ale întregii lumi civilizate — nu sînt de partea Italiei”. În articolul **Războiul din Calendarul muncii** pe 1912 militantul socialist Al. Costin susținea că capitaliștii italieni vor să intre în posesia unor bogății coloniale. „Muncitorimea trebuie să se împotrivescă oricărei tendințe de acaparare nedreaptă” — conchidea Al. Costin.

Luările de poziții din presă împotriva războiului colonial din Libia s-au împletit cu organizarea unor întruniri de protest inițiate de Partidul Social-Democrat și Consiliul general al sindicatelor din România. La întrunirea care a avut loc în ziua de 22 octombrie 1911 în sala clubului din București au vorbit I. C. Frimu, Toma Dragu, Ilie Moscovici și Gh. Cristescu. Participanții au votat o moțiune în care se arăta că muncitorimea organizată din România denunță guvernul de la Roma, „care în interesul citorva capitaliști caută să răpească libertatea unui popor, distrugînd viața a zeci de mii de muncitori”.

...și canoniere turcești scufundate de crucișătoare inamice

Deși forțele înleștate în luptă erau sensibile inegale, populația araba fiind slab înarmată și instruită pentru un război modern, ea a opus o dîră și eroică rezistență armatelor invadatoare, producîndu-le înfrîngerii serioase. Succesele patrioților libieni — scria Constantin Mille — „nu produc decît satisfacțiune”. Sur-sa victoriilor obținute de arabi consta în faptul — arăta același autor — că ei își apărau „onoarea patriei și cinstea familiilor lor...”.

Între timp, Turcia amenințată cu un nou război în Balcani, a încheiat pace cu Italia la 18 octombrie 1912. În urma tratatului semnat, Italia a obținut Libia, pe care a transformat-o în colonie.

Consemnînd faptul că poporul libian ducea lupta mai departe, **România muncitoare** din 19 mai 1913 scria: „Aproape zilnic sînt lupte între trupe și indigeni, războiul se continuă mereu prin harță și cad mereu soldați și ofițeri italieni cît și popor tripolitan. Iată cît costă politica colonială”.

Rezistența față de noii cuceritori a persistat cu intensitate, variînd în funcție de condițiile interne și internaționale, în toată perioada celor peste trei decenii cît a durat dominația cucerurilor imperialiste italiene în Libia¹.

¹ În anul 1943, trupele anglo-franceze, cu sprijinul direct al armatei libiene, au alungat trupele italo-germane. Prin Tratatul de pace de la Paris (1947), provinciile din Libia devin teritoriu sub mandat britanic (Cirenaica și Tripolitania) și francez (Fezzan). În 1951 Libia își proclamă independența.

Ranguri nobiliare

DE LA ÎMPĂRAT LA SCUTIER

VICTOR IONESCU

Răspunzînd dorinței cititorilor, am prezentat, în numărul trecut, cîteva ranguri de noblee în ordinea descendentă a scării ierarhice existente în societatea medievală. Articolul de față încearcă să întregescă tabloul acestor structuri feudale, al cărei reprezentanți privilegiati, deosebindu-se prin titluri sau atribuții, aveau o trăsătură comună, caracteristică: existența le era asigurată de munca șerbilor, țărani legați de un pămînt aparținînd exploata-tilor lor.

DUCE¹. Situat pe treapta a patra a ierarhiei nobiliare, a fost unul dintre vasalii cei mai înalți în rang ai suveranilor din Europa (au existat însă și duci care au condus teritorii în calitate de seniori independenți). Denumirea este de origine romană, în limba latină **dux** însemnînd comandant militar. Purtătorii acestui titlu au fost, în perioada de sfîrșit a Imperiului roman, guvernatori de provincie, avînd atît atribuții civile cit și militare. Noti-

¹ Vezi arhidue în Magazin Istoric, nr. 10/1976.

tia dignitatum² precizează că au existat 12 duci în partea răsăriteană și 13 în cea apuseană a Imperiului roman.

Așa-numitele state barbare, formate pe ruinele părții apusene a imperiului, au preluat titlul, care avea, de altfel, un corespondent în vechea organizare a triburilor germanice. Astfel, Tacitus menționează că, în caz de război, adunarea oștenilor germanici alegea un comandant care primea puteri discreționare în timpul luptelor. Acest comandant se numea **herizogo**, de unde și forma germană a rangului ducal, **herzog**, apărută în sec. VI e.n., în Bavaria.

Imperiul carolingian, suprapus în sec. VIII-IX celei mai mari părți a Imperiului roman de Apus ne aduce o mărturie extrem de prețioasă: primul exemplu scris (757) al ritualului vasalității în formele sale clasice. Textul ne interesează deoarece vasalul respectiv avea rang ducal: „Iar regele Pepin [cel Scurt] ținu adunarea sa cu francii la Compiègne și aici veni Tassilo, ducele bavarezilor, și se recunosc vasal, prin suprapunerea mîinilor. El făcu multe și nenumărate jurăminte”.

Rangul ducal a existat în majoritatea statelor medievale vest-europene (în Franța, în Sfîntul Imperiu roman de națiune germană etc.). De-a lungul istoriei acestor state, reprezentanți ai rangului respectiv din Saxonia și Bavaria, pentru germani, ori din Norman-

Ducele de Berry, unchiul regelui Carol VI al Franței

dia și Burgundia, pentru francezi, au avut un cuvînt greu în politica internă a țărilor lor. Un exemplu edificator îl constituie lupta

² Listă a funcțiilor civile și militare din părțile de răsărit și de apus ale Imperiului roman, întocmită de autori anonimi.

dusă de ducele Burgundiei, Carol Teme-
rarul, împotriva regelui francez Ludovic XI
(1461-1483)¹, suzeranul său.

În Anglia, rangul de duce a apărut abia în
1337, când regele Eduard III a creat Ducatul
de Cornwallis pentru fiul său numit tot Eduard
și supranumit Prințul Negru (care, în bătălia
de la Poitiers, avea să-l învingă și să-l facă
prizonier pe regele francez Ioan cel Bun)².

Un caz aparte în rindul ducilor l-au consti-
tuit cei din Veneția și Genova. Veneția, de
exemplu, inițial stat feudal având în frunte
un **doge** (duce) și depinzând mai mult teoretic
decît practic de Bizanț, și-a căpătat treptat
independența deplină. Paralel s-a efectuat
și opera de transformare internă; dogele a
devenit, prin îngustarea atribuțiilor sale,
un magistrat suprem, eligibil, cu o putere
mai mult nominală, nemiareprezentînd un
rang nobiliar și identificîndu-se cu magistra-
tura.

În răsăritul Europei, rangul ducal a apărut
prin transfer, chiar și la noi, atunci cînd voie-
vozi ai Țării Românești au primit unele feude
de la regii Ungariei. Așa se explică și inclu-
derea rangului ducal în titulatura purtată
de Mircea cel Bătrîn: „Duce al Făgărașului
și Amlașului, conte al Severinului, despot
al Țării lui Dobrotici și domn al Silistrei”³.

MARCHIZ. Originile acestui rang trebuie
căutate în evul mediu timpuriu. Marchizii au
fost vasali însărcinați de împărații carolin-
gieni cu administrarea civilă și militară a
unor provincii de frontieră, numite **mărei**.
Poziția de zonă strategică a acestora a făcut
ca marchizii să fie răspunzători direct în fața
împăratului și să nu depindă de ducele în a
cărui provincie se afla marca. Aceste avantaje
de natură juridică, precum și transformarea
marchizatului în demnitate ereditară (sec. XII)
au situat rangul respectiv înaintea celui de
conte și imediat după cel de duce. Existent
inițial doar în Sfîntul Imperiu roman de na-
țiune germană, în Franța și Italia, rangul
de marchiz s-a extins treptat și în celelalte
țări vest-europene. Cu timpul, suveranii l-au
acordat cu ușurință, fără ca el să fie justificat
de existența periferică și amenințată a mărcii,
posesiune a nobilului respectiv. În răsăritul
continentului a existat un rang similar, cel
de **ban**. Croat la origine, titlul a fost preluat
de regatul maghiar, unde a însemnat, ca și
în Occident, conducător al unei zone de fron-
tieră (**banat**). Au existat asemenea banate
în Dalmția, Croația, Bosnia, Slovenia. Cel
mai cunoscut de noi este Banatul de Severin,
de la care provine denumirea unei
regiuni geografice din țara noastră: Banatul.
Mari dregători au fost și banii olteni în
Țara Românească. Purtătorii acestui titlu
din familia Craioveștilor⁴ au manifestat
tendința de transformare a Olteniei în feudă
ereditară. Din această perspectivă se pot
face analogii între banul românesc din sec.
XVI-XVII și marchizul occidental, sau

între banul, ca înalt demnitar al Ungariei și
marchizul din sec. VIII-XII.

CONTE. Unul dintre rangurile principale,
deși se situează pe treapta a șasea în ierarhia
nobiliară. Denumirea de conte provine de la
aceea a unui înalt funcționar roman, **comes**.
La vechii germani, acestui comes i-a corespuns
grafio, care a generat forma germană a ran-
gului de conte: **graf**.

Carol cel Mare a avut 300 conți care acu-
mulau, în regiunile încredințate lor, atît
puterile civile, cît și pe cele militare. Din
anul 877, reprezentanții acestui rang și-au
asigurat creditatea
funcției constituind
adevărate dinastii, ca
cele ale conților de
Blois, Orléans, Paris.

Conții au fost sub-
ordonați ducilor sau,
cum apreciază Henri
Focillon, „ducele este
un conte situat deas-
upra celorlalți, inter-
punînd propria sa su-
zeranitate între rege
și vasalii săi”. Ade-
vărul este că din rin-
dul conților s-au des-
prins unii care, prin
întinderea domeniu-
lui, prin puterea lor
politică-militară, prin
relațiile de vasalitate
au căpătat ascenden-
ță în fața altora și
s-au situat pe același
plan cu ducii, figurînd
între cei mai puternici
seniori. Un asemenea
conte a fost, de exem-
plu, cel de Barcelona,
care se suprapusese
conților de Besalu și
Cerdania. În Germa-
nia, prin **Diploma im-
perială** din 20 ianu-
rie 1628, s-a stabilit
existența unor așa-zisi
conți vechi, care de-

Fiul regelui Eduard III al
Angliei, pentru care suve-
ranul a introdus în țară
rangul de duce

pindeau direct de împărat. În Anglia,
deținătorul acestui rang s-a numit **Earl**
(termen de origine vikingă) și a fost guverna-
torul ereditar al unui **Shire** (comitat); su-
praviețuind pînă astăzi ca rang onorific, el
asigură un loc ereditar în Camera Lorzilor.

Pe lîngă obișnuiții grafi în Sfîntul Imperiu
roman de națiune germană au existat conți
de țară (**landgrafi**) și conți palatini (**pfalzgrafi**).
Termenul de **palatin** sau **paladin** este îtil-
nit adesea în poemele medievale, în care se
vorbește despre personajele de seamă din
anturajul direct al regilor; Roland, eroul
cunoscut al epopei, a fost palatin al lui Carol
cel Mare. Denumirea acestor conți provine
de la cuvîntul **palat**, ei locuind, în sec.
VIII-IX, chiar în palatele regale sau imperiale
ce le erau încredințate spre administrare, im-

¹ Vezi *Magazin istoric*, nr. 10/1976.

² Vezi *Magazin istoric*, nr. 2/1972.

³ Vezi *Magazin istoric*, nr. 9/1967.

⁴ Vezi *Magazin istoric*, nr. 5/1970.

preună cu domeniile aferente. În veacul XII, conții palatini și-au transformat funcțiile în ranguri ereditare. Treptat, cei mai mulți palatini au fost asimilați conților obișnuiți. A rezistat doar contele palatin al Rinului, comitatul respectiv căpătînd denumirea de **palatinat**. Titularul lui a fost unul dintre cei mai puternici feudali germani, figurînd și printre cei șapte electori.

În epoca de sfîrșit a evului mediu, rangul de conte a devenit, și el, onorific. Astfel, în 1533, împăratul Carol Quintul a acordat pictorului său favorit, Tizian, titlurile de „conte palatin și cavaler al pînțenului de aur”.

VICONTE. Rangul imediat următor celui de conte. La origine, a fost fie interimar, fie delegat al conțelui pentru administrarea unei părți a comitatului. Ca și în cazul celorlalte ranguri nobiliare, transformarea funcției în titlu s-a făcut prin ereditate (sec. X-XI). Cum însă situația viconților, depindea de prezența sau absența conțelui și de puterea acestuia, relativ pu-

*Continuă de la începutul
secolului XV*

ține **vicecomitate** au devenit fiefuri ereditare cu rangul respectiv.

Un exemplu de viconți puternici au fost cei de Béarn. Posedînd un teritoriu relativ întins, ei au încercat o vreme să dobîndească suzeranitatea în Gasconia, disputîndu-și-o cu conții d'Armagnac.

În epoca modernă, au existat viconți în Franța și mai există încă în Anglia. Maresalul Montgomery a fost făcut viconte de El Alamein în urma victoriei obținute de trupele britanice asupra lui Rommel, în această localitate din Africa de Nord (1942)¹.

BARON. A opta treaptă nobiliară în sens strict ierarhic. Provine de la cuvîntul celtic **ber** și cel francez **bar**, însemnînd om liber. Denumirea are mai multe accepții. Inițial, baronul a fost un nobil deținător al unui domeniu: **baronie**, **seniorie**, locul lui în scara ierarhică fiind stabilit în perioada de sfîrșit a evului mediu. A doua accepție a denumirii de baron, mult mai largă, este cea de mare feudal, de senior puternic. În acest sens, istoricul francez M. Bloch a formulat o definiție sugestivă: „Puternici între puternici, cei mai importanți feudali au fost, în limbajul

uzual, baronii”. Termenul a fost folosit frecvent pentru Anglia, unde există pînă în zilele noastre un sinonim: **Lord**². În veacul XIII, în aceeași țară, baronii — în sensul larg al cuvîntului — au reușit să se impună în fața monarhiei prin faimoasa **Magna Charta** (1215)³, document care, spunea N. Iorga, era „menit să asigure drepturile unei anumite clase care tindea să se perpetueze ca o castă [...] sprijinind nu libertatea împotriva privilegiilor, ci privilegiile împotriva libertății”. Marii feudali din Ungaria s-au numit **barones regni** (cu sinonimele **optimates** și **magnates**).

În alte state europene au fost folosite terminologii diferite. În Spania, de exemplu, baronii erau numiți **ricos hombres** („oameni bogați”). În Cehia și Polonia echivalentul aceluiași titlu a fost **pan**, iar în Balcani **jupan**. În sud-estul și estul Europei cel mai adesea a fost însă folosit termenul de **boier**, și el sinonim, prin conținut, celui de baron. Boieri s-au mai numit marii nobili din formațiunile statale feudale românești, sirbești, bulgărești, rusești, lituaniene.

În Țara Românească, jupan a fost utilizat în documente pentru a indica numai pe marii boieri⁴; în Moldova a fost folosit în același scop termenul de pan, cel de jupan fiind rezervat (sec. XIV-XV) rudelor domnești. În unele acte emise de cancelariile țărilor române apare, tot cu sensul de mare feudal, termenul **vlastel** sau **vlastelin**, împrumutat de la sirbi. Cu acest calificativ sînt desemnați boierii cei mai puternici și rudele domnului. **Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie** cuprind o înșiruire de asemenea denumiri în ordine ierarhică: „...Voi preaiubiți domni și frați ai mei, ori și voi vlasteli și boieri”. Așadar, sensul cel mai larg al termenului de baron, cu sinonimele sale din diferite părți ale Europei, este acela de feudal puternic.

Baronii au alcătuit pătura superioară a nobilimii feudale, cuprinzînd practic pe toți beneficiarii rangurilor prezentate pînă acum.

¹ Cîteva precizări asupra unor termeni uzuali în Anglia, care presupun, dar nu desemnează, un anumit rang nobiliar.

Sir = particula ce precede prenumele posesorilor unor ranguri inferioare (cavaleri, baroneti) ale nobilimii britanice. Se folosește urmat de prenumele și apoi de numele persoanei respective, atunci cînd se vorbește despre ea (cînd cineva i se adresează, vocabula **Sir** este urmată numai de prenume). De exemplu, **Sir Walter Scott** (1771-1832), părintele romanului istoric, a fost baronet. **Lord** = termen folosit pentru desemnarea deținătorilor marilor ranguri nobiliare britanice, de la baron în sus. Se folosește numai asociat cu numele de familie. De exemplu: **Lord Byron**, și nu **Lord George Gordon Byron**. (Este vorba de celebrul poet romantic, 1788-1824, al VI-lea baron Byron). **Lady** = termen utilizat pentru persoanele de sex feminin aparținînd nobilimii engleze. Soțiile nobililor sînt desemnate cu această particula, urmată de numele de familie. De exemplu: **Lady Hamilton**, soția Lordului William Hamilton, arheolog și ambasador al Angliei la Neapole (1764-1800). Termenul mai este folosit și pentru desemnarea fiicelor celor mai înalți nobili englezi (duci, marchizi, și conți). În acest caz însă asociația se face exclusiv cu prenumele persoanei respective.

² Vezi **Magazin Istorie**, nr. 9/1970.

³ Vezi **Magazin Istorie**, nr. 1 și 5/1971.

⁴ Vezi **Magazin Istorie**, nr. 1 și 2/1974.

BARONET. Rang nobiliar existent numai în Anglia. Creat în 1611, din voința regelui Iacob I, prin asociație cu rangul de viconte, în scara ierarhică urmează imediat după cel de baron. S-a menținut până astăzi, constituind un exemplu al lipsei de conținut a rangurilor nobiliare în epoca modernă.

CAVALER. Titlu purtat de cea mai mare parte a nobililor și care le dădea dreptul de a fi socotiți membri deplin ai clasei dominante. Reprezentant al aristocrației feudale, cavalerul se individualiza prin armament (luptă călare și cu armură), mod de viață (nu muncea, principalele-i ocupații fiind războiul și vânătoarea) și ceremonia de investitură¹.

Deschisă, la începutul evului mediu, tuturor celor destul de bogați pentru a putea avea cal și armură, din sec. XIII pătura socială a cavalerilor a tins să devină o castă închisă, rangul primit în momentul solemn al investiturii devenind apanajul celor cu „singe albastru”. De altfel, toți nobilii, indiferent, de rangul pe care urmau să-l moștenească ulterior, erau inițial investiți cavaleri; în acest sens cavaler echivalează cu aristocrat.

Dacă acest termen a fost folosit în Franța, Anglia, Germania, Italia, Spania, țările nordice, echivalentul lui în Polonia a fost **szlachta**, în Cehia **záměne** sau **vyadykové** (vlădică), în Ungaria **mlites**, **nobiles** sau **servientes** (vasal).

În răsăritul continentului a existat de asemenea o pătură nobiliară identificabilă cu cea a cavalerilor apuseni. În Bizanț, reprezentanții acesteia s-au numit **stratioti** și **pronotari** (deținători ai unor fiefuri acordate cu condiția prestării unui serviciu militar călare), în Rusia **dvoreni**, în țările noastre **viteji** și mai apoi **curteni**. Aceștia din urmă apar ca atare în jalba boierilor moldoveni către regele Poloniei (1684), redată de Miron Costin: „Stările boierilor, a curtenilor, a hînsarilor, a dărbănilor și a tuturor celor așezați pe moșiile lor” cereau privilegiu similar cu acelea ale nobilimii polone. Categoriile de slujitori militari (**curteni**, **hînsari**, **dărbăni**) pot fi deci asimilate cavalerilor occidentali.

La sfârșitul evului mediu, prin schimbarea funcției exclusiv războinice a cavalerului, pentru a desemna rangul respectiv a fost folosit termenul de **gentilom**, nobil simplu. Acesta se ocupa deopotrivă de mînuirea armelor, ca ofițer în oastea regulată, sau de administrarea posesiunii sale funciare. În Franța veacului XVII, de exemplu, au fost nu mai puțin de 70 000 asemenea gentilomi rurali.

SCUTIER. Ultimul rang de noblețe, era mai curînd o stare temporară, scutierii fiind un fel de aspiranți la rangul de cavaler. Promovarea se făcea prin investitură. O ilustrare a acestei situații apare în **Cîntecul nibelungilor**²: „Pe care-i oblicără, că după al lor cin,/ Aveau să poarte spada, ca și al lor vecin,/ La curte li poftiră — toți falnici scutieri —/ Cu Siegfried împreună primiră mulți armuri de cavaleri”.

(Urmare din p. 18)

Ciomirtan Gh. — BC; Danciu Aurel — Vărădia, CS; Podariu Antoniu — Baia Mare; Ivascu Gh. — BC; Sava Adrian — Ploiești; Juan C-tin — Orsova, MH; Lazăr Gh. — Cetatea de Bătă, AB; Pop Grigore — Rîșnov, BV; Tocaci Leonid — Giurgiu; Morghita Ioan — SM; Mateachebo D-tru — Andrieșeni, IS; Ionescu Alex. — IS; Lupșa Viorel — Lovrin, TM; Tuzson Viola — Mediaș, SB; Vasile Zotta — Roman; Farc Emilian — Baia Mare; Botescu Maria — Ploiești; Stan Gh. — BZ; Apodoiu Carmel — Ploiești; Teodorescu Mircea — AB; Pantea Gh. — B; Perianu Ion — B; Stoilescu Irina — B; Niculescu Lucica — B; Barbu Oprea — Pitești, OT; Nicoră Aneta — Hirșova, CT; Mărușaru Maria — Hirșova, CT; Vlase Liliana — Hirșova, CT; Cionchin Elisabeta — Deta, TM; Stoica Dan — Craiova; Ungureanu Luminița — Cluj-Napoca; Ilie Doina — Timosu, PH; Neacșu Gh. — SB; Ungureanu Gratiu — Cluj-Napoca; Proboceanu Făgel — Sădova, SV; Gheorghe Florea — Timosu, PH; Mircea Iosif — B; Gh. Gradu — Pitești; Farcu Ioan — SM; Roman Mircea — Ludus, MS; Florescu Carmen — IS; Cornea Victor — SX; Ciolac Ion — B; Habina Anton — Baia Mare; Alexe Ilie — B; Alexe Guilmette — B; Ștefănescu Mircea — B; Neși Gheorghe — Oradea; Manolache Gh. — B; Rădulescu Florin — Polcoșea, OT; Andrei Leonida — Andrieșeni, IL; Neagu Gheorghe — Cotoșca, BZ; Bănică Liviu — Pitești; Rădulescu Nicolae — Sădova, OT; Silviu — SB; Crețu Ion — Rm. Vlcea; Cusen Vasile — BV; Zacharides Werner — SB; Pană Pompila — BV; Hedu Ioana — SB; Prună Leon — B; Manolache Anca — B; Sara Valeria — Regin, MS; Căldăraru Mircea — Brlad; Siman Gh. — Sighetul Marmatiei, MM; Băltescu C-tin — Craiova; Truta Ioan — Regin, MS; Damalan George — Alexandria; Vrinceanu Victor — B; Roșu Marin — B; Miruleț Elena — B; Bătă Grigore — Rădăuți, SV; Jipa Octavian — BR; Bărbol Constantin — Tg. Jiu; Chesu Ioana — B; Chesu Paul — B; Moraru Silvia — B; Moraru Oprea — B; Dumitrescu Mircea — B; Stan Dumitru — B; Manta Constantin — B; Irimie Vasile — Bistrița; Bănică Gheorghe — Pitești; Ioan Russescu — B; Lavinia Russescu — B; Onea Vasile — Mînciu — PH; Onca Ion — Mînciu Ungureni, PH; Bănică Mariora — Pitești; Tănase Marin — Izvoarele, TR; Tulea Gheorghe — B; Ionescu Teodor — B; Ionescu Nicolae — Făcșani; Merdariu Ioan — Buciumeni, DB; Popa Iancu — VS; Amariei Adrian — B; Sorin Russescu — B; Florica Russescu — B; Radencovici Marian — B; Socaci Ioan — B; Zăineu Petru — B; Căstă Stanca — B; Nebunelua Nicolae — B; Lucia Tăieica — B; Ioana Ostafe — B; Crețu Ioana — BR; Breahnă — V. B.; Golgojan Nicolae — Tg. Jiu; Dinescu Aurel — Puchnii Mari, PH; Galea Iosif — Oradea; Pripoale Maria — Cîmpina; Stan Gilgor — Tulcea; Maria Manica — B; Tănăsescu Cornel — Gărdagu, TR; Popa Ioan — HD; Crețu Elena — Rm. Vlcea; Sterescu Emanoil — Curtea de Argeș; Roșcan Anca — HD; Manolache Gh. — B; Vlaș Sînetă — Tirgoviște; Vlaș Aron — Tirgoviște; Doina Humă — SB; Crețu Teodor — BR; Vrinceanu Elisabeta — B; Teodorescu Ileana — B; Strat Nichifor — SV; Prabhoveanu Maria — Intorsura Buzului, CV; Ceascai Dumitru — BV; Toma Adam — B; Indrus Cristian — B; Macrea Nicolae — BV; Gheorghe Nicolae — BZ; Șutiu Victor — Mediaș; Căraaba Eugen — SM; Pantaleu Octavian — IS; Ponoran — Timișoara; Găvruta Dumitru — Oradea; Briscu Nicolae — Oradea; Roman Mariana — Brad, HD; Hristea Maria — Tg. Neamț; Grescenco Gh. — AR; Cimponeru Tamara — Poniștea, TM; Zăbărnea Grigore — Căldrăși, IL; Zăbărnea Tiberiu — Căldrăși, IL; Ursuleanu Florentin — B; Molescu Alciona — AR; Petrescu Luminița — Sîlnic, PH; Dasclu George — Ploiești; Maria Wella — Timișoara; Popescu Adrian — Craiova; Vărsăndan Adrian — AR; Ciudin Eugen — IS; Bratu Zenovia — Tg. Jiu; Bratu Mihaela — Tg. Jiu; Ghimpășanu C-tin — B; Constantinescu Corina — B; Bălan Ioana — B; Bărbol Nicolae — Tg. Jiu; Rădulescu Aurica — B; Ciudin Jenița — IS; Mocanu Florin — Bolintin Deal, IF; Lălu Petre — Ploiești; Stoica Corneliu — B; Popa Georgeta — B; Ioan Raici — IS; Sîkă Ludovic — S.M. Băncea Wella — B; Veronica Căcean — Turda; Mos Mihai — Cluj-Napoca; Dinu Nicolai — SV; Popescu Mariana — Pitești; Moldovan Vasile — B; Timofte Paul — SB; Verzescu Vanghele — B; Tudorache Aurică — B; Leucescu Ilie — B; Velev Costică — B; Mastan Ioan — Bistrița; Popescu Nicolae — GL; Lazăr Ion — Marghita, BH; Nețila Vasile — S.M. Nistor Coita — Salonta, BH; Gavrilă Iuliu — Văcăreni, BH; Oprea Traian — Timișoara; Lăzărescu Elena — Timișoara; Maria Hagiu — Ștefan cel Mare, AG.

¹ Vezi Magazin Istoric, nr. 2/1975.

² Vezi Magazin Istoric, nr. 10/1976.

(Continuare în p. 63)

— Cititorii noștri ne pot scrie fie pe adresa indicată, fie la căsuța poștală nr. 702, București.
— Atragem din nou atenția tuturor celor care ne scriu că manuscrisele și documentele anexe nu se înnoiază. În consecință, corespondenții noștri sint rugați să-și păstreze copile corespunzătoare. De asemenea, ne vedem siliți să subliniem pentru cei care ne scriu de mină, adesea cu creionul și foarte necetef că le vom răspunde mult mai puțin prompt decit corespondenților care nu ne pun probleme de descifrare a scrisului lor.
— Unii cititori ne pun — în aceeași scrisoare — zeci de întrebări de amănunt din istoria națională și universală. A le răspunde la fel de amănunțit ar însemna a redacta în fiecare lună încă cel puțin o revistă. Rugăm a ni se scrie mai concis și a ni se adresa eventualele întrebări numai pe marginea articolelor publicate.

SERGENȚUL DE LA CALAFAT

Prof. VICTOR CHIRITĂ din Craiova, ne semnalează în legătură cu articolul La Calafat, prima jertfă, din nr. 5/1976: 1) În localitate mai există și alte monumente consacrate războiului din 1877; 2) numele sergentului căzut ar fi, după alte surse, Constantin Popescu.

Iată și răspunsul autorului, col. dr. Florian Tucă: „1) serialul Cronică în piatră ale Independenței nu își propune să prezinte decit unele din cele mai reprezentative monumente 1877; 2) numele sergentului Nicolae Popescu, ca primul ostas român căzut în campania din 1877-78, figurează ca atare în Arhiva M.A.N., Registrul Istoric al Regimentului 1 artilerie, copie după manuscris p. 5”.

PRECIZĂRI... ONOMASTICE

NICOLAE POPESCU din Slatina, jud. Olt, ne trimite câteva precizări în legătură cu unul din revoluționarii nașpocitei care au activat la Rosiiori de Vede, profesorul Vasile Urzescu, originar din Transilvania. „În unele publicații însă numele său apare Urlescu, ne scrie corespondentul nostru slătinean. În anii 1851-1854, Vasile Urzescu a fost profesor la Școala „Ionascu” din Slatina și biografia sa o înfățișăm în lucrarea Istoria orașului Slatina, ed. II, 1909, alcătuită de G. Poboran, fostul director al școlii respective. În 1861, Urzescu apare menționat într-un raport ca autor al volumului Săitul epistolar, folosit în perioada respectivă ca manual pentru clasa a IV-a în școlile județului Olt”.

UN NAUFRAGIU ACUM 19 VEACURI

RALUCA VASILESCU din București, ne scrie că vizind serialul consacrat senzaționalelor exploriări în lumea adîncurilor, transmis recent de Televiziunea Română, se întrebă dacă comandorul Jacques-Yves Cousteau își conștientizase activitatea și dacă a mai obținut unele rezultate în domeniul descoperirilor istorice.

Din ultimele date pe care le deținem, în vîră acestui an celebrăm am de știință franceză a condus o echipă de cercetători care au lucrat în zona arhipelagului elen. Aici Cousteau și colaboratorii săi au descoperit în apropierea Insulei Antikythera, în sudul Mării Egee, vestigiile unei vechi corăbii romane. Era probabil un vas de comerț, care naviga între Peninsula Italică și Grecia și care a naufragiat în sec. I e.n. În urma acufundărilor echipei Cousteau, au fost scoase la suprafață peste 100 obiecte meșteșugărești de epocă, între care numeroase bijuterii din aur, brățări unei statui din marmură, câteva duzini de monezi, multe amfore mari și alte piese din ceramică.

HAIDUC SAU GRĂNICER?

L. LĂZĂRESCU din com. Oraștioara de Sus, jud. Hunedoara, ne scrie: „În lucrarea Săitul și tîntul în lumina istoriei, de A. Jipa-Dumitrescu și N. Nestor, la p. 209 apare o imagine cu explicația: «Tăran haiduc (sec. XVIII)». Nu știu din ce sursă s-a fost preluată fotografia, dar tăranul respectiv nu e haiduc, ci grănicer din fostul Regiment 1 român de graniță Orlat, cum este menționat, de altfel, și într-o gravură a lui Fr. Jaschke”. Spre edificare, corespondentul nostru ne trimite o copie a gravurii menționate.

DROUYN DE LHUYS

VELIMAR TEODORESCU din Iași, ne solicită câteva date biografice referitoare la Drouyn de Lhuys, ministrul de Externe francez în 1863, al cărui nume l-a înfățișat în nr. 7/1976 al revistei. Edmond Drouyn de Lhuys s-a născut la 19 noiembrie 1805 la Paris. După ce a făcut strălucite studii clasice a intrat în 1830 în diplomatie. În 1848 a fost ales reprezentant în Constituția și a devenit ministru de Externe în iunie 1849. În iulie 1852 a fost chemat din nou în fruntea aceluiași minister, pînă în mai 1855. A luat parte la conferințele de la Viena (1854-1855) privind zădărnice pentru o alianță franco-austriacă. Din august 1862 pînă în septembrie 1866 a deținut, pentru a patra oară, conducerea diplomației franceze. S-a stins din viață la 1 martie 1881.

LEACUL SUPĂRĂRII

G.H. TOTIR din Galați. Supărarea de, provocată de p. 24, alinații ultim din articolul Odiseea capului Viteazului, publicat în Magazin Istoric, din august 1976, putea fi evitată foarte simplu. Cum anume? Printr-o atenă lectură a pasajului respectiv, care sună așa: „Racia în care se păstrează (și nu cum greșită citit de, se păstrează) cranul a rămas la Măndăstirea Dealu, fiind apoi...”.

„AICI A MURIT NELSON”

TEODOR ELEFTERESCU din București, ne trimite, în completarea articolului, Nelson înaintea bătăliei de la Trafalgar, apărut în nr. 3/1976, câteva note referitoare la viața și activitatea amiralului Nelson, din care reținem: „La bătălia de la Trafalgar, au participat 40 000 oameni, îmbarcați pe 60 nave, cu 4 774 tunuri (2 148 engleze și 2 626 aliate). Au fost scosi din luptă 9 957 ostasi (3 007 englezi și 6 950 aliați) morți, răniți, dispărați. Flota aliată a pierdut 18 bastimente, în timp ce britanicii nu au pierdut nici o navă din cele 10 cît avea escadra lor. La lupte au luat parte șapte amirali: Nelson și Northesk (englezi); Villeneuve și Magon (francezi); Gravina, Cisneros și Alivina (spanioli). Vasul amiral Victory, pe care s-a aflat Nelson, este în prezent expus ca piesă de muzeu în portul Portsmouth. Pe puntea de comandă, sub o cunună de lauri, stă scris: «Aici a murit Nelsons”.

HANUL DE LÎNGĂ GALAȚI

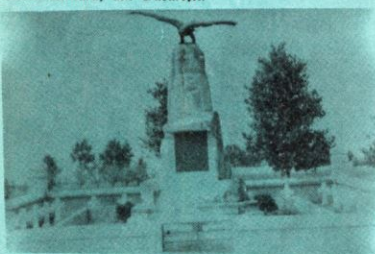
Pensionara SOFIA T. STĂNESCU din Galați, ne comunică în completarea articolului Frații Bacalbașa, publicat în nr. 2/1976: „În urmă cu mulți ani, tatăl meu îmi povestea că, pe la sfîrșitul secolului trecut, poposea adeseori la un han care se numea «Bacalbașa». Există vreo legătură între numele hanului și cel al cunoscutilor militanți prezenți în revista dr.”.

Între-adevăr, la sfîrșitul sec. XIX, pe teritoriul comunei Tulucești, la ca. 12 km de Galați, unde drumul se bifurcă către Bîrlad și Cuca, exista un vechi han (sau rătăc) numit Bacalbașa, după numele proprietarului moșiei. Nu știm însă ce legătură exista între acesta și familia fraților Ion, Costache și Anton Bacalbașa.

IN MEMORIAM

IONEL MUSTĂȚEA din com. Prunaru, jud. Teleorman, ne trimite o fotografie - pe care o reproducem alăturat - a monumentului ridicat în 1930 de Societatea „Cultul eroilor” în amintirea ostașilor din Regimentul 2 roșiori căzuți în primul război mondial.

Pentru celelalte informații solicitate, vă sugerăm să vă adresați Centrului de studii și cercetări de istorie și teorie militară, din București.

În articolul Vinătorul de cerbi de la Șu-Ku-Tian, publicat în numărul 10 al revistei noastre (p. 20), cititorii au rectificat, desigur, articolul hotărât din titlatura revistei citate (La Chine). În mod paradoxal, vina acestei incorecte transcrieri revine... corecturii.

MULȚUMIRI

Din corespondența sosită în ultimul timp pe adresa revistei noastre, am reținut propunerile, sugestiile, celebritățile și informațiile cuprinse în scrisorile următorilor cititori, cărora le mulțumim: MARCU ION, din Reșița; GH. NEAMȚU, com. Tismaua, jud. Gorj; IOAN DRĂGAN, com. Tincă, jud. Bihor; CAROL LUPȘIASCA, din Reșița; MACH DEZIDERIU, din Cîmpia Turzii; dr. IOSIF LAZĂR, medic primar chirurg, Spitalul orășencesc Alud, jud. Alba.

Nicolae MINEI

CERERI ȘI OFERTE

IONEL MUSTĂȚEA, com. Prunaru, jud. Teleorman, solicită: nr. 1-4/1972; ofera: nr. 5-8/1975.

PETCU CONSTANTIN, str. Tirnavei, nr. 7, Bloc A, ap. 15, Mediaș, solicită: nr. 1-9/1967; 1-6, 9-12/1968; 1-3, 9/1969; ofera: nr. 1-3/1971; 1-3/1972; 4, 5, 12/1973; 9-11/1974; 7-9/1975.

IONESCU CONSTANTIN str. Arh. Hirjeu, nr. 25, București, tel. 61.46.51, oferă colecția 1967-1975.

COTESCUE EUGENIA, str. Căărășilor, nr. 131 bis, București, solicită: nr. 5, 8/1967, 8/1974.

EPURE VALERIA, str. Progresul, nr. 12, Drobeta-Turnu Severin, solicită: nr. 1, 2, 3/1967; ofera: nr. 10/1968.

MIHAELA CONSTANTINESCU, str. Drumul Murgului, nr. 36, Bloc 55 A, ap. 61, solicită: nr. 1/1967; 4/1974; ofera: nr. 1-4, 6/1969; 7, 8, 12/1971; 1/1972; 12/1974.

MIRONESCU PAUL, str. Baba Novac, nr. 16, Bloc 23, ap. 181, București, tel. 47.65.12, solicită: nr. 7, 8/1968; 7, 8/1969; ofera: nr. 6, 8/1967; 6/1969.

ION CIOMAGA, Piața Victoriei, nr. 5, Bloc C-2, ap. 12, Birlad, solicită: nr. 2, 3/1976.

GABRIEL TUVY, str. Pricopan, nr. 20, București, tel. 80.89.90, solicită: nr. 8/1974; 8/1976.

SUSTIC VIOREL-LIVIU, str. Popa Lupu, nr. 41, Sighetul Marmatiei, jud. Maramureș, solicită: nr. 1-4, 9/1967; 6/1968; 6/1969; 2/1971; ofera: nr. 2/1972; 1/1973.

VISCREANU EUGEN, B-dul 23 August, nr. 13, ap. 19, Timișoara, oferă colecția completă.

(Urmare din p. 61)

Ambrus Adriana - Baia Mare; Penu Gheorghe - Buzias, TM; Darlea Vasile - Timișoara; Teodorescu Romeo - B; Weber Georg - SB; Mathias Weber - SB; Brânsteanu Petre - Craiova; Iliescu Victoria - B; Anghel Constantin - B; Dănilu Dan - B; Man Ioan - Urziceni, IF; Luca Elena - Ploiești; Bălcioiu Gh. - Craiova; Grigoras Iuliana - B; Carol Drozd - Deva; Teodorescu Vasile - Turda; Ferraru Teofan - B; Strat Corneliu - SV; Strat Carmen - SV; Bochiș Dumitru - Oradea; Calinea Victor - Turnu Măgurele; Liviu Statache - Tecuci; Istrate Titus - B; Tacu Emil - SM; Lăzărescu Ioan - Lugoj; Pop Constantin - Tirgu Mures; Durdureanu Constantin - Delești, VS; Oprea Irina - Potocești, OT; Oprea Ion - Potocești, OT; Oprea Ioana - Potocești, OT; Belmăstău Mircea - Berezdu Mare, TM; Rența Justian - B; Morariu Pavel - IS; Zahlu Elena - B; Pinzaru Cornelia - IS; Iteșcu Nicolae - Stroiești, VL; Pop Tereza Ana - Tg. Mureș; Clupe Nicoleta - Timișoara; Drencliu Mihail - B; Stoil Maria - Deva; Pirvan Mihail - Glodeni, DB; Gavrilă Iuliu - Vascau, BH; Dîrdilac Gh. - Boldu, BZ; Dinec Constanța - Timișoara; Pop Iuliu - Petroșani; Nan Gh. - Timișoara; Mera Alexandru - Reșin, MS; Rotesan Ioan - Luna, CJ; Rotesan Dolna - Gimpia Turzii, CJ; Poenaru Ioan - Petroșani; Drăguț Ioan - Bistrița; Dumitrescu Mihnea - B; Ecaterina Avram - B; Lupescu Virgil - Slatina; Marina Gheorghe - Sighetul Marmatiei, MM; Nicoră Mircea - GL; Zălănescu Maria - IS; Sălcuț Nela - OT; Lungu Elena - București, IF; Mîndru Georgeta - B; Stoica Dumitru - B; Mandache Dragomira - BZ; Lecca Nădejdea - Rm. Vlcea; Rădulescu Pătru - Bădăgani, VL; Ionescu Theodor - B; Mandache Virgiliu - Sîrghiea, BZ; Florin Constantinescu - B; Roșu Marian - B; Nicoră Mircea - GL; Bujenița Zina - GL; Filimon Petre - Drobeta-T. Severin; Băbeanu Claudia - Ploiești; Trofin Ileana - Ploiești; Cososchi Mihail - B; Chiculăță Mișla - GL; Irimila Dan - Mîrlă, PH; Nicoră Mariora - B; Teodorescu Elena - Oltenița, IF; Lungu Costică - GL; Ionescu Lucia - Ploiești; Neagu Constantin - Ploiești; Lăutaru Vasile - Timișoara; Oprea Mircea - B; Viziteu Ilie - Vatra Dornei, SV; Nechita Constantina - Ploiești; Petcu Nicolae - B; Scortescu Dumitru - Alba Iulia; Cîrmacliu Veronica - Gh.Gh.-Dej, BC; Săndulescu Mihail - CT; Sivil Aurel - B; Mircea Crăciun - Stegănești, AG; Miron Delia - Tg. Ocna; Ionăță Alexandru - B; Ioan Petrescu - IS; Aruxandrei Gh. - Sagna, NT; Stăncioiu Eugen - B; Popa Ioan - Remeș, BH; Forika Carol - Aiud, AB; Pinzaru Eugen - Siret, SV; Borda Laurențiu - Aiud, AB; Deceanu Ioan - Aiud, AB; Mărgineanu Emilian - Aiud, AB; Călinescu Teofil - Giurgiu, IF; Dîrdilac Mariora - Boldu, BZ; Ionescu Magda - Mediaș, SB; Iosub Simondy - B; Pop Ioan - Zăldu, SJ; Taulescu Nicolae - B; Sandu Vasile - Ploiești; Sandu Florica - Ploiești; Gh. Cucu - Ploiești; Naghel Adrian - B; Petru Anta - AR; Apostol Vasile - GL; Talpes Vasile - VS; Victor Lăcătușu - Buzias, TM; Predescu Eugen - Rm. Vlcea; Stănică Nistor - Ucuș, BH; Căpitanu Ioan - SB; Petru Bran - Cluj-Napoca; Farcas Ionel - Felna, AR; Farcas Elena - Felna, AR; Covalschi D-tra - Cîmpia Turzii, CJ; Vernescu Lidia - B; Popovici Ioan - IS; Avramescu Vasile - Rm. Vlcea; Stancu Gheorghe - Craiova; Tăranu Octavian - B; Pirvulescu Nicu - IS; Pulcea Nicolae - Drobeta-T. Severin; Leneschi Nicolae - Gura Humorului, SV; Kiss Ioan - Harghita, BH; Corneanu Rodica - Cluj-Napoca; Păchirșan Nicolae - Alba Iulia; Strat Corneliu - SV; Lăzărescu Cătălin - B; Opreșcu Ioana - Boldu, BZ; Ruța Steluța - B; Șerban Romeo - B; Ion Postoeacă - BR; Ghidarcia Lucia - TL; Anastase Cristina - BV; Căndea Gheorghe - Ila, HD; Liliana Santel - Ila, HD; Crisan Valeriu - B; Suteu Mihail - Cluj-Napoca; Mocanu Vasile - Felești; Dascălu George - Ploiești; Ruța Viorel - B; Boboc Luca - Mădărești, VN; Croitoru Virgil - BG; Bărbuță Cătălin - Bolnița Vale, IF; Coman Sofron - Dobro, HD; Rădulescu Dolna - Titu, DB; Miron Ioan - BG; Popovici Gh. - Ploiești; Miron Gh. - Sendriceni, BT; Roșu Gheorghe - SV.

CONTENTS (Romanian history) A Notable Publication: NICOLAE CEAUȘESCU, Selected Writings, Volume VI, in Italian ... 2 • N. COPOIU 1866, Documents regarding the Union ... 3 • A. RADULESCU The 2,600-Year-Old History of Tomis ... 10 • S. IOSIPESCU and C. ANTON-MANEA An Envoy of Louis XIV to Transylvania ... 12 • C. REZACHEVICI Count d'Hauterive's Memoir on the Romanians (1787) ... 16 • Interviews at the Second International Congress of Thracian Studies ... 19 • G. POENARU BORDEA Thracian Populations and Tribes ... 22 • T. BREIER 1906: The General Strike of the Workers of Timișoara ... 23 • F. TUCA Stone Chronicles of Independence ... 28 • 1877: An Inhabitant of the Banat Writes from the Front ... 29 • M.D. VLAD Șerban Cantacuzino (1678-1688) ... 33 • P. CERNOVODEANU A Map of High Steward Constantin Cantacuzino in Lord William Paget's Archives ... 37

SOMMAIRE (Histoire roumaine) Un remarquable événement d'édition: NICOLAE CEAUȘESCU, Œuvres choisies, Tome VI, en italien ... 2 • N. COPOIU 1866: Documents concernant l'Union ... 3 • A. RADULESCU Les 26 siècles d'histoire de Tomis ... 10 • S. IOSIPESCU et C. ANTON-MANEA Un ambassadeur de Louis XIV en Transylvanie ... 12 • C. REZACHEVICI Le Mémoire du comte d'Hauterive sur les Roumains (1787) ... 16 • Interviews au deuxième Congrès international de Thracologie ... 19 • G. POENARU BORDEA Populations et tribus thraces ... 22 • T. BREIER 1906: La grève générale des ouvriers de Timișoara ... 23 • F. TUCA Chroniques en pierre de l'Indépendance ... 28 • 1877: Un soldat du Banat écrit du front ... 29 • M.D. VLAD Șerban Cantacuzino (1678-1688) ... 33 • P. CERNOVODEANU Une carte de l'évêque Constantin Cantacuzino dans l'archive de Lord William Paget ... 37

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) Значительное издательское событие: НИКОЛАЕ ЦЕАУШЕСКУ, Избранные произведения, 6-ой том, на итальянском языке ... 2 • Н. КОПОЮ 1866: документы Воссоединения ... 3 • А. РАДУЛЕСКУ 26 веков истории Томиса ... 10 • С. ИОСИПЕСКУ, К. АНТОН-МАНИЯ Послание Людовика 14 го в Трансильванию ... 12 • К. РЕЗАКЕВИЧ Малозначительный граф д'Отрив про румынов (1787) ... 16 • Второй международный Съезд по фракологии: несколько интервью ... 19 • Г. ПОЕНАРУ БОРДА Фракийские племена ... 22 • Т. БРАЙЕР 1906: генеральная забастовка рабочих в Тимишоаре ... 23 • Ф. ТУКА Каменные летописи Независимости ... 28 • 1877 — житель Баната пишет с фронта ... 29 • М.Д. ВЛАД Шербан Кантакузино (1678-1688) ... 33 • П. ЧЕРНОВОДИНУ Карта стольника Константины Кантакузино в архиве лорда Уильяма Пэджет ... 37

INHALT (Rumänische Geschichte) Ein bemerkenswertes Verlagsergebnis, NICOLAE CEAUȘESCU, Ausgewählte Schriften, Band VI, in italienischer Sprache ... 2 • N. COPOIU 1866, Dokumente der Vereinigung ... 3 • A. RADULESCU Jene 26 Jahrhunderte der Geschichte von Tomis ... 10 • S. IOSIPESCU, C. ANTON-MANEA Ein Abgesandter Ludwigs des XIV. in Transylvanien ... 12 • C. REZACHEVICI Die Denkschrift des Grafen d'Hauterive über Rumänien (1787) ... 16 • Interviews während des zweiten internationalen Thrakologiekongresses ... 19 • G. POENARU BORDEA Thrakische Volksstämme und Geschlechter ... 22 • T. BREIER 1906: Generalstreik der Temesvarer Arbeiter ... 23 • F. TUCA In Stein gemisselte Chroniken des Unabhängigkeitskrieges ... 28 • 1877: Ein Banatier schreibt von der Front ... 29 • M.D. VLAD Șerban Cantacuzino (1678-1688) ... 33 • P. CERNOVODEANU Eine Karte des Truchseßes Constantin Cantacuzino im Archiv des Lords William Paget ... 37

SUMARIO (Historia română) Un notable acontecimiento editorial: NICOLAE CEAUȘESCU, Textos escogidos, tom. VI, en lengua italiana ... 2 • N. COPOIU 1866, Documentos de la Unión ... 3 • A. RADULESCU 26 siglos de historia de Tomis ... 10 • S. IOSIPESCU, C. ANTON-MANEA Un mensajero de Ludovic XIV en Transilvania ... 12 • C. REZACHEVICI El Memorial del conde d'Hauterive sobre los rumanos (1787) ... 16 • Entrevistas en el segundo Congreso Internacional de traciología ... 19 • G. POENARU BORDEA Linajes y tribus tracios ... 22 • T. BREIER 1906: la huelga general de los obreros de Timișoara ... 23 • F. TUCA Crónicas en piedra de la Independencia ... 28 • 1877. Un hombre de Banat escribe en frente ... 29 • M.D. VLAD Șerban Cantacuzino (1678-1688) ... 33 • P. CERNOVODEANU Una carta del stolnic Constantin Cantacuzino en el archivo del lord William Paget ... 37

ABONNEMENTS : ILEXIM — Departamentul export-import presă, București, strada
13 decembrie, nr. 3, P.O.B. 136-137, telex : 11226

magazin istoric

București, Intrarea Ministerului nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poștal nr. 1, Căsuța poștală 702, telefon 16 68 72.

REDACTORI: Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Dragomirescu, Ștefan Sorin Gorovei, Ioan Lăcustă, Vasile Șimandari, Marian Ștefan, Ioana Ursu, Domnica Zavoinchi
SECRETAR RESPONSABIL DE REDACȚIE: Valeriu Buduru
PREZENTAREA ARTISTICĂ: Radu Ion Popescu
TEHNOREDACTOR: Anton Tănase
CORECTURA: Constanța Avram, Ana-Maria Șerbănescu

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștali, difuzorii din întreprinderi, instituții și de la sate. Prețul unui număr 5 lei, abonamentul pe 6 luni — 30 lei, pe un an — 60 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Școlii” — București

42 427

